

UZASADNIENIE

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych została przyjęta wraz z Protokołem fakultatywnym 13 grudnia 2006 r., na sześćdziesiątej pierwszej sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych (rezolucja nr 61/106). Konwencja weszła w życie 3 maja 2008 r.

I. CEL, PRZEDMIOT I ZASADY KONWENCJI

Konwencja jest pierwszym międzynarodowym aktem prawnym, który odnosi się kompleksowo do osób niepełnosprawnych. Ma ona przyczynić się do poprawy ich sytuacji, poprzez umożliwienie im rzeczywistego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności, na równi z innymi osobami.

W preambule konwencja:

- potwierdza powszechność i niepodzielność wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz potrzebę zagwarantowania osobom niepełnosprawnym pełnego z nich korzystania, bez jakiegokolwiek dyskryminacji,
- uznaje dyskryminację ze względu na niepełnosprawność za pogwałcenie godności i wartości człowieka oraz stwierdza, że osoby niepełnosprawne, szczególnie kobiety i dziewczęta, są często narażone na wieloraką lub wzmocnioną dyskryminację,
- uznaje, że niepełnosprawność to wynik oddziaływania pomiędzy osobami z dysfunkcjami a barierami wynikającymi z postaw i środowiska, co utrudnia osobom niepełnosprawnym pełny udział w życiu społecznym, na równi z innymi osobami,
- uznaje różnorodność osób niepełnosprawnych, ich cenny wkład w ogólny dobrobyt i różnorodność społeczeństw,
- potwierdza przekonanie, że powszechna i całościowa konwencja, zapewniająca ochronę praw i godności osób niepełnosprawnych, będzie promować ich aktywność w sferze obywatelskiej, polityki, gospodarki, w sferze społecznej i kultury,

- podkreśla znaczenie, jakie dla osób niepełnosprawnych ma ich samodzielność i niezależność, potrzebę stwarzania im możliwości udziału w procesach decyzyjnych, a także znaczenie, jakie w tej mierze ma dostępność środowiska fizycznego, społecznego, gospodarczego i kulturalnego, opieki zdrowotnej, edukacji, informacji i komunikacji.

Celem konwencji, określonym w art. 1, jest popieranie, ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby niepełnosprawne. Pojęcie „osoby niepełnosprawne” (art. 1) obejmuje osoby, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami.

Artykuł 2 zawiera definicje pojęć użytych w dokumencie: komunikacja, język, dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność, racjonalne usprawnienie, uniwersalne projektowanie.

Zasady ogólne konwencji, określone w art. 3, to między innymi:

- poszanowanie przyrodzonej godności, a także autonomii osoby, w tym swobody dokonywania wyborów,
- niedyskryminacja,
- pełny i skuteczny udział w życiu społecznym,
- poszanowanie odmienności i akceptacja osób niepełnosprawnych, jako będących częścią ludzkiej różnorodności oraz ludzkości,
- równość szans, równość mężczyzn i kobiet,
- dostępność.

W art. 4 sformułowane zostały ogólne obowiązki państw. Obejmują one między innymi:

- zobowiązanie do zapewnienia i popierania pełnej realizacji praw człowieka i podstawowych wolności wszystkich osób niepełnosprawnych, bez jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność poprzez między innymi przyjęcie regulacji prawnych i innych w celu wdrożenia praw uznanych w konwencji, podejmowanie lub popieranie badań i rozwoju oraz popieranie dostępności i wykorzystania nowych technologii, powstrzymywanie się od

angażowania się w działania lub praktyki, które są niezgodne z konwencją, podejmowanie działań w celu wyeliminowania dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność przez jakąkolwiek osobę, organizację, prywatne przedsiębiorstwo,

- konsultacje i współpracę z osobami niepełnosprawnymi (także za pośrednictwem reprezentujących je organizacji) przy tworzeniu i wdrażaniu ustawodawstwa i polityki na rzecz implementacji postanowień konwencji.

Jeżeli chodzi o realizację praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych określonych w konwencji, to państwa zobowiązane są do podjęcia kroków, wykorzystując maksymalnie dostępne środki i gdy to potrzebne, w ramach współpracy międzynarodowej, w celu stopniowego osiągnięcia ich pełnej realizacji, bez uszczerbku dla tych zobowiązań zawartych w konwencji, które zgodnie z prawem międzynarodowym mają skutek natychmiastowy.

II. TREŚĆ KONWENCJI

Konwencja zawiera przepisy:

- zakazujące dyskryminowania osób niepełnosprawnych,
- nakazujące tworzenie warunków korzystania z praw na zasadzie równości z innymi osobami,
- nakazujące wprowadzenie rozwiązań specjalnie adresowanych do osób niepełnosprawnych,

odpowiednio do rodzaju zagadnienia.

Postanowienia podstawowe

- uznanie równości wszystkich ludzi, zakaz jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność, jednakowa ochrona prawna i jednakowe korzyści wynikające z prawa (art. 5),
- podnoszenie świadomości: obowiązek zwalczania stereotypów, uprzedzeń i szkodliwych praktyk wobec osób niepełnosprawnych, zwłaszcza poprzez kampanie (w tym w mediach) oraz nauczanie w szkołach (art. 8),
- zapewnienie dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, innych urządzeń i usług powszechnie zapewnianych

- (ustanawianie minimalnych standardów, zachęcanie do uwzględniania aspektu dostępności na etapie projektowania, produkcji i dystrybucji, oznakowanie ogólnodostępnych budynków w alfabecie Braille'a i formach dostępnych, szkolenia) (art. 9),
- prawo do życia każdej istoty ludzkiej, gwarancje w zakresie korzystania z tego prawa (art. 10),
 - obowiązek przyjęcia rozwiązań w celu zapewnienia ochrony i bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych w razie klęsk żywiołowych i innych zagrożeń, w tym konfliktów zbrojnych, w sytuacjach wymagających pomocy humanitarnej (art. 11),
 - równość wobec prawa: potwierdzenie posiadania przez osoby niepełnosprawne zdolności prawnej, obowiązek przyjęcia rozwiązań w zakresie wspierania wykonywania zdolności prawnej i ochrony przed nadużyciami (art. 12),
 - zapewnienie skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, między innymi poprzez dostosowania proceduralne i szkolenie osób pracujących w wymiarze sprawiedliwości (art. 13),
 - zakaz bezprawnego i samowolnego pozbawiania wolności (art. 14),
 - wolność od tortur lub okrutnego, nieludzkiego albo poniżającego traktowania lub karania, a także zakaz poddawania, bez swobodnie wyrażonej zgody, eksperymentom medycznym lub naukowym (art. 15),
 - obowiązek państw podejmowania odpowiednich środków w celu ochrony przed wszelkimi formami wykorzystywania, przemocy i nadużyć, a także zapewnienie osobom niepełnosprawnym, ofiarom przemocy, pomocy i wsparcia w celu powrotu do zdrowia fizycznego i psychicznego (art. 16),
 - ochrona integralności osobistej poprzez poszanowanie integralności fizycznej i psychicznej (art. 17),
 - swoboda poruszania się, w tym wolność wyboru miejsca zamieszkania, prawo do obywatelstwa (art. 18),
 - prowadzenie życia samodzielnie i przy włączeniu w społeczeństwo: prawo wszystkich osób niepełnosprawnych do życia w społeczeństwie, wraz z prawem dokonywania wyborów, na równi z innymi osobami, w tym prawo podjęcia decyzji co do tego, gdzie i z kim będą mieszkać, podejmowanie odpowiednich

środków w celu ułatwienia korzystania z tego prawa oraz pełnej integracji i uczestnictwa w życiu społeczeństwa (dostęp do usług świadczonych w domu i innych usług wsparcia w społeczności lokalnej w celu zapobiegania izolacji społecznej, dostęp do usług i urządzeń powszechnie dostępnych) (art. 19),

- mobilność: obowiązek podjęcia środków w celu umożliwienia mobilności osobistej i możliwie największej niezależności (ułatwianie dostępu do wysokiej jakości pomocy wspierających poruszanie się, urządzeń, wspomagających technologii oraz form pomocy i pośrednictwa ze strony innych osób lub zwierząt, zapewnianie szkoleń, zachęcanie jednostek wytwarzających przedmioty wspierające poruszanie się, urządzenia i technologie wspomagające do uwzględniania wszystkich aspektów mobilności osób niepełnosprawnych), (art. 20),
- wolność wypowiedzania się i wyrażania opinii oraz dostęp do informacji: gwarancje wolności otrzymywania i rozpowszechniania informacji i poglądów na zasadzie równości z innymi osobami i poprzez wszelkie formy komunikacji, akceptowanie i ułatwianie korzystania w sprawach urzędowych z języków migowych, alfabetu Braille'a, komunikacji wspomagającej i alternatywnej, wszelkich innych środków komunikowania się, nakłanianie jednostek prywatnych, które świadczą usługi dla ogółu społeczeństwa, w tym przez Internet, do dostarczania informacji i usług w formie dostępnej, zachęcanie środków masowego przekazu do zapewnienia, że ich usługi będą dostępne dla osób niepełnosprawnych (art. 21),
- zakaz samowolnej lub bezprawnej ingerencji w życie prywatne, rodzinne, dom lub korespondencję, innego typu komunikację, zakaz bezprawnego naruszania czci i reputacji osoby niepełnosprawnej, ochrona danych osobowych (art. 22),
- poszanowanie domu i rodziny: zakaz dyskryminacji we wszystkich sprawach dotyczących małżeństwa, rodziny, rodzicielstwa, adopcji, prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny, podejmowania decyzji o liczbie i czasie urodzenia dzieci, dostęp do informacji dotyczących prokreacji i planowania rodziny, odpowiednia pomoc w wykonywaniu obowiązków związanych z wychowaniem dzieci (art. 23),
- prawo do edukacji na wszystkich poziomach, stworzenie włączającego systemu kształcenia, umożliwiającego integrację dzieci i młodzieży niepełnosprawnych

- na wszystkich poziomach edukacji, wprowadzanie racjonalnych usprawnień, ułatwianie nauki alfabetu Braillea, alternatywnego pisma, wspomagających i alternatywnych sposobów, środków i form komunikacji i orientacji oraz umiejętności poruszania się, ułatwianie nauki języka migowego i popieranie tożsamości językowej społeczności osób głuchych (art. 24),
- prawo do osiągnięcia najwyższego możliwego poziomu stanu zdrowia, gwarantowanie opieki zdrowotnej w takim samym zakresie i takiej samej jakości, jak innym osobom, zapewnienie usług zdrowotnych, które są konieczne ze względu na niepełnosprawność, zakaz dyskryminacji osób niepełnosprawnych w ubezpieczeniu zdrowotnym (art. 25),
 - rehabilitacja: podejmowanie odpowiednich środków w celu umożliwienia uzyskania i utrzymania możliwie pełnych zdolności fizycznych, intelektualnych, społecznych i zawodowych oraz pełnej integracji – organizacja opartych na multidyscyplinarnej ocenie indywidualnych potrzeb i potencjału usług i programów w zakresie wszechstronnej rehabilitacji (art. 26),
 - prawo do pracy, w tym prawo do możliwości zarabiania na życie poprzez pracę swobodnie wybraną, w otwartym, integracyjnym i dostępnym środowisku pracy, wprowadzanie racjonalnych usprawnień w miejscu pracy, zakaz dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność we wszystkich sprawach dotyczących zatrudnienia, warunków pracy, praw związkowych, usług instytucji rynku pracy, szkolenia zawodowego (art. 27),
 - zapewnienie odpowiednich warunków życia i ochrony socjalnej: dostęp do usług, urzędzeń i innego rodzaju pomocy w zaspokajaniu potrzeb związanych z niepełnosprawnością oraz do pomocy w pokrywaniu wydatków związanych z niepełnosprawnością (art. 28),
 - gwarancje praw politycznych, na zasadzie równości z innymi osobami, w tym w celu zagwarantowania udziału w życiu politycznym i publicznym, korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego, pełnienia wszelkich funkcji publicznych na wszystkich szczeblach rządzenia, w tym poprzez ułatwianie korzystania ze wspomagających i nowych technologii (art. 29),
 - podejmowanie działań w celu zapewnienia dostępu do wszelkich form działalności w dziedzinie kultury, rozwoju i wykorzystania potencjału

twórczego, artystycznego i intelektualnego, wspieranie uznania tożsamości kulturowej i językowej osób niepełnosprawnych, w tym języków migowych i kultury osób niesłyszących, tworzenie warunków korzystania z wypoczynku i uprawiania sportu (art. 30),

- obowiązek zbierania danych, w tym statystycznych, umożliwiających kształtowanie i realizowanie polityki służącej wykonywaniu konwencji, gwarancje ochrony danych osobowych (art. 31),
- prowadzenie, w tym z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi, współpracy wspierającej krajowe wysiłki na rzecz realizacji konwencji (art. 32).

Konwencja zawiera także postanowienia o charakterze horyzontalnym (art. 6 i art. 7) dotyczące, odpowiednio, niepełnosprawnych kobiet i dzieci, w których zwraca się uwagę na ich szczególną sytuację oraz które gwarantują im pełne korzystanie z wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności.

Wykonywanie konwencji

- wdrażanie i monitorowanie na szczeblu krajowym (art. 33): obowiązek wyznaczenia punktu kontaktowego do spraw wdrażania konwencji w ramach rządu – odpowiednio do wewnętrznego systemu organizacyjnego, a także wyznaczenia niezależnego mechanizmu monitorowania wdrażania konwencji,
- kontrola wykonywania na szczeblu międzynarodowym (art. 34 – 39): państwa zobowiązane są do regularnego sporządzania sprawozdań z wykonywania konwencji, rozpatrywanych następnie przez Komitet do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych, złożony z niezależnych ekspertów,
- konferencja państw-stron (art. 40): organizowana co najmniej co dwa lata, w celu rozpatrywania spraw związanych z wdrażaniem konwencji oraz propozycji zmian konwencji (art. 47),

Związywanie się konwencją (art. 42 – 46)

Do konwencji mogą przystąpić wszystkie państwa oraz organizacje integracji regionalnej, którym państwa członkowskie przekazały kompetencje w zakresie spraw regulowanych przez konwencję.

Związywanie się konwencją następuje w drodze ratyfikacji, przystąpienia lub, w przypadku organizacji, w drodze formalnego zatwierdzenia.

Do konwencji mogą być składane zastrzeżenia, o ile są zgodne z jej przedmiotem i celem.

III. PRZYSTĄPIENIE DO KONWENCJI PRZEZ WSPÓLNOTĘ EUROPEJSKĄ

Wspólnota Europejska podpisała konwencję 30 marca 2007 r., na podstawie upoważnienia zawartego w decyzji Rady z 27 marca 2007 r. (ST 07404/07), zaś związała się nią 23 grudnia 2010 r. (z mocą od 22 stycznia 2011 r.) na podstawie decyzji Rady 2010/48/EC z 26 listopada 2009 r. w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Konwencji NZ o prawach osób niepełnosprawnych. Jako podstawę związania się konwencją wskazano artykuły 13 i 95 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, w związku ze zdaniem drugim pierwszego ustępu art. 300(2) i pierwszym punktem art. 300(3) traktatu.

Wraz z dokumentem zatwierdzenia złożona została deklaracja wskazująca zakres, w jakim konwencja wiąże WE, sprawy należące do wyłącznych kompetencji WE oraz należące do wspólnych kompetencji WE i państw członkowskich. W deklaracji zawarto listę wspólnotowych aktów prawnych realizujących te kompetencje, z zastrzeżeniem, że lista może ulegać zmianom, odpowiednio do rozwoju prawa wspólnotowego.

Zakres kompetencji wyłącznych WE w odniesieniu do konwencji jest wąski (zgodność pomocy państwa z zasadami rynku wewnętrznego, wspólna taryfa celna, wewnętrzna administracja UE), natomiast szerszy jest zakres kompetencji dzielonych z państwami członkowskimi (zwalczanie dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność, swoboda przepływu dóbr, osób, usług i kapitału, rolnictwo, transport kolejowy, drogowy, morski i powietrzny, podatki, rynek wewnętrzny, równa płaca kobiet i mężczyzn, sieci transeuropejskie, statystyka). W ramach kompetencji wspólnych są sprawy, co do których istnieje przewaga kompetencji państw bądź kompetencji WE. Wspólnota Europejska ma kompetencje, by przystąpić do konwencji w odniesieniu do tych kwestii tylko w takim zakresie, w jakim postanowienia konwencji mają wpływ na wspólne zasady już ustanowione przez WE. Zarazem jeżeli przepisy UE wyznaczają tylko minimalne standardy, państwa członkowskie mają kompetencję do podejmowania własnych działań, podnoszących poziom ochrony.

Kodeks postępowania pomiędzy Radą, państwami członkowskimi i Komisją zawierający wewnętrzne ustalenia dotyczące wdrażania przez Unię Europejską i reprezentowania Unii Europejskiej w odniesieniu do Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych Rada przyjęła 2 grudnia 2010 r. Określa on procedury wypracowywania stanowisk UE, zasady zabierania głosu w trakcie posiedzeń organów powołanych przez konwencję i głosowania. Stwarzając możliwość prezentowania uzgodnionego stanowiska Unii przez Komisję Europejską, Kodeks potwierdza prawo każdego z państw członkowskich zabierania głosu i głosowania w sprawach leżących w jego kompetencjach, w razie niewypracowania stanowiska UE, jak też prawo wysuwania kandydatur do Komitetu do spraw praw osób niepełnosprawnych, niezależnie od ewentualnego kandydata Unii. Dotychczasowa praktyka stosowania Kodeksu wskazuje, że państwa nie są skłonne rezygnować z przedstawiania stanowisk krajowych.

Z przystąpienia Unii Europejskiej do konwencji w 2010 r. nie wynikły dla państw bezpośrednio i natychmiastowe skutki – przystąpienie nałożyło bowiem na organy UE obowiązek stanowienia prawa zapewniającego wdrożenie konwencji, w ramach ich kompetencji. Obecne europejskie regulacje prawne i polityka są, w ocenie Komisji Europejskiej, w pełni zgodne z konwencją – przystąpienie do konwencji nie spowodowało potrzeby wprowadzenia nowych uregulowań. Na prawo polskie będą mogły mieć natomiast wpływ zmiany regulacji, jakie będą ewentualnie dokonywane w wyniku stwierdzenia przez Komitet do spraw praw osób niepełnosprawnych niegodności prawa UE z konwencją, pod warunkiem osiągnięcia przez państwa członkowskie porozumienia co do zasadności oceny Komitetu oraz osiągnięcia przez nie porozumienia co do kształtu nowych regulacji wspólnotowych, uzyskiwanego w zwykłych procedurach stanowienia prawa wspólnotowego. Biorąc pod uwagę, że zakres kompetencji WE do stanowienia norm mających bezpośrednie zastosowanie w państwach członkowskich w sprawach, których dotyczy konwencja, jest bardzo wąski oraz że szerszy zakres kompetencji dotyczy jedynie stanowienia standardów minimalnych, można spodziewać się, że nawet gdyby kiedykolwiek doszło do zmian regulacji wspólnotowych pod wpływem ocen Komitetu do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych, to ich wpływ na regulacje wewnętrzne państw członkowskich będzie bardzo ograniczony. Zarazem państwa

członkowskie zachowają pełną kontrolę nad kierunkiem zmian i terminem ich wprowadzenia.

W perspektywie wszystkich nowo przyjmowanych regulacji Komisja jest już zobowiązana stale je monitorować w celu zapewnienia, że będą one zgodne z konwencją (Konkluzje Rady z 17 czerwca 2011 r. „Wsparcie realizacji Europejskiej strategii w sprawie niepełnosprawności 2010 – 2020”).

Z drugiej strony istotne jest, że wykonywanie konwencji przez państwa wspierać będą działania podejmowane przez WE w ramach skoordynowanej strategii zatrudnienia, podnoszenia jakości kształcenia i szkolenia zawodowego, wzmacniania spójności ekonomicznej i społecznej, współpracy rozwojowej.

IV. POTRZEBA I CEL ZWIĄZANIA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ UMOWĄ MIĘDZYNARODOWĄ

Ostatnie pełne dane dotyczące liczby osób niepełnosprawnych pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego 2002. Według jego wyników, w 2002 r. liczba osób niepełnosprawnych wynosiła 5,5 mln, w tym 4,5 mln miało prawne potwierdzenie niepełnosprawności, a 4,3 mln spośród nich stanowiły osoby w wieku 15 lat i więcej. Według wyników kwartalnego reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) liczba tych ostatnich od tego czasu systematycznie spadała i w 2010 r. wyniosła 3,4 mln osób. Oznacza to, że 10,7% ludności w wieku 15 lat i więcej ma orzeczenie niepełnosprawności. W 2010 r. liczba osób niepełnosprawnych prawnie w wieku produkcyjnym wynosiła około 2,1 mln, co stanowiło 8,6% ludności w tym wieku.

Najczęstszą przyczyną niepełnosprawności są schorzenia układu krążenia, narządów ruchu oraz schorzenia neurologiczne. Niższy udział procentowy osób z uszkodzeniami narządu wzroku i słuchu, z chorobą psychiczną i upośledzeniem umysłowym w zbiorowości osób niepełnosprawnych dotyczy jednak tysięcy osób o obniżonej sprawności w codziennym funkcjonowaniu, a zatem wymagających szczególnego podejścia w edukacji, na rynku pracy i w życiu codziennym.

W 2010 r. 27% osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej miało orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności (lub orzeczenie równoważne), 39,6% osób posiadało orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności (lub równo-

ważne), a 33,4% orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności (lub równoważne). Wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym odsetek osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności był mniejszy, przy wyraźnie wyższym odsetku osób z lekkim stopniem niepełnosprawności (odpowiednio: 19,7%, 40,7% i 39,5%).

Chociaż osoby niepełnosprawne są wciąż gorzej wykształcone niż osoby sprawne, to w ostatnich latach stopniowo wzrasta udział osób niepełnosprawnych z co najmniej średnim poziomem wykształcenia (na przykład do 33,7% w 2010 r., z poziomu 32,1% w roku 2009). W 2010 r. wyraźnie wzrósł też udział osób niepełnosprawnych posiadających wyższe wykształcenie – do 6,6%, (w 2009 r. udział ten wynosił 5,9%).

Głównymi źródłami utrzymania osób niepełnosprawnych w 2010 r. były: renta z tytułu niezdolności do pracy (46,8%) i emerytura (23,4%). Z zasiłku dla bezrobotnych, świadczenia przedemerytalnego i innych świadczeń społecznych utrzymywało się 11,8% osób. Odsetek osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej, utrzymujących się głównie z pracy wynosił 12,9% (w tym z pracy najemnej 10,4%). Na inne niezarobkowe źródło utrzymania wskazało 0,9% osób niepełnosprawnych, na utrzymaniu innych osób pozostawało 4,2% osób.

Wyniki BAEL wskazują na znaczną poprawę sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy w ostatnich latach. W 2007 r. współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wynosił 22,6%, w 2010 r. osiągnął 25,9%. Udział pracujących wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym w 2007 r. wynosił 19,4%. W 2010 r. osiągnął 21,9%. W stosunku do 2006 r. udział aktywnych zawodowo osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wzrósł o 3,8 punkta procentowego.

Stopień niepełnosprawności z natury rzeczy różnicuje aktywność zawodową osób niepełnosprawnych: w 2010 r. pracowało 29,9%, osób w wieku produkcyjnym z orzeczonym lekkim stopniem niepełnosprawności, 21% – z umiarkowanym i 7,9% – ze znacznym.

Także wykształcenie różnicuje aktywność zawodową osób niepełnosprawnych: im wyższy poziom wykształcenia, tym wyższy współczynnik aktywności zawodowej, jak też wskaźnik zatrudnienia. W 2010 r. współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym z wykształceniem wyższym

wynosił 48,9%, zaś wskaźnik zatrudnienia – 43,8%. Dla osób niepełnosprawnych w tym wieku z wykształceniem średnim wskaźniki te wynosiły, odpowiednio, 30,9% i 26,5%. Udział aktywnych zawodowo wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym z wykształceniem niższym niż średnie (w tym zasadniczym zawodowym) wynosił 20,8%, zaś pracujących – 17,3%.

Do 2009 r. obserwowano spadek stopy bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych. Ze względu na trudną ogólną sytuację na rynku pracy, w 2010 r. bezrobocie dotknęło także większej liczby osób niepełnosprawnych. Stopa bezrobocia osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wynosiła w 2007 r. 14,1%, w 2009 r. 12,8%, ale w 2010 r. wzrosła do 15,3%.

Od 2004 do 2009 roku trzykrotnie wzrosła liczba studiujących osób niepełnosprawnych. W 2009 było 27.975 studentów niepełnosprawnych, 2010 r. – 28.971.

Osoby niepełnosprawne mają zagwarantowaną ochronę socjalną, ekonomiczną i prawną wynikającą z Konstytucji RP, rozwiniętą w przepisach ustawowych dotyczących wszystkich obszarów działalności państwa, jak też w aktach prawnych niższego rzędu.

Prawo osób niepełnosprawnych do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia potwierdzone jest w przyjętej przez Sejm RP uchwale z 1 sierpnia 1997 r. – Karta Praw Osób Niepełnosprawnych. Dokument ten wymienia dziesięć praw o szczególnym znaczeniu dla osób niepełnosprawnych, wskazując tym samym obszary kluczowe dla polityki równych praw osób niepełnosprawnych. Obszary te wymagają szczególnej uwagi, aktywnego wsparcia zapobiegającego dyskryminacji oraz ciągłego monitorowania. Sejm stwierdzając, że prawa osób niepełnosprawnych wymienione w Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych wynikają z Konstytucji, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Konwencji Praw Dziecka, Standardowych Zasad Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych, aktów prawa międzynarodowego i wewnętrznego, wezwał Rząd i władze samorządowe do podjęcia działań ukierunkowanych na urzeczywistnienie tych praw. Ratyfikacja konwencji przez Rzeczpospolitą Polską będzie uznana za działanie w kierunku urzeczywistniania wszelkich praw człowieka w odniesieniu do osób niepełnosprawnych oraz za przejaw dążenia do ustabilizowania polityki państwa wobec osób niepełnosprawnych.

Ratyfikacja Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych korzystnie wpłynie na sytuację osób niepełnosprawnych. Przyczyni się bowiem do wzmocnienia w społeczeństwie świadomości praw osób niepełnosprawnych, a jednocześnie do lepszego wdrażania przepisów prawnych dotyczących osób niepełnosprawnych bądź do ich doskonalenia.

Realizacja zasady równych szans osób niepełnosprawnych oraz zasady dostępności, na których oparta jest konwencja, wyrazi się w projektowaniu i wdrażaniu we wszystkich obszarach życia takich ofert, które zapewnią osobom niepełnosprawnym wsparcie społeczne (rekompensowanie ewentualnych słabości naturalnych ogniw oparcia społecznego), w odpowiednich formach. Przyczyni się do zwiększenia integracji społecznej osób niepełnosprawnych, w szczególności do zwiększenia dostępu do różnych obszarów społecznego funkcjonowania, w tym zwłaszcza do sprawowania funkcji publicznych, życia zawodowego, edukacji, kultury, turystyki.

Polska polityka dotycząca osób niepełnosprawnych, szczególnie w zakresie organizowania oparcia społecznego dla osób niepełnosprawnych, oparta jest w dalszym ciągu, w znacznej mierze, na modelu działania „na rzecz osób niepełnosprawnych”, który czyni osoby niepełnosprawne raczej przedmiotem oddziaływania instytucji i różnych podmiotów. Ratyfikowanie konwencji stymulować będzie rozpoczętą już zmianę podejścia. Przyczyni się zatem do zbudowania bardziej kompleksowego podejścia do problematyki osób niepełnosprawnych przez wszystkie ministerstwa i do rzeczywistej realizacji idei zintegrowanego podejścia do niepełnosprawności, to jest włączania problematyki niepełnosprawności w główny nurt polityki realizowanej na różnych szczeblach zarządzania państwem, z czym związane jest stopniowe odchodzenie od tworzenia struktur, programów i innych instrumentów tylko dla osób niepełnosprawnych (szkoły specjalne, zakłady aktywności zawodowej), na rzecz rozwiązywania problemów tych osób w ramach głównych obszarów polityki państwa.

V. SPOSÓB, W JAKI UMOWA DOTYCZY SPRAW UREGULOWANYCH W PRAWIE WEWNĘTRZNYM

1. Definicja niepełnosprawności (art. 2)

W prawie polskim brak jest definicji niepełnosprawności o jednolitym zakresie stosowania. Zgodnie z definicją zawartą w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych – niepełnosprawność oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy. Orzeczenie wydane na podstawie ustawy jest stosowane do celów pozaubezpieczeniowych. Umożliwia ono korzystanie z uprawnień związanych z niepełnosprawnością, mających często wymiar finansowy, przewidzianych w odrębnych ustawach.

System ubezpieczeń społecznych odnosi się do niepełnosprawności w aspekcie niezdolności do pracy. Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych przewiduje system orzekania na potrzeby przyznawania świadczeń rentowych. Ustawa posługuje się kryterium niezdolności do pracy stwierdzanym przez lekarza orzecznika ZUS, od spełnienia tego kryterium uzależnia się przyznanie świadczeń mających zastąpić lub uzupełnić dochód z pracy. Niezdolną do pracy jest osoba, która całkowicie lub częściowo utraciła zdolność do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Całkowicie niezdolną do pracy jest osoba, która utraciła zdolność do wykonywania jakiegokolwiek pracy. Częściowo niezdolną do pracy jest osoba, która w znacznym stopniu utraciła zdolność do pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji.

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przewiduje, że orzeczenia ZUS o niezdolności do pracy traktuje się na równi z orzeczeniami o stopniu niepełnosprawności. Ustawa odnosi się do utrudnień lub niemożności wypełniania ról społecznych – niezdolność do pełnienia ról społecznych lub ich ograniczenie nie oznacza automatycznie niezdolności do pracy. Dlatego ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych nie uznaje, na potrzeby jej stosowania, orzeczeń o niepełnosprawności wydanych na podstawie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników przewiduje odrębny system orzekania na potrzeby przyznawania świadczeń rentowych z systemu ubezpieczenia rolnego. Ustawa posługuje się kryterium całkowitej niezdolności

do pracy w gospodarstwie rolnym oraz kryterium niezdolności do samodzielnej egzystencji. Za całkowicie niezdolnego do pracy w gospodarstwie rolnym uważa się ubezpieczonego, który z powodu naruszenia sprawności organizmu utracił na trwałe lub okresowo zdolność do osobistego wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym. Wraz z orzeczeniem o całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym może być orzeczona niezdolność do samodzielnej egzystencji. Orzeczenie stanowi podstawę przyznania świadczeń rentowych i dodatku pielęgnacyjnego.

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty uczniem niepełnosprawnym jest uczeń wymagający stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy, określanej jako kształcenie specjalne. Kształcenie to organizowane jest dla uczniów niepełnosprawnych z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym, niepełnosprawnością ruchową, autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, niewidzących, słabo widzących, niesłyszących i słabo słyszących oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi.

2. Zasady i ogólne obowiązki państw (art. 3 i 4)

Podstawowe zasady i zobowiązania określone w tych postanowieniach konwencji odzwierciedlone są w Konstytucji RP (art. 5, 30 – 33, 37, 67 – 69). Ustawodawstwo zwykle precyzuje przepisy rangi konstytucyjnej.

Obowiązek konsultowania organizacji pracodawców i pracowników na etapie tworzenia prawa przewidziany jest w ustawie o związkach zawodowych oraz w ustawie o organizacjach pracodawców. Zasada dialogu oraz konsultowania z partnerami społecznymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego projektów aktów prawnych i innych dokumentów wdrażana jest przez, między innymi, Trójstronną Komisję do spraw Społeczno-Gospodarczych oraz Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego. Przedstawiciele osób niepełnosprawnych dodatkowo konsultują akty prawne i podejmują decyzje w ramach:

- Krajowej Rady Konsultacyjnej Osób Niepełnosprawnych, która jest ciałem doradczym Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych,
- społecznych rad na rzecz osób niepełnosprawnych, które są organami doradczymi marszałków województw i starostów.

3. Równość i niedyskryminacja (art. 5)

Konstytucja RP stanowi, że wszyscy są wobec prawa równi, mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne i że nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny. Kto znajduje się pod władzą Rzeczypospolitej Polskiej, korzysta z wolności i praw zapewnionych w Konstytucji. Wyjątki od tej zasady, odnoszące się do cudzoziemców, określa ustawa. Ustawodawstwo zwykle zawiera przepisy zakazujące dyskryminacji w różnych obszarach życia. Dalsze informacje przedstawione zostały w związku z artykułami konwencji ustanawiającymi szczegółowe zobowiązania.

Dochodzenie naruszeń może odbywać się w ramach procedury cywilnej, administracyjnej, karnej. Prawo nie różnicuje, ze względu na niepełnosprawność lub inne cechy, możliwości dochodzenia naruszonych praw.

4. Podnoszenie świadomości (art. 8)

Działania na rzecz zmiany sposobu postrzegania osób niepełnosprawnych realizowane są w ramach kampanii społecznych, jak też regularnych działań instytucji i środków masowego przekazu. Pierwszą ogólnopolską kampanią społeczną dotyczącą osób niepełnosprawnych w Polsce była kampania „Niepełnosprawni – normalna sprawa” (2000). W latach następnych odbyły się kolejne takie kampanie.

Celem „Programu wsparcia inicjatyw na rzecz środowiska osób niepełnosprawnych” realizowanego przez PFRON od 2006 do 2011 r., była prezentacja, nagradzanie i popularyzacja dokonań osób niepełnosprawnych, a także wspieranie przemian świadomości społeczeństwa w zakresie uznania prawa osób niepełnosprawnych do pełnej integracji ze społeczeństwem.

Działania obejmowały:

- kampanie informacyjne,
- realizację projektu „Praca dla każdego niepełnosprawnego – kampania medialna”,
- kampanie medialne, w ramach projektu „Wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy” oraz projektu „Wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy II”,

- promocję projektów realizowanych w ramach PO KL Priorytet I „Zatrudnienie i integracja społeczna”, Działanie 1.3 „Ogólnopolskie programy integracji i aktywizacji zawodowej”,
- realizację programu „Ośrodki Informacji dla Osób Niepełnosprawnych 2008”.

W kampaniach uczestniczyła telewizja publiczna, radio, prasa ogólnopolska i lokalna, wykorzystywane zostały tablice billboardowe i citylightowe.

Kontynuację tego programu stanowi realizowany od 2011 r. program „Wsparcie inicjatyw”. Jego celami są:

- promowanie kompetentnej kadry współpracującej z osobami niepełnosprawnymi,
- promocja dokonań artystycznych osób niepełnosprawnych,
- kreowanie wspólnej, europejskiej polityki promującej włączenie społeczne osób niepełnosprawnych,
- upowszechnianie i rozwijanie dobrych praktyk w zakresie problematyki niepełnosprawności.

Program realizowany jest poprzez:

- moduł A „Otwarte drzwi”: przyznawanie nagród laureatom ogólnopolskiego konkursu na najlepszą pracę magisterską lub doktorską, której tematem jest zjawisko niepełnosprawności w wymiarze zawodowym, społecznym lub zdrowotnym,
- moduł B „Sztuka osób niepełnosprawnych”: przyznawanie nagród uczestnikom ogólnopolskiego konkursu plastycznego dla uczestników warsztatów terapii zajęciowej, środowiskowych domów samopomocy dla osób niepełnosprawnych oraz mieszkańców domów pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych,
- moduł C „Wydarzenia międzynarodowe”: udzielanie grantów na przedsięwzięcia promocyjne, konferencje, seminaria w zakresie problematyki niepełnosprawności, o charakterze ponadnarodowym, w których uczestniczy Polska.

Zadania z zakresu kształtowania świadomości społecznej nakłada na Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania ustawa o wdrożeniu

niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania. Są one szczegółowo określone w Krajowym Programie Działań na rzecz Równego Traktowania. Pełnomocnik wspiera także działania podejmowane przez inne podmioty, mające na celu zwalczanie uprzedzeń i negatywnych stereotypów oraz uświadamianie społeczeństwu, że osoby niepełnosprawne mają prawo w pełni uczestniczyć w życiu społecznym.

Istotny udział w podnoszeniu społecznej świadomości praw osób niepełnosprawnych ma system edukacji. Podstawa programowa nauczania, określona w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, uwzględnia cele Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Szkoła ma kształtować u uczniów postawy sprzyjające ich rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, czyli rozwijać postawy odpowiedzialności, wytrwałości, poczucia własnej wartości, szacunku dla innych, ciekawości poznawczej, kreatywności, przedsiębiorczości, gotowości do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz pracy zespołowej. Obowiązkiem szkoły jest zapobieganie wszelkiej dyskryminacji. Pakiet edukacyjny „Czy naprawdę jesteśmy inni? – Razem w naszej szkole”, przygotowany przez Stowarzyszenie Integracja i MENiS, przeznaczony dla gimnazjów, liceów i techników, promuje integrację społeczną niepełnosprawnej i pełnosprawnej młodzieży poprzez pokazanie, w jaki sposób najłatwiej pokonać bariery i lęki przed kontaktem z uczniami niepełnosprawnymi.

5. Dostępność (art. 9)

Nie ma przepisów nakładających powszechny obowiązek zapewnienia dostępności, natomiast przepisy szczegółowe nakładają obowiązek zapewnienia dostępności dla osób niepełnosprawnych:

- budynków (mieszkalnych, użyteczności publicznej, w tym służących edukacji i opiece medycznej, miejsc wykonywania pracy), dróg, transportu,
- informacji, komunikacji i innych usług, w tym usług elektronicznych i służb ratowniczych.

Przepisy te mają zastosowanie do podmiotów publicznych i prywatnych.

Obowiązujące przepisy oceniane są jako gwarantujące dostępność, w konsekwencji wystarczające. Ewentualne zmiany będą dokonywane odpowiednio do dokonującego się postępu technicznego.

Definicja racjonalnego usprawnienia zawarta jest w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych i jest stosowana na potrzeby zatrudnienia.

Dostępność środowiska fizycznego

Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym przewiduje, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa ludzi i mienia, a także potrzeby osób niepełnosprawnych. Szczegółowe określenie wymagań i parametrów inwestycji zapewniających dostępność osobom niepełnosprawnym nastąpiło w przepisach techniczno-budowlanych.

Ustawa – Prawo budowlane stanowi, że obiekt budowlany należy projektować i budować w sposób określony w przepisach, zapewniając, między innymi, niezbędne warunki korzystania z obiektów użyteczności publicznej i mieszkaniowego budownictwa wielorodzinnego przez osoby niepełnosprawne, w szczególności poruszające się na wózkach inwalidzkich. Dopuszczalne odstępstwa od przepisów techniczno-budowlanych dotyczących obiektów użyteczności publicznej i mieszkaniowego budownictwa wielorodzinnego nie mogą powodować ograniczenia dostępności dla osób niepełnosprawnych.

Wszelkie odstępstwa od zatwierdzonego projektu budowlanego dotyczące zapewnienia warunków korzystania z obiektu przez osoby niepełnosprawne stanowią istotne odstępstwo od projektu i jako takie wymagają uzyskania decyzji o zmianie pozwolenia na budowę.

Do użytkowania obiektu budowlanego, którego wykonanie wymagało pozwolenia na budowę, można przystąpić po zawiadomieniu organu nadzoru budowlanego o zakończeniu budowy i jeżeli właściwy organ, w terminie 21 dni od doręczenia mu zawiadomienia, nie zgłosi sprzeciwu w drodze decyzji. W przypadku obiektu, odnośnie którego istnieje obowiązek uzyskania pozwolenia na użytkowanie, inspektorat nadzoru budowlanego przeprowadza

obowiązkową kontrolę budowy w celu stwierdzenia prowadzenia jej zgodnie z ustaleniami i warunkami określonymi w pozwoleniu na budowę. W stosunku do obiektu użyteczności publicznej i budynku mieszkalnego wielorodzinnego kontrola obejmuje, między innymi, sprawdzenie zgodności obiektu budowlanego z projektem architektoniczno-budowlanym w zakresie zapewnienia warunków niezbędnych do korzystania z tego obiektu przez osoby niepełnosprawne, w tym poruszające się na wózkach inwalidzkich. W razie stwierdzenia nieprawidłowości, poza odmową wydania decyzji o pozwoleniu na użytkowanie danego obiektu, organ nakłada karę pieniężną przewidzianą w ustawie – Prawo budowlane.

Szczegółowe rozwiązania dotyczące zapewnienia dostępności dla osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności zawierają rozporządzenia Ministra Infrastruktury w sprawie:

- szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego,
- warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie.

W stosunku do obiektów istniejących często nie jest możliwe zapewnienie dostępności dla osób niepełnosprawnych, na przykład z powodu braku miejsca w obiekcie, układu konstrukcyjnego budynku, a w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub objętych ochroną konserwatorską – z uwagi na brak możliwości ingerencji w historyczną tkankę budynku, wynikający z wytycznych konserwatorskich lub z braku zgody konserwatora. W takiej sytuacji istnieje możliwość skorzystania z procedury przewidzianej w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie. Zgodnie z nim wymagania w zakresie dostępności mogą być spełnione w sposób inny niż określony w rozporządzeniu, stosownie do wskazań ekspertyzy technicznej właściwej jednostki badawczo-rozwojowej albo rzeczoznawcy budowlanego oraz do spraw zabezpieczeń przeciwpożarowych, uzgodnionych z właściwym komendantem wojewódzkim Państwowej Straży Pożarnej lub państwowym wojewódzkim inspektorem sanitarnym, odpowiednio do przedmiotu tej ekspertyzy.

Ustawa o drogach publicznych gwarantuje, że z drogi może korzystać każdy, zgodnie z jej przeznaczeniem. Wymagania techniczne dotyczące dojść do kładek dla pieszych nad drogami, liniami tramwajowymi lub kolejowymi, tuneli przeznaczonych do ruchu pieszych, obiektów mostowych dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, wraz z wymaganiami technicznymi dotyczącymi pochylni ustanawia rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogowe obiekty inżynierskie i ich usytuowanie.

Budowli kolejowych dotyczą rozporządzenia Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie:

- warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budowle kolejowe i ich usytuowanie,
- warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać skrzyżowania linii kolejowych z drogami publicznymi i ich usytuowanie.

Polskie normy związane z dostępnością transportową obejmują „Pomoce techniczne dla osób niewidomych i słabowidzących. Sygnalizacja dźwiękowa na przejściach dla pieszych z sygnalizacją świetlną. PN-Z-80100:2004” oraz „Dostępność obiektów i urządzeń dla osób niepełnosprawnych. Znaki informacji publicznej PN-Z-80101:2007”.

Dostępność środków transportu

Zgodnie z ustawą – Prawo o ruchu drogowym producent lub importer nowego pojazdu samochodowego jest obowiązany uzyskać świadectwo homologacji. Wymagania homologacyjne dla pojazdów przystosowanych do przewozu osób, w tym osób niepełnosprawnych, określają rozporządzenia Ministra Infrastruktury w sprawie:

- warunków technicznych pojazdów oraz zakresu ich niezbędnego wyposażenia,
- homologacji typu pojazdów samochodowych i przyczep,
- warunków technicznych tramwajów i trolejbusów oraz zakresu ich niezbędnego wyposażenia.

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych tramwajów i trolejbusów oraz zakresu ich niezbędnego wyposażenia przewiduje,

że co najmniej jedno wejście do tramwaju powinno być przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych i być odpowiednio oznakowane. Wejście takie powinno posiadać, umieszczone wewnątrz i na zewnątrz tramwaju, odrębne przyciski, których użycie ma sygnalizować motorniczemu zamiar wsiadania lub wysiadania osoby niepełnosprawnej oraz powodować, że zamknięcie drzwi będzie możliwe tylko przez motorniczego.

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać obiekty budowlane metra i ich usytuowanie, określa zasady, według których należy projektować i budować metro. W szczególności określa normy oznakowania dotykowego na stacjach metra.

Ustawa – Prawo przewozowe zobowiązuje przewoźnika do podejmowania działań ułatwiających podróżnym, w szczególności osobom o ograniczonej zdolności ruchowej oraz osobom niepełnosprawnym, korzystanie ze środków transportowych.

Prawa osób niepełnosprawnych podróżujących samolotem reguluje rozporządzenie WE 1107/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie praw osób niepełnosprawnych oraz osób o ograniczonej sprawności ruchowej podróżujących drogą lotniczą. Rozporządzenie to zawiera definicje osoby niepełnosprawnej i osoby o ograniczonej sprawności ruchowej oraz ustanawia zasady ochrony i udzielania pomocy osobom niepełnosprawnym oraz osobom o ograniczonej sprawności ruchowej podróżującym drogą lotniczą. Odpowiednio, rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie regulaminów przewoźników lotniczych stanowi, że w regulaminach zamieszcza się postanowienia dotyczące ułatwień w podróżowaniu osób wymagających specjalnej opieki, w szczególności osób niepełnosprawnych. W celu dostosowania prawa polskiego do postanowień rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady z 30 czerwca 2011 roku znowelizowana została ustawa – Prawo lotnicze.

Ustawa o transporcie kolejowym zawiera przepisy dotyczące osób niepełnosprawnych i osób o ograniczonej sprawności ruchowej korzystających z transportu kolejowego.

Decyzja Komisji WE dotycząca technicznej specyfikacji interoperacyjności w zakresie aspektu „Osoby o ograniczonej możliwości poruszania się” transeuropejskiego systemu kolei konwencjonalnych i transeuropejskiego

systemu kolei dużych prędkości (TSI) realizowana jest przez przewoźników kolejowych przy zakupach nowego i modernizacji taboru istniejącego oraz przez zarządców infrastruktury kolejowej i zarządców dworców, w ramach modernizacji i budowy stacji kolejowych i dworców. W celu jej właściwej realizacji Minister Infrastruktury zawarł z przewoźnikami kolejowymi umowy o świadczenie usług publicznych w przewozach międzywojewódzkich i międzynarodowych, w których określone zostały wymogi w zakresie dostępności taboru dla osób na wózkach inwalidzkich.

W rozporządzeniu Ministra Transportu w sprawie rejestru i oznakowania pojazdów kolejowych określono wymagania, jakie muszą spełniać tablice i wyświetlacze o trasie jazdy pociągów. Wymagania co do użycia kolorów na tablicach i wyświetlaczach informacyjnych określono, mając na względzie dysfunkcje wzroku.

Dostępność usług zapewnianych powszechnie

Ustawa – Prawo telekomunikacyjne przewiduje, że zestaw usług telekomunikacyjnych, jakie powinny być dostępne dla wszystkich użytkowników końcowych stacjonarnych publicznych sieci telefonicznych, z zachowaniem wymaganej jakości i po przystępnej cenie, stanowi usługę powszechną. Do zestawu tego zalicza się świadczenie udogodnień dla osób niepełnosprawnych.

Ustawa przewiduje, że obowiązki w zakresie zapewnienia dostępności dla wszystkich użytkowników końcowych stacjonarnych publicznych sieci telefonicznych (usługa powszechna) obciążają jedynie przedsiębiorcę wyznaczonego do świadczenia usługi powszechnej albo poszczególnych usług wchodzących w jej skład. Prowadzone są prace nad transponowaniem do ustawy dyrektywy 2009/136/WE zmieniającej dyrektywę 2002/22/WE w sprawie usługi powszechnej i związanych z sieciami i usługami łączności elektronicznej praw użytkowników, przewidującej obowiązek zapewnienia dostępu do usług łączności elektronicznej osobom niepełnosprawnym równoważnego dostępowi, jaki ma większość użytkowników końcowych przez wszystkie przedsiębiorstwa świadczące publicznie dostępne usługi łączności elektronicznej (a nie, jak dotychczas, tylko przez przedsiębiorcę wyznaczonego do świadczenia usługi powszechnej). W konsekwencji sytuacja osób niepełnosprawnych zasadniczo poprawi się.

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących świadczenia usługi powszechnej oraz wymagań dotyczących świadczenia usługi szerokopasmowego dostępu do Internetu dla jednostek uprawnionych ustala szczegółowe wymagania dotyczące udogodnień dla osób niepełnosprawnych, w tym rodzaje urządzeń końcowych, jakie powinny być oferowane osobom niepełnosprawnym przez przedsiębiorcę wyznaczonego oraz wymagania dotyczące przystosowania aparatów publicznych do używania przez osoby niepełnosprawne. Udogodnienia te uwzględniają, w szczególności, potrzeby osób niewidomych, niedowidzących oraz z upośledzeniem narządu słuchu.

Ustawa – Prawo pocztowe przewiduje, że operator świadczący powszechne usługi pocztowe zapewnia osobom niepełnosprawnym dostęp do nich oraz wskazuje sposób zapewnienia tego dostępu poprzez:

- organizację pracy placówek operatora umożliwiającą osobom poruszającym się za pomocą wózka inwalidzkiego korzystanie z usług świadczonych przez te placówki,
- tworzenie w placówkach operatora odpowiednio oznakowanych stanowisk obsługi osób niepełnosprawnych,
- umieszczanie nadawczych skrzynek pocztowych w sposób i w miejscu umożliwiającym korzystanie z nich osobie niepełnosprawnej, poruszającej się za pomocą wózka inwalidzkiego, w szczególności nadawczych skrzynek pocztowych instalowanych w placówce operatora lub na nieruchomości użytkowanej przez tę placówkę,
- doręczanie osobom z uszkodzeniem narządu ruchu powodującym konieczność korzystania z wózka inwalidzkiego oraz niewidomym lub ociemniałym, na ich wniosek i bez pobierania dodatkowych opłat, przesyłek listowych, przesyłek rejestrowanych, w tym przesyłek z zadeklarowaną zawartością oraz kwot pieniężnych określonych w przekazach pocztowych, z pominięciem oddawczej skrzynki pocztowej oraz bez konieczności odbierania przesyłki w placówce operatora,
- przyjmowanie od osoby niepełnosprawnej w miejscu jej zamieszkania prawidłowo opłaconej przesyłki niebędącej przesyłką rejestrowaną.

Poczta Polska S.A. sukcesywnie eliminuje bariery utrudniające dostęp osobom niepełnosprawnym do powszechnych usług pocztowych, kontynuując proces adaptacji placówek pocztowych. Według stanu na 31 grudnia 2010 r. liczba placówek pocztowych posiadających status placówki przystosowanej do obsługi osób niepełnosprawnych, poruszających się za pomocą wózków inwalidzkich, wyniosła 8.346, w tym 3.999 placówek dostosowanych w sposób umożliwiający bezpośredni wjazd do placówki osobom poruszającym się za pomocą wózków inwalidzkich (podjazdy, transportery, windy) oraz 3.622 placówek dostosowanych za pomocą sygnalizacji dźwiękowej, umożliwiającej osobom niepełnosprawnym, poruszającym się za pomocą wózków inwalidzkich, przywoływanie pracownika w celu realizacji usługi pocztowej. W końcu 2010 r. wskaźnik przystosowania placówek pocztowych do obsługi osób niepełnosprawnych wyniósł 91,3%. Liczba placówek pocztowych bez możliwości przeprowadzenia prac adaptacyjnych wynosi 1.422. Najczęstszymi przyczynami braku możliwości przeprowadzenia prac są: brak zgody właściciela najmowanego obiektu, brak możliwości technicznych adaptacji budynku (wąski chodnik, usytuowanie na piętrze), uwarunkowania prawne oraz brak zgody konserwatora zabytków na modernizację.

W większości izb oraz urzędów skarbowych wprowadzono udogodnienia w zakresie obsługi osób niepełnosprawnych, takie jak: wydzielone miejsca parkingowe, pochylnie ułatwiające osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich wejście do gmachu, odpowiednio przystosowane windy oraz toalety. Zdecydowana większość urzędów skarbowych (w 2011 r. – 371 z 401) ma sale obsługi podatnika, w których są stosowane szczególne zasady postępowania dotyczące obsługi klienta specjalnego, w tym niepełnosprawnego (głuchoniemego).

W oddziałach i inspektoratach Zakładu Ubezpieczeń Społecznych 90% sal obsługi klientów przystosowanych jest do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo (miejsca parkingowe, podjazdy, drzwi automatyczne, stanowiska do obsługi klientów, toalety). W celu ułatwienia obsługi osób niepełnosprawnych niewidomych i niedowidzących w salach obsługi klientów zainstalowane są systemy kierowania ruchem klientów z wersją o wysokim kontraście i informacją głośnomówiącą. W celu popularyzacji wiedzy z zakresu

ubezpieczeń społecznych organizowane są Dni Otwarte dla Osób Niepełnosprawnych.

Zamówienia publiczne

Ustawa – Prawo zamówień publicznych nie nakłada obowiązków w zakresie zapewnienia dostępności przedmiotu zamówienia dla osób niepełnosprawnych. Wymagania dotyczące dostępności wynikają jednak z innych przepisów (na przykład prawo budowlane, przepisy dotyczące transportu, telekomunikacji) i ubiegający się o zamówienie musi je spełnić.

Propagowanie dostępności

W 2007 r. przetłumaczone na język polski zalecenie nr (2006)5 „Plan działań Rady Europy dla promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie w latach 2006 – 2015” zostało przedstawione Krajowej Radzie Konsultacyjnej przy Pełnomocniku Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych. Plan został rozesłany, wraz z rekomendacją Pełnomocnika, do organów administracji rządowej i samorządowej, instytucji badawczych i mediów publicznych. Dzięki współpracy z KRRiT dotarł do nadawców niepublicznych. Zalecenie zostało udostępnione na stronie internetowej MPiPS.

Na stronie internetowej ministerstwa zamieszczone są materiały z konferencji „Projektowanie uniwersalne – równe prawa, równy dostęp”, która odbyła się w październiku 2010 r.

MPiPS przetłumaczyło na język polski „Raport tematyczny poświęcony projektowaniu uniwersalnemu”, który daje aktualną informację na temat standardów projektowania uniwersalnego. Raport zawiera także posumowanie skandynawskich doświadczeń zmierzających do zdefiniowania i upowszechnienia projektowania uniwersalnego.

Ponieważ dla wielu osób niepełnosprawnych Internet jest jedynym sposobem kontaktu, a nowe technologie powinny służyć wszystkim użytkownikom w równym stopniu, UKE realizuje projekt „Certyfikat Bez Barrier”. Celem programu jest promowanie wśród przedsiębiorców telekomunikacyjnych nowego modelu obsługi klienta niepełnosprawnego (łatwiejszy dostęp do usług i sprzętu).

6. Prawo do życia (art. 10)

Prawo polskie, w szczególności Konstytucja, chroni prawo do życia i przeżycia każdej osoby, nie czyniąc jakiegokolwiek rozróżnienia między osobami pełnosprawnymi a niepełnosprawnymi.

Kodeks karny penalizuje czyny polegające na:

- umyślnym lub nieumyślnym pozbawieniu życia,
- namowie lub udzieleniu pomocy prowadzącym do targnięcia się innej osoby na własne życie,
- pozbawieniu życia na żądanie ofiary i pod wpływem współczucia dla niej,
- przerwaniu ciąży z naruszeniem przepisów ustawy, udzieleniu pomocy kobiecie ciężarnej w przerwaniu ciąży z naruszeniem przepisów ustawy lub nakłanianiu jej do tego, przerwaniu ciąży przy zastosowaniu przemocy wobec kobiety ciężarnej lub przerwaniu ciąży w inny sposób bez zgody kobiety albo doprowadzeniu kobiety ciężarnej do przerwania ciąży przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem.

Ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży stanowi, że prawo do życia podlega ochronie, w tym również w fazie prenatalnej, w granicach określonych w ustawie. Ustawa określa przypadki, kiedy dozwolone jest przerwanie ciąży. W każdym przypadku do przerwania ciąży wymagana jest pisemna zgoda kobiety. Ustawa określa także szczegółowo tryb wyrażania zgody na przerwanie ciąży u małoletniej i kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie.

7. Sytuacje zagrożenia i sytuacje wymagające pomocy humanitarnej (art. 11)

Ustawa o stanie klęski żywiołowej określa tryb wprowadzenia i zniesienia stanu klęski żywiołowej, a także zasady działania organów władzy publicznej w czasie stanu klęski żywiołowej. Rozwiązania szczegółowe dotyczące zwalczania skutków klęsk żywiołowych przyjmowane są każdorazowo w związku z wystąpieniem klęski i po dokonaniu oceny potrzeb. Doświadczenia podmiotów uczestniczących w akcjach niesienia pomocy pokazują, że nie ma potrzeby opracowywania odrębnych procedur adresowanych do osób niepełnosprawnych.

Polskie grupy poszukiwawczo-ratownicze uczestniczące w międzynarodowych akcjach pomocy humanitarnej udzielają pomocy wszystkim poszkodowanym, bez względu na narodowość, stopień sprawności fizycznej, poglądy polityczne, wyznawaną ideologię, przynależność rasową, religijną, płeć, przynależność etniczną – kryterium udzielania pomocy jest nagłość potrzeb. Szczególne działania adresowane do osób niepełnosprawnych są podejmowane, w razie gdy państwo – odbiorca pomocy zgłosi taką potrzebę.

Warunki i tryb udzielania cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej reguluje ustawa o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Gwarantuje ona cudzoziemcom prawo ubiegania się o następujące formy ochrony: status uchodźcy, ochronę uzupełniającą, azyl, zgodę na pobyt tolerowany oraz ochronę czasową. Szczególną ochroną w toku postępowań o nadanie statusu uchodźcy objęte są następujące grupy cudzoziemców: małoletni bez opieki, ofiary przemocy oraz osoby niepełnosprawne.

Cudzoziemcowi, który informuje organ prowadzący postępowanie, że jest niepełnosprawny, zapewnia się badania lekarskie lub psychologiczne w celu potwierdzenia. Jeżeli badanie potwierdzi, że cudzoziemiec jest niepełnosprawny, wykonywanie czynności w trakcie trwającego postępowania w sprawie nadania statusu uchodźcy następuje:

- w warunkach zapewniających cudzoziemcowi swobodę wypowiedzi, w sposób szczególnie taktowny i dostosowany do jego stanu psychofizycznego,
- w terminie dostosowanym do jego stanu psychicznego i fizycznego, wyznaczonym przy uwzględnieniu terminów korzystania przez cudzoziemca ze świadczeń zdrowotnych,
- z udziałem psychologa lub lekarza oraz, w miarę potrzeby, z udziałem tłumacza płci wskazanej przez cudzoziemca.

Jeżeli uzasadnia to stan zdrowia cudzoziemca, wykonywanie czynności w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy odbywa się w miejscu pobytu cudzoziemca.

Cudzoziemcowi przebywającemu w ośrodku dla cudzoziemców ubiegającym się o nadanie statusu uchodźcy, jeżeli wymaga tego jego stan fizyczny lub psychiczny, zapewnia się przewóz w celu złożenia zeznań i oświadczeń w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy lub skorzystania ze świadczeń zdrowotnych.

W stosunku do cudzoziemca, którego badanie lekarskie potwierdziło, że jest niepełnosprawny, czynności w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy oraz związane z udzielaniem pomocy w ośrodku mogą być wykonywane przez osobę płci wskazanej przez cudzoziemca, która odbyła szkolenie przygotowujące do pracy z osobami niepełnosprawnymi.

Cudzoziemców, których stan psychofizyczny stwarza domniemanie, że byli poddani przemocy albo są niepełnosprawni, co do zasady nie można umieścić w areszcie w celu wydalenia lub w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców.

Niepełnosprawni cudzoziemcy ubiegający się w Polsce o nadanie statusu uchodźcy kwaterowani są w ośrodkach dostosowanych do ich potrzeb (4 spośród 13 ośrodków dla uchodźców). Stopień dostosowania ośrodków (podjazdy, pokoje z przystosowanymi łazienkami) oceniany jest jako wystarczający. Osobom niepełnosprawnym, które nie mają odpowiedniego sprzętu, zapewnia go Urząd do Spraw Cudzoziemców. W ramach projektu „Poprawa warunków zakwaterowania oraz zakup sprzętów i materiałów dla ośrodków własnych Urzędu do Spraw Cudzoziemców w roku 2010” zakupiony został dodatkowy sprzęt, który przekazywany jest do użytku potrzebującym, w miarę potrzeb.

8. Równość wobec prawa (art. 12)

Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych

Kodeks cywilny przewiduje, że każdy człowiek od chwili urodzenia ma zdolność prawną. Prawo polskie nie dopuszcza pozbawienia zdolności prawnej. Dopuszcza ono ograniczenie lub pozbawienie zdolności do czynności prawnych (ubezwłasnowolnienie). Osoba, która ukończyła lat trzynaście, może być ubezwłasnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych nie jest w stanie kierować swym postępowaniem. Kodeks cywilny przewiduje także, że

osoba pełnoletnia może być ubezwłasnowolniona częściowo z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, jeżeli jej stan nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw.

Niepełnosprawność sama w sobie nie jest przesłanką ubezwłasnowolnienia, jest nią stan psychiczny lub sprawność intelektualna i tylko o ile sprawiają, że osoba, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem (ubezwłasnowolnienie całkowite), bądź jest jej potrzebna pomoc do prowadzenia własnych spraw (ubezwłasnowolnienie częściowe). Muszą zatem wystąpić jednocześnie dwie przesłanki, aby ubezwłasnowolnienie było możliwe. Stanowisko takie jest ugruntowane w orzecznictwie polskich sądów – zgodnie z nim przesłanką ubezwłasnowolnienia jest nie tylko sama choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy lub inne zaburzenie psychiczne, ale zawsze cel, dla którego instytucja ubezwłasnowolnienia została ustanowiona, to jest niesienie pomocy osobie zainteresowanej w załatwianiu jej spraw osobistych i majątkowych.

Orzekanie w sprawach o ubezwłasnowolnienie należy do właściwości sądów okręgowych, które rozpoznają je w składzie trzech sędziów zawodowych. Właściwość taka jest efektem uznania szczególnej doniosłości tych spraw i konieczności ochrony praw osób, których dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie. Skład trzech sędziów zawodowych gwarantuje rozstrzygnięcie sprawy przez osoby z dużym doświadczeniem zawodowym i życiowym.

Zgodnie z Kodeksem cywilnym dla ubezwłasnowolnionego całkowicie ustanawia się opiekę, chyba że pozostaje jeszcze pod władzą rodzicielską, zaś dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo ustanawia się kuratelę. Opiekun sprawuje pieczę nad osobą i majątkiem pozostającego pod opieką. Kwestie ustanawiania opieki i kurateli, sprawowania tych funkcji oraz kontrolowania ich wykonywania przez sąd reguluje Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Sąd opiekuńczy wykonuje nadzór nad sprawowaniem opieki, zaznajamiając się na bieżąco z działalnością opiekuna oraz udzielając mu wskazówek i poleceń. W terminach oznaczonych przez sąd opiekuńczy, nie rzadziej niż raz w roku, opiekun składa sprawozdania dotyczące osoby pozostającego pod opieką oraz rachunki z zarządu jej majątkiem. W praktyce kontrola dokonywana jest raz na

kwartał lub, w razie konieczności, częściej oraz dotyczy wszelkich czynności dokonywanych przez opiekuna prawnego związanych z wydatkami z jego majątku.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje możliwość ustanowienia dla osoby niepełnosprawnej kuratora, jeżeli osoba ta potrzebuje pomocy do prowadzenia wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju lub do załatwienia poszczególnej sprawy. Zgodnie z postanowieniami Kodeksu postępowania cywilnego sąd ustanawia kuratora na wniosek osoby niepełnosprawnej lub organizacji społecznej, do której zadań statutowych należy ochrona praw osób niepełnosprawnych, za zgodą osoby niepełnosprawnej. Kodeks przewiduje także możliwość ustanowienia kuratora dla osoby niepełnosprawnej przez sąd z urzędu. Zakres obowiązków i uprawnień kuratora określa sąd opiekuńczy.

Środki ochrony praw

Ochronie praw i interesów osób niepełnosprawnych służą rozbudowane przepisy dotyczące udziału w postępowaniu cywilnym, karnym i administracyjnym organizacji społecznych, do których zadań statutowych należy ochrona równości oraz niedyskryminacji, pomoc ofiarom przestępstw lub, ogólnie, gdy jest to uzasadnione celami statutowymi tej organizacji i gdy przemawia za tym interes społeczny.

Ustawa o pomocy społecznej przewiduje udzielanie osobom i rodzinom, które mają trudności lub potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu problemów życiowych, poradnictwa specjalistycznego, w tym poradnictwa prawnego, które jest realizowane poprzez udzielanie informacji o przepisach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, zabezpieczenia społecznego, ochrony praw lokatorów.

Biura Porad Obywatelskich (35) udzielają porad i informacji w sprawach mieszkaniowych, rodzinnych, świadczeń socjalnych, zatrudnienia, finansowych, niepełnosprawności, konsumenckich, stosunków międzyludzkich, własności.

W ramach programu „Ośrodki Informacji dla Osób Niepełnosprawnych”, finansowanego przez PFRON w latach 2008 – 2010, utworzonych zostało 38 takich ośrodków, których zadaniem było informowanie między innymi o:

- prawach osób niepełnosprawnych,

- rozwiązaniach dotyczących ulg i uprawnień, wspierania pracodawców osób niepełnosprawnych,
- instytucjach wspierających, zlokalizowanych najbliżej miejsca zamieszkania osoby niepełnosprawnej, organizacjach pozarządowych zrzeszających i działających na rzecz osób niepełnosprawnych, oferowanych formach pomocy.

9. Dostęp do wymiaru sprawiedliwości (art. 13)

Gwarancje podstawowe

Konstytucja RP gwarantuje każdemu prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy, bez nieuzasadnionej zwłoki, przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd oraz wzmacnia tę gwarancję stwierdzając, że ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw.

Kodeks postępowania cywilnego nie czyni rozróżnienia między osobami pełnosprawnymi a niepełnosprawnymi, jeżeli chodzi o wszelkie gwarancje procesowe, w szczególności w zakresie zdolności do czynności procesowych, praw strony w procesie lub uczestnika postępowania nieprocesowego, w postępowaniu sądowym w charakterze świadka.

Kodeks postępowania karnego nie ogranicza w jakikolwiek sposób prawa udziału w postępowaniu ze względu na niepełnosprawność ani nie zwalnia z obowiązku udziału w postępowaniu. Prawa osoby pokrzywdzonej, jeżeli jest nieporadna, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia, może wykonywać osoba, pod której pieczęcią pokrzywdzony pozostaje.

Kodeks postępowania administracyjnego stwierdza, że stronami postępowania mogą być osoby fizyczne, a zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych stron ocenia się według przepisów prawa cywilnego, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej.

Dostosowania i ułatwienia

Zgodnie z Kodeksem postępowania karnego oskarżony musi mieć obrońcę, jeżeli jest głuchy, niemy lub niewidomy, albo gdy zachodzi uzasadniona wątpliwość co do jego poczytalności. Oskarżony musi mieć obrońcę również wtedy, gdy sąd uzna to za niezbędne ze względu na okoliczności utrudniające

obronę. W zależności od rodzaju i stopnia niepełnosprawności osoba niepełnosprawna może być przesłuchana z udziałem tłumacza języka migowego, biegłego lekarza lub biegłego psychologa. Przesłuchanie świadka niepełnosprawnego może odbyć się w miejscu jego pobytu. Jeżeli niepełnosprawność uniemożliwia adresatowi pokwitowanie odbioru pisma, doręczający sporządza na zwrotnym pokwitowaniu odpowiednią wzmiankę; wówczas doręczenie uważa się za dokonane.

W postępowaniu karnym strona ma prawo otrzymać, na swój koszt, kopię zapisu dźwięku lub obrazu. Nie dotyczy to przesłuchania na rozprawie odbywającej się z wyłączeniem jawności albo w postępowaniu przygotowawczym.

Kodeks postępowania cywilnego zawiera następujące rozwiązania w celu ułatwienia osobom niepełnosprawnym udziału w postępowaniu:

- jeżeli odbierający pismo nie może potwierdzić jego odbioru własnoręcznym podpisem, doręczający sam oznacza datę doręczenia oraz przyczyny braku podpisu,
- przesłuchanie osób dotkniętych chorobą lub kalectwem, które nie mogą bez szkody dla stanu zdrowia przybyć w celu przesłuchania do budynku sądu, odbywa się w miejscu ich przebywania,
- osoby nieme i głuche składają zeznania na piśmie lub przy pomocy biegłego – tłumacza języka migowego. Także wówczas, gdy korzystają z innych uprawnień procesowych (składanie na rozprawie lub posiedzeniu jawnym oświadczeń, zarzutów, wniosków dowodowych, zadawanie pytań osobom przesłuchiwanym), wymagających bezpośredniego kontaktowania się z sądem lub uczestnikami postępowania, mogą skutecznie wnosić o powołanie tłumacza języka migowego.

Strony i uczestnicy postępowania cywilnego mają prawo do otrzymania z akt sprawy zapisu dźwięku, chyba że protokół został sporządzony wyłącznie pisemnie. Z uwagi na niedostateczne wyposażenie niektórych sal sądowych w sprzęt i oprogramowanie protokoły elektroniczne nie są w pełni dostępne. Postępujące inwestycje powodują, że zapewnienie dostępu do protokołu elektronicznego we wszystkich sądach jest już tylko kwestią nieodległego czasu.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową mogą wystąpić do przewodniczącego wydziału sądu z wnioskiem o wydanie zarządzenia o przesłaniu akt do sądu rejonowego właściwego dla miejsca zamieszkania osoby niepełnosprawnej w celu ułatwienia przejrzenia akt i sporządzenia odpisów.

Kodeks postępowania administracyjnego zawiera następujące rozwiązania:

- podania (żądania, wyjaśnienia, odwołania, zażalenia) mogą być wnoszone pisemnie, telegraficznie, za pomocą telefaksu lub ustnie do protokołu, a także za pomocą innych środków komunikacji elektronicznej przez elektroniczną skrzynkę podawczą organu administracji publicznej,
- podanie wniesione pisemnie albo ustnie do protokołu powinno być podpisane przez wnoszącego; gdy podanie wnosi osoba, która nie może lub nie umie złożyć podpisu, podanie lub protokół podpisuje za nią inna osoba przez nią upoważniona, czyniąc o tym wzmiankę obok podpisu,
- protokół z każdej czynności mającej istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy odczytuje się wszystkim osobom obecnym, biorącym udział w czynności urzędowej; powinny one protokół podpisać, brak podpisu którejkolwiek osoby należy omówić w protokole.

Ustawa – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi przewiduje, że posiedzenia sądowe odbywają się w budynku sądu, a poza tym budynkiem, gdy między innymi odbycie posiedzenia poza budynkiem sądowym ułatwia przeprowadzenie sprawy lub przyczynia się znacznie do zaoszczędzenia kosztów.

Ustawa – Prawo o notariacie przewiduje, że jeżeli osoba biorąca udział w czynnościach:

- jest głucha lub głuchoniema, notariusz jest obowiązany przekonać się, że treść czynności jest jej dokładnie znana i zrozumiała; notariusz może przywołać do czynności biegłego,
- jest niewidoma, głucha, niema lub głuchoniema, notariusz na życzenie takiej osoby powinien przywołać do czynności wskazaną przez nią zaufaną osobę; notariusz powinien uprzedzić o tym osoby zainteresowane,

- nie umie lub nie może pisać, powinna na dokumencie złożyć tuszowy odcisk palca, obok tego odcisku zaś inna osoba wpisze imię i nazwisko osoby nieumiejącej lub niemogącej pisać, umieszczając swój podpis.

Jeżeli w akcie bierze udział osoba, która nie umie lub nie może pisać, notariusz stwierdza, że osoba ta aktu nie podpisała, i podaje, z jakich powodów.

Ustawa – Ordynacja podatkowa przewiduje, że organ podatkowy może wezwać stronę lub inne osoby do złożenia wyjaśnień, zeznań lub dokonania określonej czynności, osobiście, przez pełnomocnika lub na piśmie. Jeżeli osoba wezwana nie może stawić się z powodu choroby, niepełnosprawności lub innej ważnej przyczyny, organ podatkowy może przyjąć wyjaśnienie, zeznanie lub dokonać czynności w miejscu pobytu tej osoby. Podanie wnoszone ustnie do protokołu powinno być podpisane przez wnoszącego, a jeżeli osoba nie może lub nie umie złożyć podpisu, za wnoszącego podanie podpis składa osoba przez nią upoważniona, czyniąc o tym wzmiankę obok podpisu.

10. Wolność i bezpieczeństwo osobiste (art. 14)

Gwarancje podstawowe

Przepisy gwarantujące wolność i bezpieczeństwo osobiste stosują się powszechnie i nie wprowadzają jakiegokolwiek rozróżnienia ze względu na niepełnosprawność. Konstytucja RP zawiera następujące gwarancje:

- wolność człowieka podlega ochronie prawnej, każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych, nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje,
- każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą, pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie.
- każdy pozbawiony wolności nie na podstawie wyroku sądowego ma prawo odwołania się do sądu w celu niezwłocznego ustalenia legalności tego pozbawienia, o pozbawieniu wolności powiadamia się niezwłocznie rodzinę lub osobę wskazaną przez pozbawionego wolności,
- każdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny,
- każdy bezprawnie pozbawiony wolności ma prawo do odszkodowania.

Kodeks karny penalizuje bezprawne pozbawienie wolności.

Kodeks postępowania karnego zawiera przepisy dotyczące uprawnień Policji do zatrzymania osoby podejrzanej oraz praw przysługujących osobom zatrzymanym. Ustawa o Policji określa warunki zatrzymywania osób, przeszukania, kontroli osobistej, praw osób zatrzymanych. Przepisy te mają powszechny zakres stosowania.

Warunki umieszczenia w domu pomocy społecznej bez zgody osoby zainteresowanej

Prawo polskie, w wyjątkowych sytuacjach, umożliwia umieszczenie osoby niepełnosprawnej w domu pomocy społecznej bez jej zgody. Sytuacje, w których jest to możliwe, wraz z rozwiązaniami gwarantującymi ochronę praw (procedura przyjmowania i zwalniania, kontrola zakładów) zostały szczegółowo uregulowane w przepisach.

Osobie wymagającej całodobowej opieki z powodu niepełnosprawności, która nie może samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu i której nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych, przysługuje prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej. Następuje to za jej zgodą lub, jeżeli osoba taka nie może decydować o sobie samodzielnie, za zgodą jej przedstawiciela ustawowego i zgodą sądu opiekuńczego.

W razie gdy osoba niepełnosprawna, która bezwzględnie wymaga pomocy lub jej przedstawiciel ustawowy nie wyrażają zgody na umieszczenie w takim zakładzie, ośrodek pomocy społecznej lub dom pomocy społecznej są zobowiązane zawiadomić sąd opiekuńczy lub prokuratora (jeżeli osoba taka nie ma przedstawiciela ustawowego lub opiekuna). Sąd lub prokurator bada sytuację i podejmuje decyzję co do dalszego postępowania. Umieszczenie w domu pomocy społecznej jest ostatecznością i może nastąpić tylko wtedy, gdy niemożliwe jest zapewnienie danej osobie, w jej środowisku, warunków życia odpowiadających godności człowieka – gdy oprócz wcześniej wymienionych przesłanek (niezdolność do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych, konieczność stałej opieki i pielęgnacji, brak możliwości korzystania z opieki innych osób, nie jest możliwe zapewnienie niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych), nie zachodzi potrzeba leczenia szpitalnego, a brak opieki zagraża życiu. Obowiązek zawiadomienia sądu wynika stąd, że do podjęcia

decyzji o umieszczeniu w domu pomocy społecznej uprawniony jest wyłącznie sąd opiekuńczy.

Zgodnie z ustawą o ochronie zdrowia psychicznego, jeżeli osoba, która wskutek choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego nie jest zdolna do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych i nie ma możliwości korzystania z opieki innych osób oraz potrzebuje stałej opieki i pielęgnacji, lecz nie wymaga leczenia szpitalnego, może być przyjęta do domu pomocy społecznej również w razie braku zgody, ale tylko gdy brak opieki zagraża życiu tej osoby. Organ do spraw pomocy społecznej lub kierownik szpitala psychiatrycznego występuje do sądu opiekuńczego z wnioskiem o przyjęcie do domu pomocy społecznej bez zgody osoby zainteresowanej.

Osoba skierowana do domu pomocy społecznej przez sąd opiekuńczy, jej przedstawiciel ustawowy, małżonek, krewni w linii prostej, rodzeństwo oraz osoba sprawująca faktyczną opiekę nad tą osobą mogą wystąpić o zmianę orzeczenia o przyjęciu do domu pomocy społecznej.

Wykonywanie kary pozbawienia wolności

W celu stworzenia warunków sprzyjających indywidualnemu postępowaniu ze skazanymi oraz zapewnienia skazanym bezpieczeństwa osobistego, wyboru właściwego systemu wykonywania kary, rodzaju i typu zakładu karnego dokonuje się ich klasyfikacji, mając na względzie stan zdrowia fizycznego i psychicznego. Ustala się go na podstawie dokumentacji medycznej.

Skazani z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, upośledzeni umysłowo oraz skazani niepełnosprawni fizycznie, wymagający oddziaływania specjalistycznego, zwłaszcza opieki psychologicznej, lekarskiej lub rehabilitacyjnej, odbywają karę w systemie terapeutycznym.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych wskazuje, że skazanego zakwalifikowanego do odbywania kary w systemie terapeutycznym umieszcza się w oddziałach wyspecjalizowanych (na przykład dla skazanych z zaburzeniami psychicznymi, upośledzonych umysłowo, niepełnosprawnych fizycznie). Sposób wykonywania kary w systemie terapeutycznym dostosowuje się do potrzeb leczenia, zatrudnienia, nauczania

i wymagań higieniczno-sanitarnych. Jeżeli względy zdrowotne tego wymagają, organizuje się zatrudnienie w warunkach pracy chronionej.

Skazanego i tymczasowo aresztowanego bezzwłocznie po osadzeniu w zakładzie penitencjarnym informuje się o przysługujących mu prawach i ciężących na nim obowiązkach. Informacja w formie pisemnej przekazywana jest na zasadach określonych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności. Szczególne zasady w zakresie doręczania i zapoznawania z korespondencją i pismami urzędowymi stosuje się wobec osadzonych niewidomych, zgodnie z postanowieniami Kodeksu postępowania administracyjnego.

W Zakładzie Karnym w Bydgoszczy Fordonie funkcjonuje oddział dla niewidomych. Niewidomi umieszczani są w celach dwuosobowych wraz z odpowiednio dobranym innym więźniem, który pełni rolę przewodnika – opiekuna.

W ramach PO KL w 15 zakładach penitencjarnych w latach 2008 – 2013 realizowany jest projekt „Program aktywizacji społeczno-zawodowej skazanych osób niepełnosprawnych oraz osób skazanych na karę pozbawienia wolności na podstawie art. 207 § 1 i 209 § 1 Kodeksu karnego”. W programie uczestniczą skazani z lekkim stopniem niepełnosprawności oraz skazani posiadający orzeczenie lekarza orzecznika ZUS o częściowej niezdolności do pracy. Osadzeni biorą udział w szkoleniach, zajęciach aktywizacyjnych, kierowani są do zatrudnienia w ramach praktyki zawodowej.

W szkołach Służby Więziennej, w trakcie szkoleń funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej podejmowana jest tematyka praw osób pozbawionych wolności, w tym osób niepełnosprawnych.

11. Wolność od tortur lub okrutnego, nieludzkiego albo poniżającego traktowania lub karania (art. 15)

Gwarancje podstawowe

Konstytucja RP stwierdza, że nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu.

Postanowienie to uzupełnia Kodeks karny, który penalizuje między innymi:

- stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia,
- znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny,
- spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w postaci pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia, innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zespecenia lub zniekształcenia ciała, naruszenie czynności narządu ciała lub inny rozstrój zdrowia.

Zgodnie z Kodeksem karnym wykonawczym kary, środki karne, zabezpieczające i zapobiegawcze wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności skazanego. Zakazane jest stosowanie tortur lub nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania skazanego.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy zakazuje stosowania kar cielesnych oraz wszelkich form karcenia, polegających na zadawaniu cierpień psychicznych, które naruszają godność dziecka.

Ekspertyzy naukowe

Konstytucja RP zakazuje poddawania kogokolwiek eksperymentom naukowym, w tym medycznym, bez dobrowolnie wyrażonej zgody. Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentystry określa warunki przeprowadzania eksperymentów medycznych (badawczych i leczniczych) z udziałem ludzi, w tym osób ubezwłasnowolnionych oraz niebędących w stanie podjąć decyzji z rozeznaniem. Osoba, która ma być poddana eksperymentowi, jest informowana o celach, sposobach i warunkach jego przeprowadzenia, spodziewanych korzyściach leczniczych lub poznawczych, ryzyku oraz o możliwości odstąpienia od udziału w eksperymencie w każdym jego stadium. Przeprowadzenie eksperymentu wymaga pisemnej zgody osoby mającej w nim

uczestniczyć. W przypadku niemożności wyrażenia pisemnej zgody, za równoważne uważa się wyrażenie zgody złożone ustnie, w obecności dwóch świadków. W przypadku osoby, która ma pełną zdolność do czynności prawnych, lecz nie jest w stanie z rozeznaniem wypowiedzieć opinii w sprawie uczestnictwa w eksperymencie, zgodę wyraża sąd opiekuńczy.

Ustawa zakazuje udziału osób ubezwłasnowolnionych w eksperymentach badawczych. Osoba całkowicie ubezwłasnowolniona może uczestniczyć jedynie w eksperymencie leczniczym. Zgodę wyraża jej przedstawiciel ustawowy, ale jeżeli osoba ubezwłasnowolniona jest w stanie z rozeznaniem wypowiedzieć opinię w sprawie uczestnictwa w eksperymencie leczniczym, konieczne jest uzyskanie jej pisemnej zgody.

Z wnioskiem o udzielenie zgody na uczestnictwo w eksperymencie leczniczym osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej lub osoby, która nie jest w stanie z rozeznaniem wypowiedzieć opinii, może wystąpić podmiot przeprowadzający eksperyment do sądu opiekuńczego. W przypadkach niecierpiących zwłoki i ze względu na bezpośrednie zagrożenie życia, uzyskanie zgody nie jest konieczne.

12. Wolność od wykorzystywania, przemocy i nadużyć (art. 16)

Gwarancje podstawowe

Stosowanie przemocy fizycznej i psychicznej wobec drugiej osoby jest zakazane. Ustawodawstwo polskie przewiduje udzielanie ochrony przed przemocą wszystkim osobom oraz udzielanie pomocy i wsparcia wszystkim ofiarom przemocy. Nie ma przepisów stosujących się odrębnie do osób niepełnosprawnych lub wyłącających je – z uwagi na niepełnosprawność – spośród osób uprawnionych do uzyskania ochrony lub pomocy.

Kodeks karny przewiduje karalność fizycznego lub psychicznego znęcania się nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny. Sankcja za taki czyn jest zaostrzona w przypadku działania ze szczególnym okrucieństwem. Karalne jest także:

- porzucenie osoby nieporadnej ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny,

- uderzanie lub naruszanie w inny sposób nietykalności cielesnej,
- naruszenie czynności narządu ciała lub spowodowanie rozstroju zdrowia.

Kodeks karny nakłada na sprawcę przemocy w rodzinie obowiązek uczestniczenia w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, nie jest konieczne uzyskanie na to zgody sprawcy. W Kodeksie postępowania karnego zawarty jest nakaz powstrzymywania się sprawcy przemocy od kontaktowania z pokrzywdzonym lub innymi osobami oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym.

Ochronę przed przemocą wzmacnia Kodeks wykroczeń, nakładający na osoby, które mają obowiązek opieki lub nadzoru nad osobą niezdolną rozpoznać lub obronić się przed niebezpieczeństwem, obowiązek zapobiegania narażeniu na przemoc (obowiązek niedopuszczenia, by osoba niezdolna rozpoznać lub obronić się przed niebezpieczeństwem przebywała w okolicznościach niebezpiecznych dla zdrowia).

Ochronę przed przemocą wobec osób niepełnosprawnych przebywających w domach pomocy społecznej gwarantuje ustawa o pomocy społecznej. Przewiduje ona, że organizacja domu pomocy społecznej, zakres i poziom usług opiekuńczych i bytowych uwzględnia, w szczególności, wolność, intymność, godność i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców domu oraz stopień ich fizycznej, intelektualnej i psychicznej sprawności. Kontrola i nadzór nad domami pomocy społecznej sprawowana jest przez wojewodę. Sposób przeprowadzania kontroli określa rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej w sprawie nadzoru i kontroli w pomocy społecznej.

Pomoc ofiarom przemocy

Kompleksowe rozwiązania dotyczące zwalczania przemocy w rodzinie zawiera ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Rozwiązania te mają zastosowanie do przemocy wobec każdego z członków rodziny, w każdym przypadku.

Osobie dotkniętej przemocą w rodzinie udziela się pomocy w formie:

- poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego i socjalnego,
- interwencji kryzysowej i wsparcia,

- ochrony przed dalszym krzywdzeniem, poprzez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania z zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się z osobą pokrzywdzoną,
- zapewnienia, na żądanie osoby dotkniętej przemocą, bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie.

Ustawa o pomocy społecznej przewiduje także inne rozwiązania, które mogą być wykorzystywane w celu niesienia pomocy ofiarom przemocy (rozwiązania te adresowane są do wszystkich osób znajdujących się w takiej sytuacji, osoby niepełnosprawne mają do nich zagwarantowany równy dostęp):

- poradnictwo specjalistyczne – prawne, psychologiczne i rodzinne – świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu problemów życiowych,
- interwencja kryzysowa podejmowana na rzecz osób i rodzin, celem jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej,
- pomoc rodzinom mającym trudności w wypełnianiu swoich zadań w formie poradnictwa rodzinnego, terapii rodzinnej rozumianej jako działania psychologiczne, pedagogiczne i socjologiczne, mające na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania jej zadań, pracy socjalnej, zapewnienia dzieciom opieki i wychowania poza rodziną.

Rada Ministrów uchwaliła 25 września 2006 r. Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (2006 – 2016). W Programie wyznaczonych zostało pięć priorytetów działania:

- systematyczne diagnozowanie zjawiska przemocy w rodzinie,
- podnoszenie poziomu świadomości i wrażliwości społecznej,
- szkolenie służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie,
- ochrona i pomoc ofiarom – działalność specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy,

- oddziaływanie na osoby stosujące przemoc poprzez programy korekcyjno-edukacyjne.

W 2009 r. ogólnopolska kampania społeczna na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie została poświęcona przeciwdziałaniu przemocy wobec osób starszych i niepełnosprawnych. W ramach kampanii wyprodukowano plakaty i ulotki, które zostały przekazane urzędowi marszałkowskiemu oraz MPiPS w celu upowszechniania podczas szkoleń pracowników pierwszego kontaktu pracujących z ofiarami przemocy w rodzinie. Materiały zostały też przekazane do miejsc użyteczności publicznej (ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie, domy pomocy społecznej, szkoły, ośrodki zdrowia, kościoły).

Realizacja kampanii przyczyniła się do:

- zwiększenia społecznego zaangażowania w sprawy związane z przeciwdziałaniem przemocy wobec osób starszych i niepełnosprawnych,
- podniesienia poziomu wiedzy na temat przemocy wobec tych osób.

Przeprowadzono też ogólnopolskie badanie przemocy w rodzinie wobec osób niepełnosprawnych i starszych. Uzyskano informacje dotyczące:

- skali przemocy w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych,
- charakterystyki ofiar i sprawców takiej przemocy,
- jakiej przemocy najczęściej doświadczają,
- korzystania z pomocy różnych instytucji (ośrodek pomocy społecznej, policja, sąd, organizacje pozarządowe itp.) przez ofiary,
- oceny skuteczności pomocy.

W badaniach tych stwierdzono, że przemoc fizyczna, psychiczna, ekonomiczna i seksualna wobec osób starszych i niepełnosprawnych występuje na ograniczoną skalę.

Wyniki badań zostały opublikowane w dwóch raportach „Przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych – część I Raport z badania ogólnopolskiego” i „Przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych – część II Raport z badania profesjonalistów”. Raporty dostępne są na stronie internetowej MPiPS.

W ramach programu Komisji Europejskiej „Zapobieganie i przeciwdziałanie przestępczości 2007 rok” realizowany jest projekt „Sieć pomocy ofiarom przestępstw”. Utworzono 16 ośrodków pomocy dla ofiar przestępstw, udzielających nieodpłatnie pomocy prawnej, psychologicznej oraz informacji o możliwości uzyskania innych form wsparcia. W zależności od rodzaju spraw i potrzeb osobie pokrzywdzonej wyznacza się opiekuna, jest to rozwiązanie szczególnie często stosowane w przypadku wrażliwych grup pokrzywdzonych, w tym osób niepełnosprawnych. Zadaniem opiekuna jest zapewnienie pomocy w formie asysty, udzielania informacji oraz wsparcia.

13. Ochrona integralności osobistej (art. 17)

Wyrażanie zgody na zabiegi medyczne

Wyrażanie przez pacjenta zgody na zabiegi medyczne uregulowane jest w ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta oraz w ustawie o zawodach lekarza i lekarza dentysty. Pacjent ma prawo do informacji o stanie zdrowia, w szczególności o rozpoznaniu, proponowanych oraz możliwych metodach diagnostycznych i leczniczych, dających się przewidzieć następstwach ich zastosowania albo zaniechania, wynikach leczenia oraz rokowaniu. Ma prawo przedstawić lekarzowi swoje zdanie w tym zakresie. Na stosowanie tych przepisów nie ma wpływu niepełnosprawność pacjenta.

Pacjent ma prawo do wyrażenia zgody na udzielenie świadczeń zdrowotnych. Przedstawiciel ustawowy pacjenta całkowicie ubezwłasnowolnionego lub niezdolnego do świadomego wyrażenia zgody ma prawo do jej wyrażenia, a w przypadku braku przedstawiciela ustawowego prawo to, w odniesieniu do badania, może wykonać opiekun faktyczny. Osoba ubezwłasnowolniona albo pacjent chory psychicznie lub upośledzony umysłowo, lecz dysponujący dostatecznym rozeznanieniem, ma prawo do wyrażenia sprzeciwu, pomimo zgody przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego. W takim przypadku na udzielenie świadczenia wymagane jest zezwolenie sądu opiekuńczego. Zgoda oraz sprzeciw mogą być wyrażone ustnie albo poprzez takie zachowanie osoby, które w sposób niebudzący wątpliwości wskazuje na wolę poddania się proponowanym przez lekarza czynnościom albo brak takiej woli. W przypadku zabiegu operacyjnego albo zastosowania metody leczenia lub diagnostyki

stwarzających podwyższone ryzyko dla pacjenta, zgodę wyraża się w formie pisemnej.

Jeżeli pacjent nie ma przedstawiciela ustawowego ani opiekuna faktycznego, albo porozumienie się z tymi osobami jest niemożliwe, lekarz po przeprowadzeniu badania może przystąpić do zabiegu operacyjnego albo metody leczenia lub diagnostyki stwarzającej podwyższone ryzyko dla pacjenta jedynie po uzyskaniu zgody sądu opiekuńczego.

Badanie lub udzielenie pacjentowi innego świadczenia zdrowotnego bez jego zgody jest dopuszczalne, jeżeli wymaga on niezwłocznej pomocy lekarskiej, a ze względu na stan zdrowia lub wiek nie może wyrazić zgody i nie ma możliwości porozumienia się z jego przedstawicielem ustawowym lub opiekunem faktycznym. Decyzję o podjęciu czynności medycznych w takich okolicznościach lekarz powinien, w miarę możliwości, skonsultować z innym lekarzem. Okoliczności te odnotowuje się w dokumentacji medycznej pacjenta.

Ustawa o izbach lekarskich reguluje zasady odpowiedzialności zawodowej lekarzy przed sądami lekarskimi za postępowanie sprzeczne z zasadami etyki i deontologii zawodowej oraz za naruszenie przepisów o wykonywaniu zawodu lekarza. Kodeks karny przewiduje też, że kto wykonuje zabieg leczniczy bez zgody pacjenta, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Rozwiązania dotyczące przyjmowania do szpitala psychiatrycznego bez zgody osoby chorej psychicznie lub upośledzonej umysłowo, jak też stosowania przymusu bezpośredniego wobec osób z zaburzeniami psychicznymi zawiera ustawa o ochronie zdrowia psychicznego.

Osoba chora psychicznie może być przyjęta do szpitala psychiatrycznego bez zgody tylko wtedy, gdy jej zachowanie wskazuje, że z powodu choroby zagraża bezpośrednio własnemu życiu albo życiu lub zdrowiu innych osób. O przyjęciu postanawia lekarz po badaniu i zasięgnięciu, w miarę możliwości, opinii drugiego lekarza psychiatry albo psychologa. Sąd opiekuńczy przeprowadza postępowanie dotyczące przyjęcia do szpitala psychiatrycznego.

Przyjęcie do szpitala psychiatrycznego osoby chorej psychicznie lub osoby upośledzonej umysłowo niezdolnej do wyrażenia zgody lub stosunku do

przyjęcia do szpitala psychiatrycznego i leczenia następuje za zgodą sądu opiekuńczego. W przypadkach nagłych przyjęcie do szpitala możliwe jest bez wcześniejszego uzyskania zgody sądu opiekuńczego. Lekarz przyjmujący ma obowiązek, o ile to możliwe, zasięgnąć pisemnej opinii innego lekarza, w miarę możliwości psychiatry, albo pisemnej opinii psychologa. Kierownik szpitala psychiatrycznego zawiadamia niezwłocznie sąd opiekuńczy w celu uzyskania zgody sądu na przyjęcie do szpitala.

Jeżeli osoba chora psychicznie lub upośledzona umysłowo niezdolna do wyrażenia zgody lub stosunku do przyjęcia do szpitala psychiatrycznego i leczenia sprzeciwia się przyjęciu do szpitala psychiatrycznego, a jej zachowanie wskazuje, że zagraża bezpośrednio własnemu życiu albo życiu lub zdrowiu innych osób, zawiadamia się sąd opiekuńczy. Sąd opiekuńczy przeprowadza postępowanie dotyczące przyjęcia do szpitala psychiatrycznego.

Jeżeli przyjęcie do szpitala dotyczy osoby pełnoletniej całkowicie ubezwłasnowolnionej, zdolnej do wyrażenia zgody, wymagane jest również uzyskanie zgody tej osoby na przyjęcie. W przypadku sprzecznych oświadczeń tej osoby i jej przedstawiciela ustawowego, zgodę na przyjęcie do szpitala wyraża sąd opiekuńczy.

Do szpitala psychiatrycznego może być również przyjęta, bez jej zgody, osoba chora psychicznie:

- której zachowanie wskazuje, że nieprzyjęcie do szpitala spowoduje znaczne pogorszenie stanu jej zdrowia psychicznego,

bądź

- która jest niezdolna do samodzielnego zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych, a uzasadnione jest przewidywanie, że leczenie w szpitalu psychiatrycznym przyniesie poprawę jej stanu zdrowia.

O potrzebie przyjęcia do szpitala psychiatrycznego orzeka sąd opiekuńczy – na wniosek jej małżonka, krewnych w linii prostej, rodzeństwa, przedstawiciela ustawowego lub osoby sprawującej faktyczną opiekę.

Stosowanie przymusu

Przymus bezpośredni wobec osób z zaburzeniami psychicznymi można stosować tylko wtedy, gdy przepis ustawy do tego upoważnia albo osoby te:

- dopuszczają się zamachu przeciwko życiu lub zdrowiu własnemu lub innej osoby, lub bezpieczeństwu powszechnemu, lub
- w sposób gwałtowny niszczą lub uszkadzają przedmioty znajdujące się w ich otoczeniu, lub
- poważnie zakłócają lub uniemożliwiają funkcjonowanie podmiotu leczniczego udzielającego świadczenia zdrowotne w zakresie psychiatrycznej opieki zdrowotnej lub jednostki organizacyjnej pomocy społecznej.

O zastosowaniu przymusu bezpośredniego decyduje lekarz, który określa rodzaj środka przymusu oraz nadzoruje jego wykonanie. W szpitalach psychiatrycznych oraz w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, jeżeli nie jest możliwe uzyskanie natychmiastowej decyzji lekarza, o zastosowaniu przymusu bezpośredniego decyduje i nadzoruje jego wykonanie pielęgniarka, która jest obowiązana niezwłocznie zawiadomić lekarza. Przed zastosowaniem przymusu bezpośredniego uprzedza się osobę, wobec której środek ten ma być podjęty. Każdy przypadek zastosowania przymusu bezpośredniego i uprzedzenia o możliwości jego zastosowania odnotowuje się w dokumentacji medycznej.

Szczegółowe warunki stosowania przymusu, jak też prowadzenia dokumentacji zastosowania przymusu określało rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej w sprawie sposobu stosowania przymusu bezpośredniego.

Ochrona praw pacjentów

Ochronę praw pacjenta, w tym pacjentów szpitali psychiatrycznych, sprawuje Rzecznik Praw Pacjenta, powołany na mocy ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta.

Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego gwarantuje, że osoba korzystająca ze świadczeń zdrowotnych udzielanych przez szpital psychiatryczny ma prawo do pomocy w ochronie praw, prawo do pomocy w ochronie praw przysługuje również jej przedstawicielowi ustawowemu, opiekunowi prawnemu lub faktycznemu. Świadczeniodawca ma obowiązek poinformowania o zakresie działania i sposobie kontaktu z Rzecznikiem Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego.

Do zadań Rzecznika Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego należy:

- pomoc w dochodzeniu praw w sprawach związanych z przyjęciem, leczeniem, warunkami pobytu i wypisaniem ze szpitala psychiatrycznego,
- wyjaśnianie lub pomoc w wyjaśnianiu ustnych i pisemnych skarg,
- współpraca z rodziną, przedstawicielem ustawowym, opiekunem prawnym lub faktycznym,
- prowadzenie działalności edukacyjno-informacyjnej w zakresie praw osób korzystających ze świadczeń zdrowotnych udzielanych przez szpital psychiatryczny.

Rzecznik Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego ma prawo:

- wstępu do szpitala psychiatrycznego,
- występowania z wnioskiem do lekarza prowadzącego, ordynatora oddziału psychiatrycznego lub kierownika podmiotu leczniczego oraz do podmiotów, które utworzyły ten podmiot, o podjęcie działań zmierzających do usunięcia przyczyny skargi lub naruszeń,
- wglądu w dokumentację medyczną za zgodą osoby korzystającej ze świadczeń zdrowotnych udzielanych przez szpital psychiatryczny, jej przedstawiciela ustawowego, opiekuna prawnego lub faktycznego.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie kontroli przestrzegania praw osób z zaburzeniami psychicznymi przebywających w szpitalach psychiatrycznych i domach pomocy społecznej ustala procedurę kontrolną legalności przyjmowania i przebywania w szpitalach psychiatrycznych i domach pomocy społecznej, osób z zaburzeniami psychicznymi oraz warunków, w jakich osoby te przebywają. Kontrolę sprawuje sędzia obeznany z problematyką ochrony zdrowia psychicznego, wyznaczony przez prezesa sądu wojewódzkiego, w którego okręgu znajduje się zakład.

14. Swoboda poruszania się i obywatelstwo (art. 18)

Obywatelstwo, dokumenty tożsamości

Konstytucja RP stanowi, że obywatelstwo polskie nabywa się przez urodzenie z rodziców będących obywatelami polskimi oraz że obywatel polski nie może utracić obywatelstwa polskiego, chyba że sam się go zrzeknie. Postanowienia te mają powszechne zastosowanie. Rozporządzenie Prezydenta RP w sprawie

szczegółowego trybu postępowania w sprawach o nadanie lub wyrażenie zgody na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego oraz wzorów zaświadczeń i wniosków określa tryb postępowania w tych sprawach.

Uzyskiwanie dowodów osobistych reguluje ustawa o ewidencji ludności i dowodach osobistych¹⁾ oraz rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich unieważniania, wymiany, zwrotu lub utraty. Przepisy te zawierają rozwiązania dostosowujące procedury do potrzeb osób z różnymi niepełnosprawnościami.

Rozporządzenie Prezydenta RP w sprawie szczegółowego trybu postępowania w sprawach o nadanie lub wyrażenie zgody na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego oraz wzorów zaświadczeń i wniosków określające tryb postępowania w tych sprawach nie przewiduje procedury na wypadek niemożności własnoręcznego sporządzenia wniosku i innych wymaganych dokumentów. Nie ma możliwości złożenia fotografii w ciemnych okularach. W przypadku stwierdzenia niemożności własnoręcznego sporządzenia wniosku oraz innych wymaganych dokumentów, przed wszczęciem każdej indywidualnej sprawy organy przyjmujące wniosek każdorazowo konsultują się z Kancelarią Prezydenta RP. Ponieważ ewentualne problemy rozwiązywane są doraźnie, a sam problem ma bardzo ograniczoną skalę, nie ma pilnej potrzeby wprowadzenia odpowiednich dostosowań.

Prawa dzieci

Rozwiązania dotyczące zgłaszania urodzenia dziecka, nadawania nazwiska, nabywania obywatelstwa mają powszechny zakres stosowania. Jeżeli chodzi o wychowanie dzieci w rodzinie i władzę rodzicielską, odpowiednie przepisy zawiera Konstytucja RP oraz ustawodawstwo zwykłe, w szczególności Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Akty te nie czynią jakiegokolwiek rozróżnienia między dziećmi ze względu na niepełnosprawność.

Swoboda przemieszczania się

Konstytucja RP gwarantuje każdemu prawo swobodnego opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, z ograniczeniami określonymi w ustawie.

¹⁾ Nowa ustawa o dowodach osobistych wejdzie w życie 1 lipca 2013 r.

Obywatela polskiego nie można wydrzeć z kraju ani zakazać mu powrotu do kraju. Osoba, której pochodzenie polskie zostało stwierdzone zgodnie z ustawą, może osiedlić się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na stałe.

Ustawa o dokumentach paszportowych gwarantuje każdemu obywatelowi polskiemu prawo otrzymania paszportu. Na podstawie postanowień Kodeksu postępowania administracyjnego stosuje się dostosowania proceduralne uwzględniające różne rodzaje niepełnosprawności.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie dokumentów paszportowych przewiduje odstępstwa od ogólnych wymogów dotyczących zdjęć biometrycznych, tak aby umożliwić osobom z wrodzonymi lub nabytymi wadami wzroku dołączenie fotografii z okularami z ciemnymi szklami.

Zgodnie z ustawą o cudzoziemcach, do prowadzonych na jej podstawie postępowań z zakresu legalizacji pobytu cudzoziemców spoza krajów UE stosuje się przepisy ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego, o ile ustawa o cudzoziemcach nie stanowi inaczej. Za pośrednictwem pełnomocnika strona może, między innymi, złożyć wniosek o przedłużenie wizy, wniosek o udzielenie jej zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, zezwolenia na osiedlenie się, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego WE, wnieść odwołanie od decyzji wydanej przez organ I instancji oraz dostarczyć wymagane dokumenty. Jednakże zgodnie z ustawą o cudzoziemcach cudzoziemiec, któremu udzielone zostało zezwolenie pobytowe na terytorium Polski, jest zobowiązany odebrać osobiście wydaną mu kartę pobytu. W przypadku małoletniego poniżej 13. roku życia – odbioru dokonuje jego przedstawiciel ustawowy lub kurator.

Wymóg osobistego działania strony przewiduje również ustawa o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin. Do postępowań w sprawach uregulowanych w ustawie stosuje się przepisy kpa, jednakże wnioski o:

- zarejestrowanie pobytu obywatela UE,

- wymianę lub wydanie nowego zaświadczenia o zarejestrowaniu pobytu obywatela UE,
- wydanie, wymianę lub wydanie nowej karty pobytu członka rodziny niebędącego obywatelem UE,
- wydanie, wymianę lub wydanie nowego dokumentu potwierdzającego prawo stałego pobytu obywatela UE,
- wydanie, wymianę lub wydanie nowej karty stałego pobytu członka rodziny niebędącego obywatelem UE,

wymagają osobistego stawiennictwa obywatela UE lub członka jego rodziny. Wymóg osobistego złożenia wniosku nie dotyczy małoletniego.

Zgodnie z kpa organ administracji publicznej może ze względu na szczególnie ważny interes strony wszcząć z urzędu postępowanie także w sprawie, w której przepis prawa wymaga wniosku strony.

15. Prowadzenie życia samodzielnie i przy włączeniu w społeczność (art. 19)

Gwarancje podstawowe

Konstytucja RP gwarantuje każdemu prawo decydowania o swoim życiu osobistym, prawo wyboru miejsca zamieszkania i pobytu. Ograniczenia może ustanowić tylko ustawa. Informacje szczegółowe dotyczące przyjmowania do domu pomocy społecznej oraz szpitala psychiatrycznego – patrz omówienie wykonywania art. 14 i 17.

Nie istnieją jakiegokolwiek formalne ograniczenia dostępu osób niepełnosprawnych do ogólnie dostępnych usług i urządzeń. Faktyczne utrudnienia mogą wynikać jedynie z samej niepełnosprawności danej osoby. Są one niwelowane, w możliwym zakresie, poprzez podejmowanie przewidzianych prawem działań na rzecz zapewnienia powszechnej dostępności lub dostępności dla osób niepełnosprawnych. Informacje szczegółowe – patrz omówienie wykonywania art. 9, 18, 20 i 21.

Wsparcie w miejscu zamieszkania

Ustawa o pomocy społecznej przewiduje udzielanie usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, jak też specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania

oraz w ośrodkach wsparcia. Usługi takie przysługują osobie samotnej, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, a jest jej pozbawiona. Usługi opiekuńcze lub specjalistyczne usługi opiekuńcze mogą być przyznane również osobie, która wymaga pomocy innych osób, a rodzina nie może takiej pomocy zapewnić.

Usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem. Zakres usług, ich forma i okres świadczenia ustalane są indywidualnie, przy uwzględnieniu potrzeb i możliwości osoby wymagającej wsparcia.

Specjalistyczne usługi opiekuńcze są to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności. Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej w sprawie specjalistycznych usług opiekuńczych wskazuje rodzaje specjalistycznych usług dostosowanych do szczególnych potrzeb osób wymagających pomocy, wynikających z rodzaju ich schorzenia lub niepełnosprawności. Usługi te są świadczone przez osoby posiadające kwalifikacje do wykonywania zawodu: pracownika socjalnego, psychologa, pedagoga, logopedy, terapeuty zajęciowego, pielęgniarki, asystenta osoby niepełnosprawnej, opiekunki środowiskowej, specjalisty w zakresie rehabilitacji medycznej, fizjoterapeuty lub innego zawodu dającego wiedzę i umiejętności pozwalające świadczyć określone specjalistyczne usługi.

Organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych należy do gminy. Zadanie to może być realizowane przez pracowników ośrodka pomocy społecznej, zlecone innemu podmiotowi lub mogą być wykupione. Usługi przyznawane są na podstawie decyzji administracyjnej.

Koszty usług podlegają zwrotowi w części lub całości, jeżeli dochód na osobę w rodzinie osoby zobowiązanej do zwrotu wydatków przekracza kwotę kryterium dochodowego.

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze mogą być świadczone w ośrodkach wsparcia. Ośrodek jest dzienną formą pomocy instytucjonalnej, w ramach której świadczone są usługi dostosowane do indywidualnych potrzeb osób korzystających z pomocy, także żywieniowe.

Trudności w zaspokojeniu potrzeb w zakresie usług opiekuńczych mogą wynikać z braku kadry w jednostkach pomocy społecznej, uprawnionej do świadczenia zwłaszcza specjalistycznych usług opiekuńczych, a ponadto z niewykorzystywania (z różnych przyczyn) możliwości przewidzianych w innych systemach (opieki zdrowotnej i oświaty). Przeszkodą są zbyt niskie środki, którymi dysponuje gmina – odpłatność wnoszona przez osoby korzystające z usług nie pokrywa najczęściej kosztów usług, gmina z własnych środków pokrywa różnicę. Usprawnianie obecnego systemu i jego ewentualna rozbudowa będą możliwe w razie uzyskiwania przez poszczególne gminy większych środków finansowych oraz w miarę postępującego procesu podnoszenia kwalifikacji pracowników systemu pomocy społecznej.

Poradnictwo specjalistyczne, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód. Poradnictwo prawne polega na udzielaniu informacji o przepisach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, zabezpieczenia społecznego, ochrony praw lokatorów. Poradnictwo psychologiczne obejmuje diagnozowanie, profilaktykę i terapię. Poradnictwo rodzinne dotyczy problemów funkcjonowania rodziny, w tym problemów wychowawczych w rodzinach naturalnych i zastępczych oraz problemów opieki nad osobą niepełnosprawną, terapię rodzinną.

Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego przewiduje odrębne rozwiązania dotyczące wspierania osób chorych psychicznie i upośledzonych umysłowo. Zgodnie z nią organy pomocy społecznej, w porozumieniu z podmiotem leczniczym udzielającym świadczeń zdrowotnych w zakresie psychiatrycznej opieki zdrowotnej, organizują oparcie społeczne dla osób, które z powodu choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego mają trudności w życiu codziennym, zwłaszcza w kształtowaniu stosunków z otoczeniem, w zakresie edukacji, zatrudnienia oraz w sprawach bytowych. Oparcie społeczne polega na:

- podtrzymywaniu i rozwijaniu umiejętności niezbędnych do samodzielnego, aktywnego życia,
- organizowaniu pomocy rodziny, innych osób, grup, organizacji społecznych i instytucji,

– udzielaniu pomocy finansowej, rzeczowej oraz innych świadczeń.

Ustawa o pomocy społecznej precyzuje formy realizacji tych postanowień. Pomoc organizowana jest w ośrodkach wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, to jest środowiskowych domach samopomocy lub klubach samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także integracji społecznej.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie środowiskowych domów samopomocy zawiera przepisy dotyczące funkcjonowania takich domów, trybu kierowania i przyjmowania do nich, kwalifikacji osób świadczących usługi, standardu świadczonych usług.

W przypadku braku możliwości zapewnienia usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania osoba wymagająca pomocy może korzystać z usług opiekuńczych i bytowych w formie rodzinnego domu pomocy. Zapewnia on usługi dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu osób wymagających wsparcia.

Osobie, która ze względu na niepełnosprawność potrzebuje wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, może być przyznany pobyt w mieszkaniu chronionym. Mieszkanie chronione ma przygotować osoby w nim przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępuje pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Mieszkanie chronione zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną.

W 2001 r. do klasyfikacji zawodów, zawartej w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, wprowadzony został asystent osoby niepełnosprawnej. Pierwsi asystenci podjęli pracę w 2003 r. Celem pracy asystenta jest podnoszenie jakości życia osoby niepełnosprawnej poprzez ułatwienie wykonywania czynności dnia codziennego, wykształcenie samodzielności oraz w części przypadków stworzenie warunków do samodzielnej rehabilitacji. Istnieje możliwość częściowego sfinansowania usług asystenta w formie zasiłku celowego. Usługi

asystenckie oferują organizacje pozarządowe oraz samorządy lokalne. Z usług asystenta korzysta jeszcze niewiele osób.

16. Mobilność (art. 20)

Ustawa o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych gwarantuje zaopatrzenie w produkty lecznicze, wyroby medyczne i środki pomocnicze, w tym wspierające poruszanie się.

Polska norma PN-EN ISO 9999:2007 Wyroby pomocnicze dla osób z niepełnosprawnością zawiera klasyfikację takich wyrobów. Obejmuje jedenaście klas: wyroby pomocnicze do indywidualnego leczenia, wyroby pomocnicze do ćwiczenia sprawności, ortozy i protezy, wyroby pomocnicze do higieny osobistej i ochrony, wyroby pomocnicze do osobistej mobilności, wyroby pomocnicze w gospodarstwie domowym, wyposażenie i adaptacje mieszkań i innych lokali, wyroby pomocnicze do komunikowania się i informowania, wyroby pomocnicze do posługiwania się wyrobami i urządzeniami, wyroby pomocnicze do poprawy środowiska, narzędzia i maszyny, pomoce do rekreacji.

Osoby niepełnosprawne mogą ubiegać się, zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, o dofinansowanie z PFRON zaopatrzenia w sprzęt ortopedyczny i środki pomocnicze.

Ustawa o podatku od czynności cywilnoprawnych zwalnia od tego podatku osoby, które nabywają na potrzeby własne sprzęt rehabilitacyjny, wózki inwalidzkie, motorowery, motocykle lub samochody osobowe, o ile osoby te są niepełnosprawne w znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, zaś osoby niepełnosprawne w stopniu lekkim – w związku ze schorzeniami narządów ruchu.

Pomoc psa asystującego uregulowana została w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Pies asystujący jest odpowiednio wyszkolony i specjalnie oznaczony (w szczególności jest to pies przewodnik osoby niewidomej lub niedowidzącej oraz pies asystent osoby niepełnosprawnej ruchowo) i ułatwia aktywne uczestnictwo w życiu społecznym. Status psa asystującego potwierdza certyfikat. Wydawanie

certyfikatów reguluje rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie wydawania certyfikatów potwierdzających status psa asystującego. Wydawanie certyfikatów jest finansowane przez PFRON.

Osoba niepełnosprawna z psem asystującym ma prawo wstępu do obiektów użyteczności publicznej: budynków i ich otoczenia przeznaczonych na potrzeby administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości, kultury, oświaty, szkolnictwa wyższego, nauki, opieki zdrowotnej, opieki społecznej i socjalnej, obsługi bankowej, handlu, gastronomii, usług, turystyki, sportu, obsługi pasażerów w transporcie kolejowym, drogowym, lotniczym, morskim lub wodnym śródlądowym, świadczenia usług pocztowych lub telekomunikacyjnych oraz innych ogólnodostępnych budynków przeznaczonych do wykonywania podobnych funkcji, w tym budynków biurowych i socjalnych. Uprawnienie to przysługuje również w środkach transportu kolejowego, drogowego, lotniczego i wodnego oraz w innych środkach komunikacji publicznej.

Z opłaty od posiadania psów, przewidzianej przez ustawę o podatkach i opłatach lokalnych, zwolnione są osoby o znacznym stopniu niepełnosprawności w rozumieniu przepisów o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych – z tytułu posiadania jednego psa oraz osoby niepełnosprawne w rozumieniu przepisów ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych – z tytułu posiadania psa asystującego.

Omówione w związku z art. 19 konwencji specjalistyczne usługi opiekuńcze mogą obejmować, jeśli chodzi o wspieranie mobilności:

- uczenie i rozwijanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego życia, w tym kształtowanie umiejętności zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych i społecznego funkcjonowania, prowadzenie treningów samoobsługi i umiejętności społecznych,
- rehabilitację fizyczną i usprawnianie zaburzonych funkcji organizmu, w zakresie nieobjętym ustawą o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, współpracę ze specjalistami w zakresie wspierania psychologiczno-pedagogicznego i edukacyjno-

-terapeutycznego, zmierzającego do wielostronnej aktywizacji osoby korzystającej z usług specjalistycznych.

Ustawa – Prawo o ruchu drogowym przewiduje, że osoba niepełnosprawna o obniżonej sprawności ruchowej, kierująca pojazdem samochodowym oznaczonym kartą parkingową, może nie stosować się do niektórych znaków drogowych dotyczących zakazu ruchu lub postoju. Przepis ten stosuje się również do:

- kierującego pojazdem przewożącego osobę o obniżonej sprawności ruchowej,
- pracowników placówek zajmujących się opieką, rehabilitacją lub edukacją osób niepełnosprawnych.

Kartę parkingową wydaje się na podstawie orzeczenia o niepełnosprawności lub orzeczenia o stopniu niepełnosprawności bądź orzeczenia o wskazaniach do ulg i uprawnień.

Rozporządzenie Ministrów Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie znaków i sygnałów drogowych przewiduje, że:

- uprawniona osoba niepełnosprawna o obniżonej sprawności ruchowej, kierująca pojazdem samochodowym, oraz kierujący pojazdem przewożący taką osobę mogą, pod warunkiem zachowania szczególnej ostrożności, nie stosować się do wskazanych w rozporządzeniu zakazów ruchu, wjazdu, postoju,
- organ właściwy do zarządzania ruchem na drogach, w uzgodnieniu z zarządcą drogi, obowiązany jest wyznaczyć miejsca parkowania oznakowanych pojazdów konstrukcyjnie przeznaczonych do przewozu osób niepełnosprawnych o obniżonej sprawności ruchowej lub pojazdów zaopatrzonych w kartę parkingową,
- sygnały dźwiękowe nadawane w postaci brzęczyków lub buczków albo komunikatów słownych na przejściach dla pieszych o ruchu kierowanym sygnałami świetlnymi informują osoby o upośledzonym wzroku, że dla pieszych jest nadawany sygnał zielony.

17. Wolność wypowiedzania się i wyrażania opinii oraz dostęp do informacji (art. 21)

Gwarancje podstawowe

Konstytucja RP zapewnia każdemu wolność wyrażania poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji. Obywatel ma prawo uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej i osób pełniących funkcje publiczne, o działalności organów samorządu gospodarczego i zawodowego, innych osób oraz jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa. Prawo uzyskiwania informacji obejmuje dostęp do dokumentów oraz wstęp na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu. Tryb udzielania informacji określają ustawy, a w przypadku Sejmu i Senatu ich regulaminy.

Ograniczenia w dostępie do informacji mogą nastąpić wyłącznie ze względu na określoną w ustawach ochronę wolności i praw innych osób i podmiotów gospodarczych oraz ochronę porządku publicznego, bezpieczeństwa lub ważnego interesu gospodarczego państwa.

19 sierpnia 2011 r. Sejm RP uchwalił ustawę o języku migowym i innych sposobach komunikowania się. Ustawa wejdzie w życie 1 kwietnia 2012 r., z wyjątkiem postanowień dotyczących korzystania z pomocy osoby przybranej, które wejdą w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia ustawy.

W ustawie zagwarantowane zostało prawo osób doświadczających trwale lub okresowo trudności w komunikowaniu się (osoby uprawnione) do swobodnego korzystania z wybranej przez siebie formy komunikowania się w kontaktach z organami administracji publicznej, jednostkami systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne, podmiotami leczniczymi, jednostkami Policji Państwowej Straży Pożarnej i straży gminnych oraz jednostkami ochotniczymi straży pożarnej (podmioty zobowiązane). Formy komunikowania się obejmują polski język migowy (PJM), system językowo-migowy (SJM), sposób komunikowania się osób głuchoniewidomych (SKOGN) oraz środki wspierające komunikowanie się (poczta elektroniczna, wiadomości SMS i MMS, komunikatory internetowe, komunikacja audiowizualna, przesyłanie faksów,

strony internetowe spełniające standardy dostępności dla osób niepełnosprawnych). Osoby uprawnione mają także prawo skorzystania z pomocy osoby przybranej w kontaktach z instytucjami.

Podmioty zobowiązane zapewniają możliwość korzystania z pomocy wybranego tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika. Świadczenie takie jest bezpłatne dla osoby uprawnionej, będącej osobą niepełnosprawną w rozumieniu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Chęć skorzystania z usług tłumacza należy zgłosić z 3-dniowym wyprzedzeniem, z wyłączeniem sytuacji nagłych. Osoba realizująca usługę jest obowiązana zachować w tajemnicy informacje związane z osobą uprawnioną, z wyjątkami określonymi w ustawie. Rejestr tłumaczy PJM, SJM i SKOGR prowadzi wojewodowie.

Organ administracji publicznej jest także zobowiązany do udostępnienia usługi pozwalającej na komunikowanie się, w szczególności możliwości skorzystania ze środków wspierających komunikowanie się. Udostępnia on dokumenty niezbędne do załatwienia sprawy, w formie dostępnej dla osób uprawnionych, na ich wnioski.

Osoby uprawnione, członkowie rodzin osób uprawnionych oraz osoby mające stały lub bezpośredni kontakt z osobami uprawnionymi mają prawo do szkolenia PJM, SJM, SKOGR lub tłumacza-przewodnika, przy czym koszt szkolenia może być dofinansowany przez PFRON.

Ustawa powołuje Polską Radę Języka Migowego, organ doradczy ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego. Do zakresu jej działania należy, między innymi, ustalanie rekomendacji w celu prawidłowego stosowania komunikacji migowej, upowszechnianie wiedzy o języku migowym, proponowanie rozwiązań wpływających na stosowanie różnych form komunikowania się.

Informacja publiczna

Postanowienia Konstytucji RP dotyczące uzyskiwania informacji zostały rozwinięte w ustawie o dostępie do informacji publicznej. Prawo do informacji publicznej obejmuje prawo do:

- uzyskania informacji publicznej, w tym uzyskania informacji przetworzonej w takim zakresie, w jakim jest to szczególnie istotne dla interesu publicznego,
- wglądu do dokumentów urzędowych,
- dostępu do posiedzeń kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów.

Prawo do informacji publicznej podlega ograniczeniu w zakresie i na zasadach określonych w przepisach o ochronie informacji niejawnych oraz o ochronie innych tajemnic ustawowo chronionych. Prawo to podlega ograniczeniu także ze względu na prywatność osoby fizycznej lub tajemnicę przedsiębiorcy. Ograniczenie nie dotyczy jednak informacji o osobach pełniących funkcje publiczne i informacji mających związek z pełnieniem tych funkcji.

Ustawa określa formy udostępniania informacji: dokumenty urzędowe, elektroniczny Biuletyn Informacji Publicznej, w formie ustnej lub wyłożenie, lub wywieszenie w miejscach ogólnie dostępnych, wstęp na posiedzenia organów i udostępnianie materiałów, w tym audiowizualnych i teleinformatycznych, dokumentujących te posiedzenia. Podmiot udostępniający informację publiczną jest obowiązany zapewnić możliwość jej kopiowania lub wydruk, lub przesłanie informacji publicznej lub przeniesienie jej na powszechnie stosowany nośnik informacji.

Udostępnianie informacji publicznej na wniosek następuje, jeżeli informacja nie została udostępniona w Biuletynie Informacji Publicznej, w sposób i w formie określonych we wniosku. Jeżeli środki techniczne, którymi dysponuje podmiot obowiązany do udostępnienia informacji, nie umożliwiają udostępnienia informacji w formie określonej we wniosku, wnioskodawca jest o tym informowany na piśmie, wskazywana jest też forma, w jakiej informacja może być udostępniona niezwłocznie.

Dostęp do informacji publicznej jest bezpłatny, ale jeżeli podmiot obowiązany do udostępnienia informacji ma ponieść dodatkowe koszty związane ze wskazanym we wniosku sposobem udostępnienia lub koniecznością przekształcenia informacji w formę wskazaną we wniosku, może pobrać od wnioskodawcy opłatę w wysokości odpowiadającej kosztom. O opłacie

wnioskodawca powinien być poinformowany na piśmie przed jej pobraniem, tak aby mógł wypowiedzieć się co do zmiany wniosku. W związku z mnogością form, w jakich mogą być udostępniane informacje, nie istnieje ujednoczony sposób ustalania opłat z tytułu ich udostępniania. Ustalenie kosztów jest przedmiotem indywidualnego rozstrzygnięcia (decyzja administracyjna).

W izbach oraz urzędach skarbowych w przypadku pojawienia się osoby głuchoniemej kontakt z nią nawiązuje pracownik przeszkolony w zakresie języka migowego (w 2011 r. – w skali kraju – 356 pracowników). Izby oraz urzędy skarbowe zamieszczają na swoich stronach internetowych informacje na temat pomocy udzielanej osobom niepełnosprawnym.

Strona internetowa ZUS (www.zus.pl) jest przystosowana dla osób niepełnosprawnych, w szczególności dla osób niewidomych i niedowidzących. Strona ta otrzymała wyróżnienie w ogólnopolskim konkursie „Strona internetowa bez barier”.

ZUS przeszkolił pracowników bezpośredniej obsługi klientów w posługiwaniu się językiem migowym w celu sprawniejszej obsługi osób niesłyszących. W każdym oddziale pracuje co najmniej jedna taka osoba. Zakład prowadzi również szkolenia dla naczelników i pracowników bezpośredniej obsługi klientów z zakresu technik obsługi, ze szczególnym uwzględnieniem obsługi klientów z różnego rodzaju dysfunkcjami fizycznymi oraz umysłowymi.

W 2011 r. Narodowy Fundusz Zdrowia wprowadził ułatwienia dla osób niewidomych i niedowidzących w posługiwaniu się Europejską Kartą Ubezpieczenia Zdrowotnego (EKUZ) poprzez możliwość oznakowania karty napisem „EKUZ” w alfabecie Braille’a. Oddziały wojewódzkie NFZ zostały wyposażone w specjalne naklejki, na wniosek osoby zainteresowanej będą one umieszczane na rewersie karty.

Do końca zbliżają się prace nad projektem rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych. Zgodnie z projektem rozporządzenia w systemie teleinformatycznym podmiotu realizującego zadanie publiczne, służącym prezentacji zasobów informacji, konieczne będzie zapewnienie spełnienia przez ten system wymagań Web Content Accessibility

Guidelines (WCAG 2.0) z uwzględnieniem poziomu AA (tekst przekazany Ministrowi Gospodarki do notyfikacji). Wymagania te zostaną określone w załączniku nr 4 do rozporządzenia (Wymagania Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.0) dla systemów teleinformatycznych w zakresie dostępności dla osób niepełnosprawnych).

Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne określa minimalne wymagania dla systemów teleinformatycznych, uwzględniające warunki zapewnienia dostępu do zasobów informacji osobom niepełnosprawnym. Zgodnie z nią wiele stron instytucji publicznych zawiera już dostosowania ułatwiające osobom niewidomym i niedowidzącym dostęp do informacji w nich zawartych (wersje tekstowe bez zbędnej grafiki, powiększanie czcionki, „mówiąca” przeglądarka internetowa – Intelligent Web Reader umożliwiająca poruszanie się po stronach udźwiękowionych).

Informacje o towarach i usługach

Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej stanowi, że przedsiębiorca wprowadzający towar do obrotu na terytorium RP jest obowiązany zamieścić na towarze (jego opakowaniu) informację o nim w języku polskim. Odbiorca nie powinien mieć wątpliwości co do właściwości i przeznaczenia towaru oraz przedsiębiorcy. Obowiązek szczególnego oznaczenia towaru może wynikać z aktów zawierających regulacje dotyczące ogółu towarów będących w obrocie, jak i z aktów stawiających szczególne wymagania niektórym grupom towarów. Na przykład ustawa – Prawo farmaceutyczne nakłada na wytwórców produktów leczniczych obowiązek umieszczania na opakowaniu produktu leczniczego jego nazwy w alfabecie Braille’a. Ponadto zobowiązuje do zapewnienia, by treść ulotki była dostępna na życzenie pacjenta, za pośrednictwem organizacji pacjentów, w formie właściwej dla osób niewidomych i słabowidzących.

Wymagania dotyczące oznakowania opakowań produktu leczniczego i treści ulotki oraz zakres dostępności treści ulotki określa rozporządzenie Ministra Zdrowia w sprawie wymagań dotyczących oznakowania opakowań produktu leczniczego i treści ulotki. Zgodnie z nim na opakowaniu zewnętrznym, a jeżeli produkt nie ma opakowania zewnętrznego – na opakowaniu bezpośrednim umieszcza się następujące informacje w alfabecie Braille’a: nazwa produktu leczniczego, moc produktu leczniczego, postać farmaceutyczna.

Dostępność środków przekazu

Ustawa o radiofonii i telewizji zobowiązuje nadawców, by co najmniej 10% programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, miało udogodnienia dla osób niepełnosprawnych, takie jak audiodeskrypcja, napisy dla niesłyszących oraz tłumaczenia na język migowy. Ponieważ techniki te nie są zamienne, czas powinien być podzielony proporcjonalnie. KRRiT może jednak określić niższy udział w programie telewizyjnym audycji z udogodnieniami odbioru, biorąc pod uwagę ofertę programową w różnym czasie antenowym, możliwości techniczne, potrzeby odbiorców, sposób rozpowszechniania i specjalizację programu.

Trudna sytuacja finansowa Telewizji Polskiej wymusza ograniczanie wydatków. Mając jednak na uwadze, jak ważny jest dostęp do informacji, wybór programów dokonywany jest tak, by nawet przy niewielkich nakładach oferta ta była jak najbardziej urozmaicona. W 2010 roku wyemitowanych zostało 2.345 godzin programów z napisami (17% pozycji programowych emitowanych przez TVP1 i 12% przez TVP2). W wyniku rozmów z organizacjami i fundacjami w 2010 r. TVP S.A. zawiązała wraz z Fundacją Widzialni, Polskim Związkiem Głuchych oraz Towarzystwem Pomocy Głuchoniewidomym Partnerstwo „Telewizja bez Barrier” w celu znaczącego zwiększenia dostępności programów TVP poprzez użycie technologii wspierających i rozwoju tych technologii.

18. Poszanowanie prywatności (art. 22)

Gwarancje podstawowe

Konstytucja RP przewiduje, że każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą. Pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie. Zawiera także postanowienia dotyczące ochrony przed ingerencją w życie prywatne, korespondencję oraz dotyczące zamachów na cześć i reputację:

- każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym,
- zapewnia się wolność i ochronę tajemnicy komunikowania się; ograniczenie może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony,

- zapewnia się nienaruszalność mieszkania; przeszukanie mieszkania, pomieszczenia lub pojazdu może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.

Przepisy te mają powszechny zakres stosowania.

Przepisy ustawodawstwa zwykłego (Kodeks karny, Kodeks cywilny, Kodeks postępowania karnego, Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, ustawa o Policji, ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych) rozwijają gwarancje praw przewidziane w Konstytucji. Mają one powszechny zakres stosowania, fakt niepełnosprawności danej osoby nie ma wpływu na zakres ochrony.

Ochrona danych osobowych

Konstytucja RP zawiera następujące postanowienia dotyczące ochrony danych:

- nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby,
- władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym,
- każdy ma prawo dostępu do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych (ograniczenie tego prawa może określić ustawa),
- każdy ma prawo do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą,
- zasady i tryb gromadzenia oraz udostępniania informacji określa ustawa.

Postanowienia te są sprecyzowane w ustawie o ochronie danych osobowych.

Przepisy dotyczące ochrony danych osobowych mają powszechny zakres stosowania, dane osób niepełnosprawnych chronione są na takich samych zasadach, jak dane innych osób.

Szczegółowe postanowienia dotyczące ochrony danych osobowych zawiera także ustawa o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Określa ona cele, dla jakich dane mogą być przetwarzane przez NFZ, rodzaj danych, jakie mogą być przetwarzane. Rozporządzenie Ministra Zdrowia w sprawie rodzajów i zakresu dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania precyzuje warunki przechowywania dokumentacji medycznej,

odpowiedzialność za stworzenie warunków przechowywania dokumentacji zapewniających jej poufność, ochronę przed zniszczeniem lub zgubieniem oraz umożliwiających jej wykorzystanie bez zbędnej zwłoki.

19. Poszanowanie domu i rodziny (art. 23)

Małżeństwo

Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje, że małżeństwa nie może zawrzeć osoba ubezwłasnowolniona całkowicie, a także osoba dotknięta chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym. Jeżeli jednak stan zdrowia lub umysłu osoby dotkniętej chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa i jeżeli osoba ta nie została ubezwłasnowolniona całkowicie, sąd może jej zezwolić na zawarcie małżeństwa. Zakaz zawierania małżeństw przez osoby ubezwłasnowolnione całkowicie jest uzasadniony, biorąc pod uwagę przesłanki takiego ubezwłasnowolnienia (kwalifikowana niemożność kierowania swoim postępowaniem, ustalana przez sąd w postępowaniu w sprawie o ubezwłasnowolnienie), cel (ochrona interesu osobistego lub majątkowego osoby fizycznej oraz interesu jej otoczenia).

Kodeks postępowania cywilnego reguluje wydawanie przez sąd zezwolenia na zawarcie małżeństwa osobie dotkniętej chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym. Zezwolenia udziela sąd na wniosek takiej osoby. Przed wydaniem postanowienia sąd wysłuchuje wnioskodawcę, osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte oraz, w razie potrzeby, osoby bliskie przyszłych małżonków. Gdy chodzi o udzielenie zezwolenia osobie dotkniętej chorobą psychiczną lub niedorozwojem umysłowym, sąd zasięga dodatkowo opinii biegłego lekarza, w miarę możliwości psychiatry.

Kierownik urzędu stanu cywilnego może wystąpić do sądu z wnioskiem o rozstrzygnięcie, czy małżeństwo może być zawarte, w razie powzięcia przez wątpliwości, czy istnieją okoliczności wyłączające zawarcie zamierzonego małżeństwa. W razie odmowy przyjęcia przez kierownika urzędu stanu cywilnego oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński lub odmowy wydania zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, zainteresowanej stronie przysługuje prawo wystąpienia do sądu z wnioskiem o rozstrzygnięcie, czy okoliczności przedstawione przez

kierownika urzędu stanu cywilnego uzasadniają odmowę przyjęcia oświadczeń albo odmowę wydania takiego zaświadczenia.

Małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński. Małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa.

Osoba niemogąca mówić składa oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński podpisując akt małżeństwa.

Unieważnienie małżeństwa jest możliwe z powodu ubezwłasnowolnienia, choroby psychicznej albo niedorozwoju umysłowego jednego z małżonków. Unieważnienia może żądać każdy z małżonków. Nie można żądać unieważnienia małżeństwa po ustaniu ubezwłasnowolnienia lub po ustaniu choroby psychicznej.

Władza rodzicielska

Władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, jeżeli jednak jedno z rodziców nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, władza rodzicielska przysługuje drugiemu z rodziców. Sam fakt niepełnosprawności nie ma wpływu na posiadanie władzy rodzicielskiej.

Dziecko pozostaje aż do pełnoletności pod władzą rodzicielską. Władza rodzicielska powinna być wykonywana tak jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny. Rodzice obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotowywać je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa, odpowiednio do jego uzdolnień.

Porzucenie dziecka jest przestępstwem. Zgodnie z Kodeksem karnym kto, wbrew obowiązkowi troszczenia się o małoletniego poniżej lat 15 albo o osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, osobę tę porzuca, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Jeżeli następstwem porzucenia jest śmierć, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Ukrywanie dziecka przez rodziców sąd opiekuńczy może uznać za nadużycie władzy rodzicielskiej lub rażące zaniedbywanie obowiązków względem dziecka. Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje, że w takiej sytuacji sąd opiekuńczy pozbawi rodziców władzy rodzicielskiej. Pozbawienie władzy rodzicielskiej może być orzeczone także w stosunku do jednego z rodziców.

Przysposobić może osoba mająca pełną zdolność do czynności prawnych, jeżeli jej kwalifikacje osobiste uzasadniają przekonanie, że będzie należycie wywiązywać się z obowiązków. Sam fakt niepełnosprawności nie ma wpływu na możliwość przysposobienia.

O przysposobieniu orzeka sąd opiekuńczy po przeprowadzeniu rozprawy. Przed wydaniem orzeczenia sąd bada kwalifikacje osobiste przysposabiającego, w tym zasięga opinii ośrodka adopcyjno-opiekuńczego lub innej specjalistycznej placówki. Sąd opiekuńczy rozstrzygając, czy przysposobienie jest dopuszczalne, kieruje się zasadą dobra dziecka, która jest nadrzędnym kryterium. Ponadto sąd bierze pod uwagę wpływ przysposobienia na życie wszystkich członków rodziny.

Wsparcie udzielane rodzinom

Ustawa o pomocy społecznej stanowi, że pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom między innymi z powodu niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nakłada na jednostki samorządu terytorialnego oraz organy administracji rządowej obowiązek wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Wspieranie rodziny jest prowadzone w formie pracy z rodziną oraz pomocy w opiece i wychowaniu dziecka.

Pracę z rodziną organizuje gmina lub podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania. Praca z rodziną jest prowadzona w formie:

- konsultacji i poradnictwa specjalistycznego,
- terapii i mediacji,
- usług dla rodzin z dziećmi, w tym usług opiekuńczych i specjalistycznych,

- pomocy prawnej, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego,
- organizowania dla rodzin spotkań, mających na celu wymianę ich doświadczeń oraz zapobieganie izolacji.

Pomoc w opiece i wychowaniu polega na objęciu opieką w placówce wsparcia dziennego, prowadzoną przez gminę lub podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania. Pobyt dziecka w placówce jest nieodpłatny i dobrowolny, chyba że dziecko do placówki skieruje sąd. Placówka wsparcia dziennego może być prowadzona w formie:

- opiekuńczej, w tym kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych,
- specjalistycznej,
- pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie opiekuńczej zapewnia dziecku:

- opiekę i wychowanie,
- pomoc w nauce,
- organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.

Placówka prowadzona w formie specjalistycznej:

- organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne,
- realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w tym terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.

Rodzina przeżywająca trudności może zostać objęta pomocą rodziny wspierającej, która udziela pomocy w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego, kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje, że sąd opiekuńczy i inne organy państwowe obowiązane są udzielać pomocy rodzicom, jeżeli jest ona potrzebna do należytego wykonywania władzy rodzicielskiej. Jeżeli rodzinie potrzebne jest

wsparcie, w szczególności jeśli dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy może:

- zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania lub skierować rodziców do placówek albo specjalistów zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną pomoc, z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń,
- określić, jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu, albo poddać rodziców innym ograniczeniom, jakim podlega opiekun,
- poddać wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego,
- skierować małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi,
- zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej albo w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, reguluje działalność poradni udzielających dzieciom, młodzieży i rodzinom pomocy psychologiczno-pedagogicznej związanej z wychowywaniem i kształceniem. Do zadań poradni należy, między innymi:

- diagnozowanie poziomu rozwoju, potrzeb i możliwości oraz zaburzeń rozwojowych i zachowań dysfunkcyjnych dzieci i młodzieży,
- wspomaganie dzieci i młodzieży odpowiednio do ich potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych, w tym dzieci i młodzieży niepełnosprawnych,
- prowadzenie terapii dzieci i młodzieży oraz ich rodzin,
- prowadzenie edukacji dotyczącej ochrony zdrowia psychicznego, wśród dzieci i młodzieży, rodziców i nauczycieli,

- pomoc rodzicom i nauczycielom w rozpoznawaniu i rozwijaniu indywidualnych możliwości, predyspozycji i uzdolnień dzieci i młodzieży,
- pomoc dzieciom i młodzieży w wyborze kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniu kształcenia i kariery zawodowej oraz wspieranie nauczycieli przedszkoli, szkół i placówek w planowaniu i realizacji zadań z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego,
- wspomaganie wychowawczej i edukacyjnej funkcji rodziny, przedszkola, szkoły i placówki.

Korzystanie z pomocy udzielanej przez poradnie jest dobrowolne i nieodpłatne.

Dalsze informacje – patrz omówienie wykonywania art. 24

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty każde dziecko, od chwili wykrycia niepełnosprawności, w wieku od urodzenia do rozpoczęcia nauki w szkole, może być objęte wczesnym wspomaganie rozwoju. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci, w przedszkolach, szkołach podstawowych, w tym w specjalnych, w ośrodkach oraz w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym w poradniach specjalistycznych, mających możliwość realizacji wskazań zawartych w opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, może być powołany zespół wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, do którego zadań należy, między innymi:

- ustalenie kierunków i harmonogramu działań w zakresie wczesnego wspomaganie i wsparcia rodziny dziecka,
- nawiązanie współpracy z podmiotem leczniczym lub ośrodkiem pomocy społecznej w celu zapewnienia dziecku rehabilitacji, terapii lub innych form pomocy, odpowiednio do potrzeb,
- opracowanie i realizowanie z dzieckiem i jego rodziną indywidualnego programu wczesnego wspomaganie, wspomaganie rodziny dziecka w realizacji programu, koordynowanie działań specjalistów prowadzących zajęcia z dzieckiem oraz ocenianie postępów dziecka.

Zespół współpracuje z rodziną dziecka poprzez:

- udzielanie pomocy w zakresie kształtowania postaw i zachowań pożądaných w kontaktach z dzieckiem: wzmacnianie więzi emocjonalnej pomiędzy

rodzicami i dzieckiem, rozpoznawanie zachowań dziecka i utrwalanie właściwych reakcji na te zachowania,

- udzielanie instruktażu i porad oraz prowadzenie konsultacji w zakresie pracy z dzieckiem,
- pomoc w przystosowaniu warunków w domu do potrzeb dziecka oraz w pozyskaniu i wykorzystaniu w pracy z dzieckiem środków dydaktycznych i sprzętu.

Zajęcia w ramach wczesnego wspomagania prowadzone są indywidualnie z dzieckiem i jego rodziną, w wymiarze od 4 do 8 godzin w miesiącu. W przypadku dzieci, które ukończyły 3. rok życia, mogą być prowadzone w grupach liczących 2 lub 3 dzieci, z udziałem rodzin.

W grudniu 2007 r. zakończyła się realizacja pilotażowego programu rządowego „Wczesna, wielospecjalistyczna, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu oraz jego rodzinie”. Do końca 2012 r. realizowany będzie przez PFRON program „Wczesna pomoc dziecku niepełnosprawnemu”. Daje on możliwość finansowania działań z zakresu rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych w wieku 0 – 7 lat, posiadających orzeczenie o niepełnosprawności.

Przedszkola, szkoły i placówki, poza realizacją zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, udzielają rodzicom (opiekunom prawnym) dzieci i młodzieży niepełnosprawnych pomocy w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i dydaktycznych. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w formie porad, konsultacji, warsztatów i szkoleń. Specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze współpracują ze szkołami ogólnodostępnymi w zakresie diagnozowania i rozwiązywania problemów dydaktyczno-wychowawczych uczniów niepełnosprawnych uczęszczających do tych szkół, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach.

Ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży zobowiązuje organy administracji rządowej oraz samorządu terytorialnego do zapewnienia swobodnego dostępu do metod i środków służących świadomej prokreacji, a także do informacji i badań prenatalnych, szczególnie wtedy, gdy istnieje podwyższone ryzyko bądź podejrzenie wystąpienia wady genetycznej lub rozwojowej płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej życiu płodu.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego nauczanie w tym zakresie realizowane jest w ramach zajęć edukacyjnych „Wychowanie do życia w rodzinie”. Zajęcia realizowane są w klasach V i VI szkół podstawowych, gimnazjach, szkołach ponadgimnazjalnych: zasadniczych szkołach zawodowych, liceach ogólnokształcących, liceach profilowanych, technikach i w dotychczasowych szkołach ponadpodstawowych, w tym specjalnych, publicznych i niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych. Treści i formy przekazywania wiedzy dostosowywane są do potrzeb rozwojowych i możliwości edukacyjnych dzieci z różnymi rodzajami niepełnosprawności – w szkołach ogólnodostępnych i specjalnych. Zakres i zasady realizacji zajęć z zakresu planowania rodziny w szkołach specjalnych wynikają z podstawy programowej „Wychowania do życia w rodzinie”, są one dostosowywane do wieku uczniów i ich poziomu rozwoju.

Pieczna zastępcza

Pieczna zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia opieki i wychowania przez rodziców. Umieszczenie dziecka przez sąd w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo w instytucjonalnej formie pieczy zastępczej jest ostatnim środkiem w katalogu środków będących w dyspozycji sądu w sytuacji zagrożenia dobra dziecka. W ten sposób ustawodawca podkreślił, że jest to rozwiązanie, które należy stosować w ostateczności, gdy inne nie dały rezultatu. Należy dążyć do tego, by dziecko, w miarę możliwości,

pozostało w naturalnym środowisku rodzinnym, a wyłączenie dziecka z tego środowiska powinno być ostatecznością.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przewiduje, że umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej następuje na podstawie orzeczenia sądu. W przypadku pilnej konieczności umieszczenie dziecka jest możliwe na wniosek lub za zgodą rodziców dziecka.

Dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności umieszcza się w rodzinie zastępczej zawodowej specjalistycznej.

Ustawa szczegółowo określa zadania i warunki wypełniania rodzinnej pieczy zastępczej, w tym przygotowania osób i rodzin do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej.

Dziecko pozbawione częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej może być także umieszczone w placówce opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej lub w interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym (instytucjonalna piecza zastępcza). Nad dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności opiekę sprawuje placówka opiekuńczo-wychowawcza typu specjalistyczno-terapeutycznego. Placówka taka zapewnia zajęcia wychowawcze, socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym także odpowiednią rehabilitację i zajęcia rewalidacyjne.

W regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej umieszczane są dzieci, które ze względu na stan zdrowia wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji, nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

W interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym umieszcza się dzieci, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej.

Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne oraz interwencyjne ośrodki preadopcyjne zapewniają specjalistyczną opiekę medyczną i rehabilitację dzieciom umieszczonym w tych placówkach i ośrodkach.

20. Edukacja (art. 24)

Rozwiązania podstawowe

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty zagwarantowana jest realizacja prawa do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki pedagogicznej, odpowiednich do wieku i poziomu rozwoju. Gwarancje te przysługują także dzieciom i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (a więc również dzieciom i młodzieży z różnymi rodzajami niepełnosprawności) w przedszkolach i szkołach wszystkich typów i rodzajów – ogólnodostępnych, integracyjnych lub specjalnych, w placówkach systemu oświaty. Ustawa gwarantuje dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów oraz możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej.

Dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym zagwarantowano możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami. Sposób organizacji kształcenia i wychowania umożliwia zindywidualizowanie procesu kształcenia, form i programów nauczania, realizację różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz zajęć rewalidacyjnych, w zależności od rodzaju niepełnosprawności. Podstawą specjalnej organizacji nauki jest orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego.

Dzieci i młodzież, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola lub szkoły, mogą realizować nauczanie w formie indywidualnej, na podstawie orzeczenia o potrzebie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego i indywidualnego nauczania. Dzieci i młodzież z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim realizują obowiązek szkolny i obowiązek nauki poprzez udział w zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych, indywidualnych lub zespołowych, organizowanych na podstawie orzeczenia o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych. W przypadku małych dzieci (od urodzenia do rozpoczęcia

nauki w szkole) organizuje się wczesne wspomaganie rozwoju – na podstawie opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach nakłada obowiązek dostosowania stanowisk pracy do warunków antropometrycznych uczniów, a jeżeli ze stanowisk pracy korzystają osoby niepełnosprawne, dostosowuje się je do potrzeb wynikających z ich niepełnosprawności.

Przy organizacji zajęć, imprez i wycieczek poza terenem szkoły lub placówki liczbę opiekunów oraz sposób zorganizowania opieki ustala się, uwzględniając wiek, stopień rozwoju psychofizycznego, stan zdrowia i ewentualną niepełnosprawność osób powierzonych opiece szkoły lub placówki, a także specyfikę zajęć, imprez i wycieczek oraz warunki, w jakich będą się one odbywać. Kryteria te uwzględnia się również przy ustalaniu programu zajęć, imprez i wycieczek.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych stanowi, że nauczyciele powinni oceniać osiągnięcia edukacyjne ucznia na podstawie rozpoznania poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej i realizowanych w szkole programów nauczania uwzględniających tę podstawę. Na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego albo indywidualnego nauczania lub opinii publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, nauczyciel zobowiązany jest do indywidualizacji działań pedagogicznych, zarówno na obowiązkowych, jak i dodatkowych zajęciach edukacyjnych.

Zasady zatrudniania nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych zatrudnionych w przedszkolach, szkołach i placówkach oświatowych reguluje ustawa – Karta Nauczyciela. Szczegółowe wymagania kwalifikacyjne określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego

wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli. Nie ma przeszkód, by osoba niepełnosprawna mająca odpowiednie kwalifikacje pedagogiczne została zatrudniona w szkole ogólnodostępnej lub specjalnej.

Dyrektor szkoły, w porozumieniu z organem prowadzącym, może zatrudnić w szkole pracownika bez wykształcenia pedagogicznego i określić dla niego zakres obowiązków. Może on obejmować zadania i czynności na rzecz uczniów niepełnosprawnych.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie standardów kształcenia nauczycieli przewidywało, że w treściach programowych przedmiotów kształcenia nauczycielskiego, takich jak psychologia i pedagogika, uwzględnia się treści dotyczące działań edukacyjnych w kontekście uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym z niepełnosprawnościami. Obecnie w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela uwzględniono tę problematykę.

W 2010 r. wprowadzono obowiązek opracowywania przez zespół nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z dzieckiem, dla każdego ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego indywidualnego, programu edukacyjno-terapeutycznego, w oparciu o który odbywa się jego nauczanie i wychowanie. Tym samym, niezależnie od miejsca kształcenia, każdemu uczniowi niepełnosprawnemu zapewnia się indywidualizację programu nauczania i wychowania oraz oddziaływań terapeutycznych, stosownie do jego potrzeb.

Przygotowaniu nauczycieli i specjalistów zatrudnionych w przedszkolach, szkołach i placówkach oświatowych, w związku z nowymi zadaniami wynikającymi z wprowadzonych regulacji prawnych dotyczących kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, służą działania w ramach projektu „Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi” w zakresie zapoznania z nowym modelem pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, przygotowania nauczycieli do rozpoznawania ryzyka specyficznych trudności w uczeniu się oraz realizacji zadań z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego (opracowano materiały szkoleniowe, poradnik dla dyrektorów przedszkoli, szkół i placówek, zawierające

analizę regulacji prawnych oraz wskazówki do codziennej pracy z uczniami). Liderzy zmian przeprowadzili spotkania konsultacyjno-informacyjne na obszarze całej Polski dla przedstawicieli kadry zarządzającej i pedagogicznej, w których uczestniczyły 52.000 osób. Nauczyciele otrzymali materiały dydaktyczne, przygotowane przez Akademię Pedagogiki Specjalnej. Uruchomiona została platforma informacyjno-komunikacyjna:

http://efektywnoskształcenia.aps.edu.pl/APS_Efektywnosc/start.aspx).

W 2009 roku ukazały się publikacje dotyczące kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi:

- Przewodnik „Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”,
- Informator „Założenia projektowanych zmian – Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”.

Rozwiązania szczególne

Kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci i młodzież niepełnosprawną, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy. Może być ono prowadzone w formie nauki w szkołach ogólnodostępnych, szkołach lub oddziałach integracyjnych, szkołach lub oddziałach specjalnych, specjalnych ośrodkach wychowawczych dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, a także w ośrodkach umożliwiających dzieciom i młodzieży z głębokim upośledzeniem, dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym ze sprzężonymi niepełnosprawnościami realizację, odpowiednio, obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki.

Orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego albo indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego i indywidualnego nauczania, a także o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych wydają zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym w poradniach specjalistycznych, zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Opinie w sprawie dostosowania wymagań

edukacyjnych wynikających z programu nauczania do indywidualnych potrzeb ucznia, u którego stwierdzono specyficzne trudności w uczeniu się, wydają również niepubliczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym niepubliczne specjalistyczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne.

Decyzja dotycząca wyboru szkoły należy do rodziców (opiekunów prawnych). Na wniosek rodziców odpowiednią formę kształcenia – w przedszkolu, w tym specjalnym, szkole podstawowej lub gimnazjum, ogólnodostępnych lub integracyjnych, zapewnia właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka jednostka samorządu terytorialnego, do której zadań własnych należy prowadzenie przedszkoli lub szkół. Kształcenie w szkołach ponadgimnazjalnych, szkołach specjalnych wszystkich typów oraz ośrodkach zapewnia starosta właściwy ze względu na miejsce zamieszkania dziecka.

Jeżeli orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego zaleca kształcenie dziecka, odpowiednio, w przedszkolu specjalnym albo w przedszkolu, szkole podstawowej lub gimnazjum, ogólnodostępnych lub integracyjnych, odpowiednią formę kształcenia, na wniosek rodziców, zapewnia jednostka samorządu terytorialnego właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka, do której zadań własnych należy prowadzenie przedszkoli lub szkół.

Zgodnie z rozporządzeniami Ministra Edukacji Narodowej w sprawie:

- warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych,
- warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach kształcenie dzieci i młodzieży niepełnosprawnych w przedszkolach, szkołach i oddziałach organizuje się na każdym etapie edukacyjnym, w integracji z pełnosprawnymi rówieśnikami, w środowisku najbliższym miejsca zamieszkania.

Przedszkola, szkoły i oddziały integracyjne zapewniają dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym:

- realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego,
- odpowiednie warunki do nauki, sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne,
- opracowanie i realizację indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, uwzględniającego zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, dostosowanego do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia,
- zajęcia specjalistyczne z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz zajęcia rewalidacyjne, stosownie do potrzeb,
- przygotowanie do samodzielności w życiu dorosłym.

Indywidualnym obowiązkowym rocznym przygotowaniem przedszkolnym lub indywidualnym nauczaniem obejmuje się dzieci i młodzież, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola lub szkoły. Kwestie te reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie sposobu i trybu organizowania indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży, w szczególności:

- sposób prowadzenia zajęć z dzieckiem i uczniem (nauczyciel, miejsce),
- dostosowanie treści nauczania do potrzeb i możliwości psychofizycznych dziecka,
- wymóg organizowania różnych form uczestniczenia w życiu przedszkola lub szkoły, w szczególności udziału w zajęciach pozalekcyjnych, uroczystościach i imprezach szkolnych dzieciom i młodzieży objętym indywidualnym przygotowaniem przedszkolnym lub indywidualnym nauczaniem, których stan zdrowia znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola lub szkoły, w celu ich integracji ze środowiskiem i zapewnienia im pełnego rozwoju osobowego.

Przedszkola, szkoły i oddziały udzielają pomocy rodzicom (prawnym opiekunom) dzieci i młodzieży niepełnosprawnych w zakresie doskonalenia umiejętności niezbędnych we wspieraniu ich rozwoju.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych

typach szkół określa szczegółowo podstawy programowe kształcenia uczniów z upośledzeniem umysłowym oraz warunki i formy ich realizacji. Kształcenie uczniów niepełnosprawnych z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim odbywa się w oparciu o tę samą podstawę programową kształcenia ogólnego, jak w przypadku uczniów pełnosprawnych. Odrębną podstawę programową realizują jedynie uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym.

Zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego dla szkół specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi kształcenie obejmuje:

- kształcenie ogólne umożliwiające utrwalenie i poszerzenie wiedzy i nabywanie nowych umiejętności,
- przysposobienie do pracy rozumiane jako kształtowanie właściwych postaw wobec pracy, przyswajanie podstawowej wiedzy o pracy i poznawanie typowych sytuacji związanych z pracą, uczenie wykonywania różnych prac, w tym porządkowych i pomocniczych, oraz opanowanie podstawowych umiejętności i czynności pracy, a także przygotowanie do podjęcia samodzielnej lub wspomaganej pracy na określonym stanowisku, na wolnym lub chronionym rynku pracy.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach przewiduje organizację ośrodków umożliwiających edukację i wychowanie dostosowanych do potrzeb dzieci z różnymi rodzajami niepełnosprawności, nie mogących uczęszczać do szkoły lub przedszkola w miejscu zamieszkania. Ośrodki takie prowadzone są dla dzieci i młodzieży:

- niesłyszących i słabosłyszących,
- niewidomych i słabowidzących,
- z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją,
- z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera,

- ze sprzężonymi niepełnosprawnościami,
- z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym.

Specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy zapewnia wychowankom udział w:

- zajęciach rewalidacyjnych oraz dostosowanych do potrzeb wychowanka formach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w tym zajęciach specjalistycznych,
- indywidualnych lub grupowych zajęciach profilaktyczno-wychowawczych, dydaktyczno-wyrównawczych, specjalistycznych (korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, socjoterapeutycznych), rewalidacyjnych i usprawniających ruchowo, przygotowujących dzieci i młodzież do samodzielności w życiu społecznym,
- zajęciach sportowych, turystycznych, rekreacyjnych oraz kulturalno-oświatowych,
- zajęciach rozwijających zainteresowania i szczególne uzdolnienia.

Specjalne ośrodki wychowawcze prowadzone są dla dzieci i młodzieży, które wymagają stosowania specjalnych oddziaływań wychowawczych, pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz zajęć rewalidacyjnych ze względu na występujące niepełnosprawności. Specjalny ośrodek wychowawczy zapewnia wychowankom:

- realizację obowiązku szkolnego i obowiązku nauki poza ośrodkiem,
- udział w indywidualnych lub grupowych zajęciach profilaktyczno-wychowawczych, rewalidacyjnych i usprawniających ruchowo, przygotowujących dzieci i młodzież do samodzielności w życiu społecznym oraz dostosowanych do potrzeb wychowanka formach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w tym zajęciach specjalistycznych,
- udział w zajęciach sportowych, turystycznych, rekreacyjnych oraz kulturalno-oświatowych,
- udział w zajęciach rozwijających zainteresowania i szczególne uzdolnienia,
- współpracę ze szkołą, w której wychowanek spełnia obowiązek szkolny lub obowiązek nauki, w zakresie realizowania zajęć rewalidacyjnych i oddziaływań wychowawczych.

W systemie oświaty funkcjonują również ośrodki umożliwiające dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim, a także dzieciom i młodzieży upośledzonym umysłowo ze sprzężonymi niepełnosprawnościami realizację obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki. Wychowankami ośrodków mogą być dzieci i młodzież w wieku od 3 do 25 lat. Ośrodek rewalidacyjno-wychowawczy zapewnia:

- wychowankom z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim udział w zajęciach:
 - rewalidacyjno-wychowawczych, prowadzonych indywidualnie lub w zespołach, obejmujących przede wszystkim naukę nawiązywania kontaktów i komunikowania się z otoczeniem w sposób odpowiedni do potrzeb i możliwości uczestnika, usprawnianie ruchowe i psychoruchowe, rozwijanie zainteresowania otoczeniem i jego wielozmysłowe poznawanie oraz wdrażanie do osiągnięcia optymalnego poziomu samodzielności w podstawowych sferach życia,
 - terapeutycznych i rekreacyjnych, dostosowanych do potrzeb wychowanków,
- wychowankom upośledzonym umysłowo ze sprzężonymi niepełnosprawnościami realizację indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, uwzględniającego podstawę programową kształcenia ogólnego i orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego.

Ośrodek rewalidacyjno-wychowawczy zapewnia także wspomaganie rodziców (opiekunów prawnych) w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i dydaktycznych, w szczególności w formie porad, konsultacji, warsztatów i szkoleń.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim przewiduje, że celem zespołowych zajęć i indywidualnych jest wspomaganie rozwoju dzieci i młodzieży, rozwijanie zainteresowania otoczeniem oraz uzyskiwanie niezależności od innych osób w funkcjonowaniu w codziennym życiu. Zajęcia organizowane są dla dzieci

i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim, w wieku od 3 do 25 lat. Udział w zajęciach dzieci w wieku obowiązku szkolnego uznaje się za spełnienie tego obowiązku.

Zajęcia organizuje się w:

- publicznych przedszkolach, w tym specjalnych,
- publicznych szkołach, w tym specjalnych, położonych najbliżej miejsca zamieszkania lub pobytu (w tym dziennego) osób zakwalifikowanych do udziału w zajęciach zespołowych,
- publicznych placówkach opiekuńczo-wychowawczych,
- podmiotach leczniczych,
- domach pomocy społecznej i środowiskowych domach samopomocy,
- ośrodkach rehabilitacyjno-wychowawczych, jeżeli przebywają w nich dzieci i młodzież,
- domach rodzinnych, dla osób zakwalifikowanych do udziału w zajęciach indywidualnych.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie organizacji kształcenia oraz warunków i form realizowania specjalnych działań opiekuńczo-wychowawczych w szkołach specjalnych zorganizowanych w zakładach opieki zdrowotnej i jednostkach pomocy społecznej kształcenie organizuje się odpowiednio do wskazań lekarzy prowadzących leczenie dzieci i młodzieży przebywających w tych zakładach.

Przedszkola i szkoły specjalne utworzone w podmiotach leczniczych zapewniają zarówno realizację szkolnych programów nauczania, zgodnie z podstawami programowymi kształcenia ogólnego i ramowymi planami szkół, do których uczęszczali uczniowie przed przyjęciem do zakładów, jak i specjalnych zajęć opiekuńczo-wychowawczych, które organizowane są w formie:

- odrabiania lekcji,
- zajęć wychowawczych oddziałujących terapeutycznie na psychikę dziecka (zajęcia czytelnicze, plastyczne, teatralne, wokalnno-muzyczne oraz gry i zabawy stolikowe, a także gry i zabawy ruchowe),
- spacerów, gier i zabaw na wolnym powietrzu, usprawniających fizycznie.

W jednostkach pomocy społecznej mogą być organizowane specjalne przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne.

Uczniom (wychowankom) zapewnia się:

- realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego,
- realizację programów nauczania dostosowanych do możliwości psychofizycznych i potrzeb edukacyjnych,
- prowadzenie zajęć socjoterapeutycznych lub resocjalizacyjnych, w zależności od potrzeb.

Specjalne działania opiekuńczo-wychowawcze organizowane są w formie:

- indywidualnych programów terapeutycznych i resocjalizacyjnych,
- zajęć rozwijających zainteresowania i uzdolnienia uczniów (np. czytelniczych, plastycznych, teatralnych, wokalnno-muzycznych),
- gier, zabaw oraz zajęć sportowych, turystycznych i krajoznawczych.

Warunki przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów oraz ich formy dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych określają rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie:

- warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych,
- warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach.

Rozporządzeń nie stosuje się do dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim.

Zmiany systemu kształcenia

1 września 2011 r. została wprowadzona nowa formuła kształcenia uczniów z szeroko rozumianymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym

wynikającymi z niepełnosprawności, oraz nowy sposób organizacji i udzielania dzieciom i młodzieży pomocy psychologiczno-pedagogicznej²⁾.

Wychodząc z założenia, że największe szanse na zaspokojenie specjalnych potrzeb edukacyjnych dzieci są wtedy, kiedy wykryje się je jak najwcześniej, najważniejszym celem zmian jest zapewnienie pomocy psychologiczno-pedagogicznej jak najwcześniej i jak najbliżej dziecka, w środowisku jego nauczania i wychowania (przedszkolu, szkole i placówce). Zmiany organizacji kształcenia specjalnego oraz udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej zmierzają do zapewnienia bardziej efektywnej aniżeli dotychczas, zindywidualizowanej pomocy, w szczególności dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym kształcącym się w szkołach ogólnodostępnych.

Nowa formuła udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolach, szkołach i placówkach, określona w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, oparta jest na zespołowej pracy nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów, polegającej na rozpoznawaniu potrzeb uczniów, planowaniu sposobów ich zaspokajania, ocenianiu efektów pomocy, a także planowaniu wsparcia rodziców oraz na współdziałaniu z instytucjami wspierającymi przedszkole, szkołę lub placówkę w tym zakresie.

W celu zapewnienia właściwego przebiegu procesu wychowania, kształcenia i opieki każdego dziecka niepełnosprawnego konieczne jest opracowanie indywidualnej ścieżki jego rozwoju, od wychowania przedszkolnego przez wszystkie etapy kształcenia, obejmującej ofertę edukacyjno-wychowawczą, zróżnicowane formy kształcenia, zalecenia dydaktyczno-wychowawcze, zajęcia rewalidacyjne i specjalistyczne oraz propozycje wspomagania rodziny w jej roli wychowawczej i opiekuńczej. Kształcenie każdego ucznia niepełnosprawnego odbywać się będzie na podstawie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, niezależnie od rodzaju szkoły, do jakiej będzie uczęszczał – ogólnodostępnej, integracyjnej czy specjalnej.

²⁾ Kształcenie specjalne oraz pomoc psychologiczno-pedagogiczna w nowej formule są realizowane w przedszkolach i gimnazjach oraz szkołach specjalnych wszystkich typów od 1 września 2011 r., w szkołach podstawowych i ponadgimnazjalnych będą realizowane od 1 września 2012 r.

Wsparcie procesu edukacji

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, do zadań poradni należy:

- diagnozowanie poziomu rozwoju, potrzeb i możliwości oraz zaburzeń rozwojowych i zachowań dysfunkcyjnych dzieci i młodzieży,
- wspomaganie dzieci i młodzieży odpowiednio do ich potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych,
- prowadzenie terapii dzieci i młodzieży, w zależności od rozpoznanych potrzeb, w tym dzieci i młodzieży z zaburzeniami rozwojowymi, z zachowaniami dysfunkcyjnymi, niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym, oraz ich rodzin,
- pomoc dzieciom i młodzieży w wyborze kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniu kształcenia i kariery zawodowej oraz wspieranie nauczycieli przedszkoli, szkół i placówek w planowaniu i realizacji zadań z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego,
- wspomaganie dzieci i młodzieży z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanymi z wcześniejszym kształceniem za granicą,
- pomoc rodzicom i nauczycielom w rozpoznawaniu i rozwijaniu indywidualnych możliwości, predyspozycji i uzdolnień dzieci i młodzieży;
- podejmowanie działań z zakresu profilaktyki uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży, w tym udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom i młodzieży z grup ryzyka oraz ich rodzicom,
- współpraca ze szkołami i placówkami w rozpoznawaniu u uczniów specyficznych trudności w uczeniu się, w tym ryzyka wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się u uczniów klas I – III szkoły podstawowej,
- współpraca z przedszkolami, szkołami i placówkami przy opracowywaniu i realizowaniu indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych oraz planów działań wspierających,

- współpraca w udzielaniu i organizowaniu przez przedszkola, szkoły i placówki pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- wspomaganie wychowawczej i edukacyjnej funkcji rodziny,
- wspomaganie wychowawczej i edukacyjnej funkcji przedszkola, szkoły lub placówki, w tym udzielanie nauczycielom pomocy w rozwiązywaniu problemów dydaktyczno-wychowawczych,
- prowadzenie edukacji dotyczącej ochrony zdrowia psychicznego, wśród dzieci i młodzieży, rodziców i nauczycieli,
- udzielanie, we współpracy z placówkami doskonalenia nauczycieli, wsparcia merytorycznego nauczycielom, wychowawcom grup wychowawczych i specjalistom udzielającym pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolach, szkołach i placówkach.

Poradnia realizuje zadania poprzez:

- diagnozowanie,
- opiniowanie,
- działalność terapeutyczną,
- prowadzenie grup wsparcia,
- prowadzenie mediacji,
- interwencję kryzysową,
- działalność profilaktyczną,
- poradnictwo,
- konsultacje,
- działalność informacyjno-szkoleniową.

Korzystanie z pomocy udzielanej przez poradnie jest dobrowolne i nieodpłatne.

W poradniach zatrudnia się psychologów, pedagogów, logopedów i doradców zawodowych. W zależności od potrzeb zatrudnia się innych specjalistów, w szczególności lekarzy. Pomoc może być także udzielana przez wolontariuszy.

W poradniach działają zespoły orzekające, wydające orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego, indywidualnego nauczania, o potrzebie zajęć

rewalidacyjno-wychowawczych oraz opinie o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka.

Pomoc materialna

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty uczniowi przysługuje prawo do pomocy materialnej. Jest ona udzielana w celu zmniejszenia różnic w dostępie do edukacji, umożliwienia pokonywania barier dostępu do edukacji wynikających z trudnej sytuacji materialnej ucznia. Pomoc przysługuje także wychowankom publicznych i niepublicznych ośrodków umożliwiających dzieciom i młodzieży upośledzonym w stopniu głębokim, a także dzieciom i młodzieży upośledzonym umysłowo ze sprzężonymi niepełnosprawnościami realizację, odpowiednio, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki – do czasu ukończenia realizacji obowiązku nauki.

Dzieciom niepełnosprawnym uczącym się w szkole podstawowej, gimnazjum lub szkole ponadgimnazjalnej wypłacany jest dodatek na zamieszkanie w miejscu pobierania nauki innym niż miejsce zamieszkania, w wysokości 90 zł miesięcznie.

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty obowiązkiem gminy jest:

- zapewnienie uczniom niepełnosprawnym objętym kształceniem specjalnym bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do najbliższej szkoły podstawowej i gimnazjum, a uczniom z niepełnosprawnością ruchową, upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym – także do najbliższej szkoły ponadgimnazjalnej, do ukończenia 21. roku życia,
- zapewnienie dzieciom i młodzieży upośledzonym w stopniu głębokim, a także dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym ze sprzężonymi niepełnosprawnościami, bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do ośrodka umożliwiającego tym dzieciom i młodzieży realizację obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, do ukończenia 25. roku życia,
- zwrot kosztów przejazdu ucznia oraz jego opiekuna do szkoły lub ośrodka, na zasadach określonych w umowie zawartej między wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta) a rodzicami, opiekunami lub opiekunami prawnymi ucznia, jeżeli dowożenie i opiekę zapewniają rodzice, opiekunowie lub opiekunowie prawni.

Podręczniki szkolne i książki pomocnicze do kształcenia specjalnego dla uczniów z upośledzeniem umysłowym, niewidomych, słabowidzących i niesłyszących są dofinansowywane z budżetu państwa.

Od roku 2009, w celu zwiększenia oferty możliwych do wykorzystania przez uczniów niewidomych i słabowidzących podręczników szkolnych i książek pomocniczych, przeprowadzana jest adaptacja podręczników szkolnych. Adaptacja dokonywana jest przez uczelnie wyższe, mające w swoich strukturach stałe ośrodki adaptacji materiałów dydaktycznych, zapewniające odpowiednio wykwalifikowaną kadrę oraz warunki techniczne i zgodnie z zapotrzebowaniem zgłaszanym przez szkoły i placówki.

Wersje elektroniczne podręczników szkolnych wykonanych alfabetem Braille'a są udostępniane szkołom i placówkom na stronie internetowej Ośrodka Rozwoju Edukacji, co umożliwia dyrektorom szkół i placówek, do których uczęszczają uczniowie niewidomi, ich pobieranie w całości lub części, zgodnie z potrzebami uczniów. Podręczniki wykonane w druku powiększonym, przeznaczone dla uczniów słabowidzących, szkoły i placówki otrzymują w wersji wydrukowanej.

W 2010 roku realizowany był Rządowy program pomocy uczniom „Wyprawka szkolna”, mający na celu, między innymi, dofinansowanie zakupu podręczników do kształcenia ogólnego, w tym specjalnego dla uczniów:

- słabowidzących,
- niesłyszących,
- z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim,
- z niepełnosprawnościami sprzężonymi w przypadku, gdy jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność wymieniona wyżej, posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, realizujących w roku szkolnym 2010/2011 obowiązek szkolny lub obowiązek nauki w szkołach dla dzieci i młodzieży lub w ogólnokształcących szkołach muzycznych I stopnia, ogólnokształcących szkołach muzycznych II stopnia, ogólnokształcących szkołach sztuk pięknych, ogólnokształcących szkołach baletowych lub liceach plastycznych.

W latach 2007 – 2010 PFRON realizował program „Uczeń na wsi – pomoc w zdobyciu wykształcenia przez osoby niepełnosprawne zamieszkujące gminy

wiejskie oraz gminy miejsko-wiejskie”, którego celem było wyrównanie szans w zdobyciu wykształcenia przez uczniów niepełnosprawnych poprzez:

- poprawę warunków kształcenia,
- umożliwienie udziału w zajęciach mających na celu podniesienie sprawności fizycznej i psychicznej,
- likwidację barier transportowych utrudniających lub uniemożliwiających pobieranie nauki.

W ramach Priorytetu III PO KL realizowany jest projekt „Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”, którego celem jest zapewnienie świadczenia pomocy psychologiczno-pedagogicznej jak najbliżej dziecka, w środowisku nauczania i wychowania (przedszkolu, szkole i placówce oświatowej) oraz poprawa jakości systemu kształcenia i wychowania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Programy „Komputer dla Homera 2010” oraz „Pegaz 2010 – Obszar B”, realizowane przez PFRON w latach 2010 – 2011, przewidywały wyposażenie uczących się osób niepełnosprawnych w sprzęt komputerowy, który wspomaga proces edukacji poprzez zapewnienie środka komunikacji odpowiedniego dla rodzaju schorzenia osoby niepełnosprawnej. W programach tych mogli uczestniczyć uczniowie i studenci z dysfunkcją narządu wzroku, ruchu i słuchu.

Ze środków PFRON realizowane są także inne programy wpływające na zwiększanie dostępności edukacji dla osób niepełnosprawnych, w szczególności zmierzającej do przygotowania zawodowego:

- Pitagoras – program pomocy osobom z uszkodzeniem słuchu, zmierzający do zapewnienia wszystkim niesłyszącym i niedosłyszącym uczestnikom kursów przygotowawczych do egzaminów do szkół wyższych pomocy tłumaczy migowych lub możliwości korzystania w trakcie zajęć oraz egzaminów z urządzeń wspomagających.
- Program wyrównywania różnic między regionami, którego celem jest wyrównanie szans osób niepełnosprawnych, zamieszkujących regiony słabo rozwinięte gospodarczo i społecznie w dostępie do rehabilitacji zawodowej i społecznej. Podmioty, które utworzyły i prowadzą placówki edukacyjne

mogą ubiegać się o dofinansowanie likwidacji barier w poruszaniu się i komunikowaniu.

Fundacje i organizacje pozarządowe mogą uzyskać pomoc finansową ze środków PFRON, w ramach systemu zlecania zadań, w zakresie:

- prowadzenia grupowych i indywidualnych zajęć, które:
 - mają na celu nabywanie, rozwijanie i podtrzymywanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego funkcjonowania osób niepełnosprawnych,
 - rozwijają umiejętności sprawnego komunikowania się z otoczeniem osób z uszkodzeniami słuchu, mowy, z autyzmem i z niepełnosprawnością intelektualną,
 - usprawniają i wspierają funkcjonowanie osób z autyzmem i z niepełnosprawnością intelektualną w różnych rolach społecznych i w różnych środowiskach,
- szkoleń dla tłumaczy języka migowego oraz tłumaczy-przewodników.

Szkolnictwo wyższe

Zgodnie z ustawą – Prawo o szkolnictwie wyższym podstawę przyjęcia na studia pierwszego stopnia lub jednolite studia magisterskie stanowią wyniki egzaminu maturalnego. Uczelnia może, za zgodą ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, przeprowadzić dodatkowe egzaminy wstępne tylko w przypadku konieczności sprawdzenia wiedzy lub umiejętności niesprawdzanych w trybie egzaminu maturalnego lub gdy osoba ubiegająca się o przyjęcie na studia posiada świadectwo dojrzałości uzyskane za granicą. Zastąpienie powszechnych egzaminów wstępnych na studia respektowaniem wyników ze świadectw dojrzałości przyczyniło się do zwiększenia liczby studentów niepełnosprawnych.

Ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym:

- przewiduje zadanie uczelni polegające na stwarzaniu osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i w badaniach naukowych,
- nakłada na uczelnie obowiązek określenia w regulaminie studiów warunków właściwej realizacji procesu dydaktycznego, z uwzględnieniem szczególnych potrzeb studentów niepełnosprawnych,

- stanowi, że warunki i tryb rekrutacji, w przypadku dodatkowych egzaminów wstępnych, powinny uwzględniać szczególne potrzeby niepełnosprawnych kandydatów na studia.

W ostatnich latach uczelnie podjęły szereg działań mających na celu stworzenie warunków sprzyjających wyrównywaniu szans studentów niepełnosprawnych. Powołano biura do spraw osób niepełnosprawnych, a uchwalane przez senaty zasady rekrutacji często zawierają zapisy dostosowujące tryb postępowania kwalifikacyjnego do możliwości osób niepełnosprawnych.

Studenci niepełnosprawni mają możliwość ubiegania się o indywidualną organizację studiów (terminy zajęć dydaktycznych, zasady dokonywania oceny wiadomości studenta i przeprowadzania zaliczeń i egzaminów). Zasady organizacji takich studiów konsultowane są z działającymi w uczelniach pełnomocnikami do spraw osób niepełnosprawnych.

Uczelnie otrzymują dotację na zadania związane ze stwarzaniem niepełnosprawnym studentom i doktorantom warunków pełnego udziału w procesie kształcenia. Środki mogą być przeznaczane na wydatki bieżące, a także na środki trwałe do wartości początkowej 3 500 zł, o ile stanowią wyposażenie uczelni.

Niepełnosprawny student może ubiegać się o pomoc materialną w formie stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych (o ile niepełnosprawność jest potwierdzona orzeczeniem właściwego organu), a także, na takich samych zasadach jak inni studenci, o: stypendium socjalne, stypendium rektora dla najlepszych studentów, stypendium ministra za osiągnięcia w nauce, stypendium ministra za wybitne osiągnięcia sportowe oraz zapomogi. Niepełnosprawny doktorant ma prawo do stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych, stypendium socjalnego, stypendium dla najlepszych doktorantów. Stypendium specjalne dla niepełnosprawnych studentów i doktorantów przyznawane jest niezależnie od kryterium dochodowego, może być wypłacane łącznie z innymi rodzajami pomocy materialnej i jest przeznaczane na pokrycie wydatków związanych z indywidualnymi potrzebami wynikającymi z niepełnosprawności, pojawiającymi się w procesie kształcenia.

Od 1999 r. PFRON wspiera studentów niesłyszących w formie dofinansowania kosztów usług tłumacza języka migowego, w ramach programu „Pitagoras”,

obecnie „Pitagoras 2007”. Aby rozszerzyć dostępność nauki dla osób głuchych i głuchoniewidomych, Fundusz wsparł do tej pory 62 uczelnie w zakupie urządzeń wspomagających słyszenie, w tym dostosowanych do możliwości i potrzeb wynikających z dysfunkcji słuchu lub wzroku.

PFRON realizuje od 1 stycznia 2008 r. program „Student II – kształcenie ustawiczne osób niepełnosprawnych”, który jest kontynuacją programu „Student”, realizowanego w latach 2002 – 2007. Celem programu jest wyrównanie szans w zdobyciu wykształcenia przez osoby niepełnosprawne oraz przygotowanie osób niepełnosprawnych poprzez stałe podwyższanie kwalifikacji, do rywalizacji o zatrudnienie na otwartym rynku pracy. Pomoc udzielana jest osobie studiującej lub uczącej się w szkole policealnej, w formie dofinansowania kosztów nauki.

Ponadto, realizowane przez PFRON w latach 2010 – 2011 programy: „Komputer dla Homera 2010” (adresowany do osób niewidomych i niedowidzących) oraz „Pegaz 2010 – Obszar B” (adresowany do studentów i uczniów szkół ponadgimnazjalnych, bez względu na rodzaj niepełnosprawności) przewidywały wyposażenie studiujących lub uczących się osób niepełnosprawnych w sprzęt komputerowy, który wspomaga proces edukacji.

Efektom działań jest wzrost udziału osób niepełnosprawnych z wyższym poziomem wykształcenia w strukturze wykształcenia osób niepełnosprawnych (według BAEL w 2008 r. wyniósł on 5,4% wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym, zaś 6,1% wśród osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej) oraz wzrost liczby niepełnosprawnych uczniów i studentów.

Liczba studentów niepełnosprawnych, wszystkie typy uczelni

2007	23.000
2008	25.265
2009	28.370
2010	30.096

Kształcenie zawodowe i ustawiczne

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego przewiduje, między innymi, zawody, w których

kształcenie zarezerwowano tylko dla osób niepełnosprawnych. Dotyczy to zawodów:

- technik dźwięku, technik realizacji dźwięku, technik tyfloinformatyk – w przypadku osób niewidomych i słabowidzących,
- technik masażysta, technik prac biurowych – w przypadku osób niewidomych i słabowidzących, kształcących się na poziomie technikum,
- pracownik pomocniczy obsługi hotelowej – w przypadku osób upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim.

Kształcenie w pozostałych zawodach odbywa się, w przypadku osób niepełnosprawnych, na ogólnych zasadach obowiązujących w kształceniu zawodowym i w oparciu o podstawę programową kształcenia w poszczególnych zawodach. Do podjęcia nauki niezbędna jest pozytywna opinia lekarza medycyny pracy o braku przeciwwskazań do kształcenia w konkretnym zawodzie (taka sama opinia niezbędna jest do podjęcia kształcenia w danym zawodzie przez osoby w pełni sprawne).

Dostosowanie warunków i form egzaminu zawodowego do indywidualnych potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych absolwenta reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji i Nauki w sprawie uzyskiwania i uzupełniania przez osoby dorosłe wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych organizator kształcenia zapewnia warunki organizacyjne i techniczne umożliwiające udział w kształceniu osób niepełnosprawnych.

21. Zdrowie (art. 25)

Rozwiązania podstawowe

Konstytucja RP stanowi, że każdy ma prawo do ochrony zdrowia. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa. Władze publiczne są dodatkowo obowiązane zapewnić szczególną opiekę zdrowotną osobom niepełnosprawnym.

Zobowiązania te realizuje ustawa o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Świadczeniobiorcy mają prawo do świadczeń opieki zdrowotnej, których celem jest zachowanie zdrowia, zapobieganie chorobom i urazom, wczesne wykrywanie chorób, leczenie, pielęgnacja oraz zapobieganie niepełnosprawności i jej ograniczanie. Ustawa nie wprowadza jakiegokolwiek rozróżnienia jeżeli chodzi o dostęp do ubezpieczenia zdrowotnego z uwagi na niepełnosprawność. Objęcie powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym nie jest uzależnione od stanu zdrowia.

W celu zapobiegania chorobom i niepełnosprawności finansowane są, na zasadach określonych w ustawie:

- badania diagnostyczne, w tym medyczna diagnostyka laboratoryjna,
- świadczenia na rzecz zachowania zdrowia, zapobiegania chorobom i wczesnego wykrywania chorób, w tym obowiązkowe szczepienia ochronne,
- podstawowa opieka zdrowotna,
- pielęgnacja niepełnosprawnych i opieka nad nimi,
- leczenie uzdrowiskowe,
- zaopatrzenie w produkty lecznicze, wyroby medyczne i środki pomocnicze.

Ochrona praw pacjentów oraz kwestia wyrażania zgody na zabiegi medyczne uregulowane są w ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta oraz w ustawie o zawodach lekarza i lekarza dentystry. Informacje szczegółowe – omówienie wykonywania art. 17.

Zgodnie z ustawą o działalności leczniczej podmiot wykonujący działalność leczniczą w dniu wejścia w życie ustawy, nie spełniający wymagań w zakresie pomieszczeń i urządzeń odpowiednich dla rodzaju wykonywanej działalności

lecniczej oraz zakresu udzielanych świadczeń zdrowotnych, jest zobowiązany dostosować pomieszczenia do tych wymagań do 31 grudnia 2016 r. Do czasu dostosowania podmiotów leczniczych, w tym w celu zagwarantowania odpowiedniej opieki osobom niepełnosprawnym, NFZ określa warunki realizacji świadczeń promujące przy zawieraniu umów na realizację świadczeń tych świadczeniodawców, którzy gwarantują dostęp i warunki udzielania świadczeń przystosowane dla osób niepełnosprawnych.

Osoby niepełnosprawne mają dostęp do pomocy w zakresie planowania rodziny na zasadach równości z innymi osobami. Organy administracji rządowej oraz samorządu terytorialnego są zobowiązane zapewnić swobodny dostęp do metod i środków służących świadomej prokreacji, są one także zobowiązane zapewnić swobodny dostęp do informacji i badań prenatalnych, szczególnie wtedy, gdy istnieje podwyższone ryzyko bądź podejrzenie wystąpienia wady genetycznej lub rozwojowej płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej życiu płodu. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowia w sprawie zakresu zadań lekarza, pielęgniarki i położnej podstawowej opieki zdrowotnej do zadań położnej należy edukacja w zakresie zapobiegania zakażeniom HIV, obejmuje ona osoby niepełnosprawne na takich samych zasadach, jak inne osoby.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia stomatologicznego zapewnia osobom niepełnosprawnym w stopniu umiarkowanym i znacznym, jeżeli wynika to ze wskazań medycznych, szerszy zakres świadczeń niż gwarantowane pozostałym świadczeniobiorcom.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej określa, że świadczenia profilaktycznej opieki zdrowotnej, udzielane uczniom z chorobami przewlekłymi i niepełnosprawnym przez pielęgniarkę środowiska nauczania i wychowania, obejmują dodatkowo sprawowanie czynnej opieki zdrowotnej oraz wykonywanie (na zlecenie lekarza) zabiegów i procedur medycznych koniecznych do wykonania w szkole. W przypadku gdy w szkole uczą się uczniowie niepełnosprawni, liczba uczniów na etat przeliczeniowy pielęgniarki szkolnej jest obniżana.

Działania skierowane do osób niepełnosprawnych realizowane są w ramach programu zdrowotnego „Narodowy program zwalczania chorób nowo-

tworowych”. Głównym celem zadania „Ograniczenie niepełnosprawności u dzieci leczonych z powodu nowotworów złośliwych kości” jest wypracowanie zasad optymalnego postępowania diagnostycznego i leczniczego w najczęstszych nowotworach złośliwych kości u dzieci i młodzieży oraz ograniczenie niepełnosprawności u dzieci i młodzieży z nowotworami układu kostno-mięśniowego, poprzez zapewnienie dostępu do postępowania chirurgicznego mniej okaleczającego, z wykorzystaniem endoprotez onkologicznych i utrzymanie równego dostępu do tej formy leczenia wszystkim pacjentom.

Ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży zobowiązuje organy administracji rządowej oraz samorządu terytorialnego do zapewnienia swobodnego dostępu do metod i środków służących świadomej prokreacji, a także do udzielania informacji, szczególnie wtedy, gdy istnieje podwyższone ryzyko bądź podejrzenie wystąpienia wady genetycznej lub rozwojowej płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej życiu płodu. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowia w sprawie zakresu zadań lekarza, pielęgniarki i położnej podstawowej opieki zdrowotnej do zadań położnej należy edukacja w zakresie zapobiegania zakażeniom HIV. Działania w celu przekazania osobom z różnymi rodzajami niepełnosprawności informacji, w formie dostosowanej, dotyczących HIV i AIDS podejmowane są doraźnie, w odpowiedzi na indywidualne potrzeby. Nie ma przepisów obligujących do zapewniania osobom niepełnosprawnym dostępu do takich informacji w formie dostosowanej.

Zdrowie psychiczne

Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego przewiduje, że ochrona zdrowia psychicznego obejmuje promocję zdrowia psychicznego i zapobieganie zaburzeniom psychicznym oraz zapewnienie osobom z zaburzeniami psychicznymi wielostronnej i powszechnie dostępnej opieki zdrowotnej, jak i innych form opieki i pomocy niezbędnych do życia w środowisku rodzinnym i społecznym. Przewiduje też obowiązek kształtowania wobec osób z zaburzeniami psychicznymi właściwych postaw społecznych.

Ustawa przewiduje, że działania zapobiegawcze w zakresie ochrony zdrowia psychicznego są podejmowane przede wszystkim wobec dzieci, młodzieży, osób

starszych i osób znajdujących się w sytuacjach stwarzających zagrożenie dla ich zdrowia psychicznego. Działania te obejmują, w szczególności:

- stosowanie zasad ochrony zdrowia psychicznego w pracy szkół, placówek oświatowych, opiekuńczo-wychowawczych, resocjalizacyjnych oraz w jednostkach wojskowych,
- tworzenie placówek rozwijających działalność zapobiegawczą, przede wszystkim poradnictwa psychologicznego, oraz placówek specjalistycznych, z uwzględnieniem wczesnego rozpoznawania potrzeb dzieci z zaburzeniami rozwoju psychoruchowego,
- wspieranie grup samopomocy i innych inicjatyw społecznych w zakresie ochrony zdrowia psychicznego,
- rozwijanie działalności zapobiegawczej w zakresie ochrony zdrowia psychicznego przez zakłady opieki zdrowotnej,
- wprowadzanie zagadnień ochrony zdrowia psychicznego do programu przygotowania zawodowego osób zajmujących się wychowaniem, nauczaniem, resocjalizacją, leczeniem i opieką, zarządzaniem i organizacją pracy oraz organizacją wypoczynku,
- podejmowanie badań naukowych służących umacnianiu zdrowia psychicznego i zapobieganiu zaburzeniom psychicznym.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowia w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień terapeuta środowiskowy odbywa wizyty i udziela porad domowych lub środowiskowych związanych z wizytą, poradą diagnostyczną, terapeutyczną, udzielaną w miejscu zamieszkania świadczeniobiorcy.

Mieszkańcom i innym osobom korzystającym ze świadczeń środowiskowych domów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi zapewnia się psychiatryczną opiekę zdrowotną oraz rehabilitację społeczną.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej w sprawie organizowania zajęć rehabilitacyjnych w szpitalach psychiatrycznych i nagradzania uczestników tych zajęć szpital psychiatryczny organizuje zajęcia rehabilitacyjne w oddziałach całodobowych lub dziennych, na wyznaczonych stanowiskach pracy, w wyodrębnionych ośrodkach rehabilitacji. Zajęcia

rehabilitacyjne odbywają się zgodnie z indywidualnym programem przygotowanym przez terapeutów zajęciowych we współdziałaniu z pacjentem. Zajęcia obejmują: ćwiczenia samoobsługi i rozwijanie umiejętności społecznych, działania edukacyjne, różnorodne formy terapii poprzez pracę oraz inne formy terapii dostosowane do indywidualnych potrzeb pacjenta.

Rehabilitacja lecznicza

Rozporządzenie Ministra Zdrowia w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu rehabilitacji leczniczej określa wykaz i warunki realizacji świadczeń gwarantowanych z zakresu rehabilitacji leczniczej, a także poziom finansowania przejazdu środkami transportu sanitarnego ze środków publicznych, w przypadkach określonych w ustawie o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Świadczenia gwarantowane są udzielane zgodnie ze wskazaniami aktualnej wiedzy medycznej, z wykorzystaniem metod diagnostyczno-terapeutycznych innych niż stosowane w medycynie niekonwencjonalnej, ludowej lub orientalnej. Świadczeniobiorcom przysługują następujące rodzaje rehabilitacji leczniczej:

- lekarska ambulatoryjna opieka rehabilitacyjna,
- porada lekarska realizowana w warunkach domowych,
- fizjoterapia ambulatoryjna,
- fizjoterapia domowa,
- rehabilitacja ogólnoustrojowa, w tym rehabilitacja dla pacjentów po mastektomii, ze stwardnieniem rozsianym, dysfunkcją ręki, realizowana w ośrodku lub oddziale dziennym,
- rehabilitacja dzieci z zaburzeniami wieku rozwojowego, realizowana w ośrodku lub oddziale dziennym,
- rehabilitacja słuchu i mowy, realizowana w ośrodku lub oddziale dziennym,
- rehabilitacja wzroku, realizowana w ośrodku lub oddziale dziennym,
- rehabilitacja kardiologiczna w ośrodku lub oddziale dziennym,
- rehabilitacja pulmonologiczna z wykorzystaniem metod subterraneoterapii, realizowana w ośrodku lub oddziale dziennym,
- rehabilitacja ogólnoustrojowa, realizowana w warunkach stacjonarnych,

- rehabilitacja pulmonologiczna, realizowana w warunkach stacjonarnych,
- rehabilitacja neurologiczna, realizowana w warunkach stacjonarnych,
- rehabilitacja kardiologiczna, realizowana w warunkach stacjonarnych.

Obowiązek prowadzenia rehabilitacji spoczywa także na ZUS. Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych stanowi, że do obowiązków ZUS należy prowadzenie prewencji rentowej, obejmującej, między innymi, rehabilitację leczniczą ubezpieczonych zagrożonych całkowitą lub częściową niezdolnością do pracy, osób uprawnionych do zasiłku chorobowego lub świadczenia rehabilitacyjnego po ustaniu tytułu do ubezpieczenia chorobowego lub wypadkowego, a także osób pobierających rentę okresową z tytułu niezdolności do pracy.

W ramach prewencji rentowej ZUS:

- kieruje ubezpieczonych i inne osoby wskazane w ustawie do ośrodków rehabilitacyjnych,
- może tworzyć i prowadzić własne ośrodki rehabilitacyjne,
- udziela zamówień na usługi rehabilitacyjne w innych ośrodkach,
- prowadzi lub zleca badania przyczyn niezdolności do pracy,
- może finansować inne działania dotyczące prewencji rentowej.

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów w sprawie szczegółowych zasad i trybu kierowania przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych na rehabilitację leczniczą oraz udzielania zamówień na usługi rehabilitacyjne rehabilitacja lecznicza podejmowana jest, jeżeli ubezpieczony albo rencista rokuje odzyskanie zdolności do pracy po przeprowadzeniu tej rehabilitacji. O potrzebie i zasadności rehabilitacji leczniczej orzeka lekarz orzecznik. ZUS ponosi całkowity koszt rehabilitacji leczniczej, łącznie z kosztami zakwaterowania, wyżywienia oraz przejazdu z miejsca zamieszkania do ośrodka rehabilitacyjnego i z powrotem.

Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników nakłada na KRUS obowiązek podejmowania działań na rzecz pomocy ubezpieczonym i osobom uprawnionym do świadczeń z ubezpieczenia, wykazującym całkowitą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym, ale rokującym jej odzyskanie w wyniku leczenia i rehabilitacji, albo zagrożonym całkowitą niezdolnością do pracy w gospodarstwie rolnym. Działania te obejmują:

- kierowanie na rehabilitację leczniczą do zakładów rehabilitacyjnych,
- prowadzenie zakładów rehabilitacji leczniczej,
- wspieranie rozwoju rehabilitacji ambulatoryjnej na obszarach wiejskich,
- prowadzenie lub zlecenie badań przyczyn niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym oraz metod jej przeciwdziałania,
- promocję zdrowia,
- profilaktykę zdrowotną.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej w sprawie zasad organizowania i zakresu rehabilitacji leczniczej w domach pomocy społecznej przewiduje, że rehabilitacja taka obejmuje:

- badania lekarskie i specjalistyczną diagnozę w zakresie rehabilitacji,
- świadczenia terapeutyczne, zwłaszcza w formie fizykoterapii i ćwiczeń ruchowych,
- świadczenia psychologiczne, w tym terapię psychologiczną,
- zaopatrzenie w leki niezbędne na potrzeby rehabilitacji,
- zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne i sprzęt rehabilitacyjny.

Rehabilitacją leczniczą kieruje lekarz, w miarę możliwości lekarz psychiatra lub lekarz neurolog albo psycholog.

Zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych rehabilitacja może zostać zorganizowana w formie turnusu, uzupełniającego aktywną rehabilitację o elementy wypoczynku. Celem turnusu jest poprawa sprawności psychofizycznej oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników, między innymi przez nawiązywanie i rozwijanie kontaktów społecznych, realizację i rozwijanie zainteresowań, a także przez udział w innych zajęciach przewidzianych programem turnusu. Osoba niepełnosprawna może ubiegać się o dofinansowanie przez PFRON uczestnictwa w turnusie.

Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych przewiduje, że od podstawy obliczenia podatku odlicza się wydatki na cele rehabilitacyjne oraz wydatki związane z ułatwieniem wykonywania czynności życiowych, poniesione w roku podatkowym przez podatnika będącego osobą niepełnosprawną lub podatnika, na

którego utrzymaniu są osoby niepełnosprawne. Za wydatki takie uważa się wydatki poniesione na, między innymi:

- zakup i naprawę indywidualnego sprzętu, urządzeń i narzędzi technicznych niezbędnych w rehabilitacji oraz ułatwiających wykonywanie czynności życiowych, stosownie do potrzeb wynikających z niepełnosprawności, z wyjątkiem sprzętu gospodarstwa domowego,
- odpłatność za pobyt na turnusie rehabilitacyjnym,
- odpłatność za pobyt na leczeniu w zakładzie lecznictwa uzdrowiskowego, za pobyt w zakładzie rehabilitacji leczniczej, zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych oraz odpłatność za zabiegi rehabilitacyjne,
- odpłatny, konieczny przewóz na niezbędne zabiegi leczniczo-rehabilitacyjne osoby niepełnosprawnej karetką transportu sanitarnego, zaś osoby niepełnosprawnej zaliczonej do I lub II grupy inwalidztwa oraz dzieci niepełnosprawnych do lat 16 również innymi środkami transportu,
- używanie samochodu osobowego, stanowiącego własność (współwłasność) osoby niepełnosprawnej zaliczonej do I lub II grupy inwalidztwa lub podatnika mającego na utrzymaniu osobę niepełnosprawną zaliczoną do I lub II grupy inwalidztwa albo dzieci niepełnosprawne, które nie ukończyły 16. roku życia, dla potrzeb związanych z koniecznym przewozem na niezbędne zabiegi leczniczo-rehabilitacyjne – w wysokości nieprzekraczającej w roku podatkowym 2 280 zł,
- odpłatne przejazdy środkami transportu publicznego związane z pobytem na turnusie rehabilitacyjnym, w zakładach lecznictwa uzdrowiskowego i podobnych, na koloniach i obozach dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej oraz dzieci osób niepełnosprawnych, które nie ukończyły 25. roku życia.

Warunkiem odliczenia wydatków jest posiadanie przez osobę, której dotyczy wydatek:

- orzeczenia o zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności, określonych w odrębnych przepisach, lub
- decyzji przyznającej rentę z tytułu całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy, rentę szkoleniową albo rentę socjalną, albo

- orzeczenia o niepełnosprawności osoby, która nie ukończyła 16. roku życia, wydanego na podstawie odrębnych przepisów.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie zakładowego funduszu rehabilitacji osób niepełnosprawnych pracownicy zatrudnieni w zakładach pracy chronionej mogą uzyskać pomoc finansową na pokrycie kosztów, między innymi:

- przejazdu, pobytu i leczenia w szpitalach, sanatoriach, placówkach rehabilitacyjno-szkoleniowych, zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych,
- leków i innych niezbędnych środków medycznych,
- zakupu i naprawy indywidualnego sprzętu rehabilitacyjnego, wyrobów medycznych, w tym przedmiotów ortopedycznych oraz środków pomocniczych, urządzeń i narzędzi technicznych oraz środków transportu niezbędnych w rehabilitacji oraz ułatwiających wykonywanie czynności życiowych,
- usprawniania fizycznego,
- przejazdu i pobytu na turnusach rehabilitacyjnych wraz z opiekunem, oraz wczasach lub wypoczynku zorganizowanym w innych formach,
- pobytu na koloniach, obozach oraz turnusach rehabilitacyjnych dla niepełnosprawnych dzieci pracowników, a także dla dzieci osób niepełnosprawnych,
- opieki pielęgnacyjnej w domu nad pracownikiem niepełnosprawnym w okresie przewlekłej choroby uniemożliwiającej poruszanie się, w tym opieki socjalno-bytowej,
- przewozu osoby niepełnosprawnej na zabiegi leczniczo-rehabilitacyjne,
- opieki medycznej oraz poradnictwa i usług rehabilitacyjnych.

Kształcenie pracowników systemu opieki zdrowotnej

Treści dotyczące niepełnosprawności zawarte są w standardach dla kształcenia przeddyplomowego lekarzy. Standardy kształcenia w zakresie rehabilitacji dla kierunku lekarskiego obejmują: pojęcie kalectwa, inwalidztwa i niepełnosprawności, sprzęt rehabilitacyjny oraz pomoc ortopedyczna i techniczna w usprawnianiu funkcjonowania osób niepełnosprawnych, rehabilitacja jako

proces kompleksowy, rehabilitacja w schorzeniach układów: krążenia, oddechowego, nerwowego i ruchu, rehabilitacja w geriatric; elementy orzecznictwa lekarskiego. Problemy dotyczące niepełnosprawności podejmowane są ponadto w trakcie specjalizacji w dziedzinie rehabilitacji medycznej. Zagadnienia dotyczące osób niepełnosprawnych, w tym praw pacjenta, praw człowieka, poszanowania godności, podmiotowości osób niepełnosprawnych, zostały ujęte w kształceniu podyplomowym pielęgniarów i położnych.

Pobieranie komórek, tkanek i narządów

Ustawa o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów stanowi, że komórki, tkanki lub narządy mogą być pobierane od żywego dawcy w celu przeszczepienia innej osobie, przy zachowaniu następujących warunków:

- kandydat na dawcę został przed wyrażeniem zgody poinformowany na piśmie o rodzaju zabiegu, ryzyku związanym z tym zabiegiem i dających się przewidzieć następstwach dla jego stanu zdrowia w przyszłości, przez lekarza wykonującego zabieg oraz przez innego lekarza niebiorącego bezpośredniego udziału w pobieraniu i przeszczepianiu komórek, tkanek lub narządu,
- kandydat na dawcę ma pełną zdolność do czynności prawnych i wyraził dobrowolnie przed lekarzem pisemną zgodę na pobranie komórek, tkanek lub narządu w celu ich przeszczepienia określonemu biorcy; wymóg określenia biorcy przeszczepu nie dotyczy pobrania szpiku lub innej regenerującej się komórki i tkanki,
- kandydat na dawcę został przed wyrażeniem zgody uprzedzony o skutkach dla biorcy wynikających z wycofania zgody na pobranie komórek, tkanek lub narządu, związanych z ostatnią fazą przygotowania biorcy do ich przeszczepienia,
- kandydat na biorcę został poinformowany o ryzyku związanym z zabiegiem pobrania komórek, tkanek lub narządu oraz o możliwych następstwach pobrania dla stanu zdrowia dawcy, a także wyraził zgodę na przyjęcie komórek, tkanek lub narządu od tego dawcy; wymóg wyrażenia zgody na

przyjęcie przeszczepu od określonego dawcy nie dotyczy szpiku lub innych regenerujących się komórek i tkanek.

Ustawa o publicznej służbie krwi przewiduje, że pobieranie krwi jest dopuszczalne przy zachowaniu następujących warunków:

- kandydat na dawcę krwi został w sposób dla niego zrozumiały poinformowany przez lekarza o istocie zabiegu i możliwych następstwach dla stanu zdrowia,
- kandydat na dawcę krwi lub dawca krwi ma pełną zdolność do czynności prawnych i wyraził każdorazowo, w obecności lekarza, pisemną zgodę na pobranie krwi.

Jeżeli przemawiają za tym względy fizjologiczne lub lecznicze, kandydatem na dawcę krwi na rzecz wstępnych, zstępnych i rodzeństwa może zostać również osoba nie mająca pełnej zdolności do czynności prawnych, po wyrażeniu przez nią, wobec lekarza, zgody na pobranie oraz za pisemną zgodą przedstawiciela ustawowego. Uzyskanie zgody przedstawiciela ustawowego powinno być poprzedzone informacją o istocie zabiegu i o możliwych następstwach dla stanu zdrowia.

Jeżeli pobranie krwi ma być poprzedzone zabiegiem uodpornienia w celu uzyskania osocza lub surowic diagnostycznych, powinny być zachowane ponadto następujące warunki:

- kandydat na dawcę, mający pełną zdolność do czynności prawnych, został przez lekarza poinformowany w sposób dla niego zrozumiały o istocie zabiegu uodpornienia oraz możliwości związanych z tym zabiegiem powikłań i następstw dla jego stanu zdrowia oraz wyraził, wobec lekarza, pisemną zgodę na ten zabieg,
- kandydat na dawcę złożył oświadczenie, w którym zobowiązał się do ścisłego przestrzegania wskazań i zaleceń lekarskich po zabiegu i po uodpornieniu.

Narodowe Centrum Krwiodawstwa podjęło działania w celu rozwiązania problemu samodzielnego zapoznawania się z kwestionariuszami, których wypełnienie i weryfikacja przez lekarza jest warunkiem oddania krwi, poprzez rozesłanie do stacji krwiodawstwa kwestionariuszy wydrukowanych pismem Braille'a.

22. Rehabilitacja (art. 26)

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przewiduje podejmowanie rehabilitacji osób niepełnosprawnych, obejmującej zespół działań organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych, zmierzających do osiągnięcia, przy aktywnym uczestnictwie tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej. Rehabilitacja społeczna, mająca na celu umożliwianie osobom niepełnosprawnym uczestnictwa w życiu społecznym, obejmuje:

- wyrabianie zaradności osobistej i pobudzanie aktywności społecznej osoby niepełnosprawnej,
- wyrabianie umiejętności samodzielnego wypełniania ról społecznych,
- likwidację barier, w szczególności architektonicznych, urbanistycznych, transportowych, technicznych, w komunikowaniu się i dostępie do informacji.

Rehabilitacja zawodowa ma na celu ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego poprzez umożliwienie jej korzystania z poradnictwa zawodowego, szkolenia zawodowego i pośrednictwa pracy.

Zadania wynikające z ustawy realizują organy administracji rządowej, organy jednostek samorządu terytorialnego i PFRON. Zadania mogą być także realizowane, na zlecenie PFRON lub samorządu województwa, lub powiatu, przez fundacje oraz organizacje pozarządowe.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie rodzajów zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zleczanych fundacjom oraz organizacjom pozarządowym przewiduje, że jednostkom tym może być zlecane, w szczególności:

- prowadzenie rehabilitacji,
- organizowanie i prowadzenie szkoleń, kursów, warsztatów, grup środowiskowego wsparcia oraz zespołów aktywności społecznej – aktywizujących zawodowo i społecznie,

- organizowanie i prowadzenie szkoleń, kursów i warsztatów dla członków rodzin osób niepełnosprawnych, opiekunów, kadry i wolontariuszy bezpośrednio zaangażowanych w proces rehabilitacji zawodowej lub społecznej osób niepełnosprawnych, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień dotyczących integracji osób niepełnosprawnych w środowisku i społeczności lokalnej, zwiększania ich aktywności życiowej i zaradności osobistej oraz niezależności ekonomicznej, podnoszenia umiejętności pracy z osobami niepełnosprawnymi, w tym sprawowania opieki i udzielania pomocy w procesie rehabilitacji,
- prowadzenie poradnictwa psychologicznego, społeczno-prawnego oraz udzielanie informacji na temat przysługujących uprawnień, dostępnych usług, sprzętu rehabilitacyjnego i pomocy technicznej,
- prowadzenie grupowych i indywidualnych zajęć, które:
 - mają na celu nabywanie, rozwijanie i podtrzymywanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego funkcjonowania,
 - rozwijają umiejętności sprawnego komunikowania się z otoczeniem osób z uszkodzeniami słuchu, mowy, z autyzmem i z niepełnosprawnością intelektualną,
 - usprawniają i wspierają funkcjonowanie osób z autyzmem i z niepełnosprawnością intelektualną w różnych rolach społecznych i w różnych środowiskach.

Działania te finansowane są przez PFRON. Na największą skalę prowadzone są grupowe i indywidualne zajęcia usprawniające, rehabilitacja w różnych typach placówek, szkolenia, kursy i warsztaty dla członków rodzin oraz organizowane są imprezy kulturalne, sportowe, turystyczne i rekreacyjne, poradnictwo psychologiczne, społeczno-prawne oraz udzielanie informacji dotyczących możliwości uzyskania pomocy.

Ustawa o pomocy społecznej zobowiązuje pracowników socjalnych do udzielania osobom zgłaszającym się pełnej informacji o przysługujących świadczeniach i formach pomocy. Każda osoba, w tym niepełnosprawna, uzyska w ośrodku pomocy społecznej niezbędne informacje, w formie ustnej lub pisemnej.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie turnusów rehabilitacyjnych w sposób szczegółowy określa rodzaje turnusów rehabilitacyjnych, warunki uczestnictwa w tych turnusach, warunki, jakie powinni spełniać organizatorzy turnusów rehabilitacyjnych, i ośrodki, w których odbywają się turnusy, zakres, sposób i tryb kontroli organizatorów turnusów oraz ośrodków wpisanych do rejestrów.

Informacje szczegółowe – informacje dotyczące wykonywania art. 9, 20, 21, 25, 27.

23. Praca i zatrudnienie (art. 27)

Prawo do pracy, ochrona przed dyskryminacją

Konstytucja RP stanowi, że każdemu zapewnia się wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy. Wyjątki określa ustawa. Kodeks pracy precyzuje zapisy konstytucyjne, gwarantując, że każdy ma prawo do swobodnie wybranej pracy. Nikomu, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie, nie można zabronić wykonywania zawodu. Pracownicy mają równe prawa z tytułu jednakowego wypełniania takich samych obowiązków. Zakazana jest dyskryminacja w zatrudnieniu, bezpośrednia lub pośrednia, w tym ze względu na niepełnosprawność. Przejawem dyskryminowania jest także zachęcanie innej osoby do naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu lub nakazanie jej naruszenia tej zasady. Kodeks pracy nakazuje równo traktować pracowników w zakresie nawiązania i rozwiązania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w tym bez względu na niepełnosprawność. Za naruszenie zasady równego traktowania w zatrudnieniu uważa się różnicowanie przez pracodawcę sytuacji pracownika, między innymi ze względu na niepełnosprawność, którego skutkiem jest:

- odmowa nawiązania lub rozwiązanie stosunku pracy,
- niekorzystne ukształtowanie wynagrodzenia za pracę lub innych warunków zatrudnienia albo pominięcie przy awansowaniu lub przyznawaniu innych świadczeń związanych z pracą,
- pominięcie przy typowaniu do udziału w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe,

chyba że pracodawca udowodni, że kierował się obiektywnymi powodami.

Za przejaw dyskryminowania zostanie uznane więc niepożądane zachowanie, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika i stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery (molestowanie). Kodeks pracy precyzuje też pojęcie mobbingu – oznacza to działania lub zachowania dotyczące pracownika lub skierowane przeciwko pracownikowi, polegające na uporczywym i długotrwałym nękanii lub zastraszaniu pracownika, wywołujące u niego zaniżoną ocenę przydatności zawodowej, powodujące lub mające na celu poniżenie lub ośmieszenie pracownika, izolowanie go lub wyeliminowanie z zespołu współpracowników. Pracownik, w stosunku do którego stosowano mobbing, który wywołał u pracownika rozstrój zdrowia, może dochodzić od pracodawcy zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

Kodeks gwarantuje prawo pracowników do jednakowego wynagrodzenia za jednakową pracę lub za pracę o jednakowej wartości.

Na pracodawcy ciąży obowiązek przeciwdziałania dyskryminacji w zatrudnieniu oraz obowiązek udostępnienia pracownikom na piśmie przepisów dotyczących równego traktowania w zatrudnieniu lub zapewnienia pracownikom dostępu do tych przepisów w inny sposób przyjęty u danego pracodawcy.

Osoba (pracownik, były pracownik lub kandydat do pracy), wobec której pracodawca naruszył zasadę równego traktowania w zatrudnieniu, ma prawo do odszkodowania w wysokości nie niższej niż minimalne wynagrodzenie za pracę. Pracownik może dochodzić roszczeń ze stosunku pracy na drodze sądowej. Przed skierowaniem sprawy na drogę sądową może zażądać wszczęcia postępowania pojednawczego przed komisją pojednawczą, jeżeli taka komisja została powołana u pracodawcy.

Pracownik jest zwolniony z konieczności udowodnienia faktu dyskryminowania – musi wykazać fakt odmiennego ukształtowania jego sytuacji, a pracodawca, jeśli chce się uwolnić od odpowiedzialności, powinien wykazać, że to zróżnicowanie nie ma charakteru dyskryminującego (przeniesienie ciężaru dowodu).

Skorzystanie z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu nie może być podstawą niekorzystnego traktowania pracownika, zwłaszcza nie może stanowić przyczyny uzasadniającej wypowiedzenie stosunku pracy lub jego rozwiązanie bez wypowiedzenia. Rozwiązanie to stosuje się odpowiednio do pracownika, który udzielił w jakiegokolwiek formie wsparcia pracownikowi korzystającemu z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu.

Zgodnie z Konstytucją obywatele polscy korzystający z pełni praw publicznych mają dostęp do służby publicznej na jednakowych zasadach. Ustawa o służbie cywilnej nie nakłada na kandydatów do służby cywilnej ani członków korpusu służby cywilnej żadnego wymogu jeżeli chodzi o stan zdrowia. Ustawa o pracownikach urzędów państwowych przewiduje, że urzędnikiem może być osoba, której stan zdrowia pozwala na zatrudnienie na określonym stanowisku. Brak jest szczególnych przepisów dotyczących ustalania stanu zdrowia – stosuje się przepisy Kodeksu pracy mające powszechne zastosowanie. Ustawa o pracownikach samorządowych nie nakłada na kandydatów do służby cywilnej ani członków korpusu służby cywilnej żadnego wymogu jeżeli chodzi o stan zdrowia. Ustawa o służbie zagranicznej przewiduje, że nadanie stopnia dyplomatycznego członka służby zagranicznej uzależnione jest od tego, czy wykazuje się on odpowiednim stanem zdrowia psychicznego i fizycznego. Badania mają na celu stwierdzenie występowania lub braku niektórych stanów chorobowych i wad ustroju.

Uchwalona 19 sierpnia 2011 r. nowelizacja ustawy o służbie cywilnej oraz ustawy o pracownikach samorządowych przewiduje, że w urzędach, których dotyczy ustawa o służbie cywilnej oraz w jednostkach wskazanych w ustawie o pracownikach samorządowych, w których wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych jest niższy niż 6%, nabór do korpusu służby cywilnej oraz nabór kandydatów na stanowiska urzędnicze może odbywać się z uwzględnieniem pierwszeństwa w naborze osób niepełnosprawnych.

Zwiększeniu zatrudnienia, poza działaniami informacyjnymi podejmowanymi przez Szefa Służby Cywilnej, służył realizowany przez PFRON program „Osoby niepełnosprawne w służbie publicznej”. Mogły w nim uczestniczyć organy i instytucje wykonujące zadania z zakresu administracji publicznej, prowadzące

działania o zasięgu ogólnopolskim na rzecz ogółu obywateli, a także jednostki samorządu terytorialnego: urzędy gminy, jednostki pomocnicze gminy oraz gminne jednostki i zakłady budżetowe, starostwa powiatowe, powiatowe jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, urzędy marszałkowskie, wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. W ramach programu udzielana była pomoc na wyposażenie stanowiska pracy, szkolenia przyjmowanych osób, refundacja wynagrodzeń zatrudnionych osób niepełnosprawnych wraz ze składkami na ubezpieczenie społeczne (do 2,5-krotności najniższego wynagrodzenia). Realizacja programu zakończona została 1 stycznia 2008 r., w latach 2008 – 2011 program był realizowany w zakresie umów wcześniej zawartych.

Wydatki PFRON na program „Osoby niepełnosprawne w służbie publicznej”

	Liczba osób korzystających	Wyплаты, w tysiącach zł
2008	730	6.694
2009	753	6.753
2010	541	2.942

W wyniku współpracy między Pełnomocnikiem Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych a Szefem Kancelarii Prezesa Rady Ministrów ukazała się na stronach internetowych Kancelarii Prezesa Rady Ministrów informacja o możliwości zamieszczania, w ogłoszeniach o wolnych stanowiskach pracy w administracji publicznej, zapisu zachęcającego osoby niepełnosprawne do uczestnictwa w naborze do służby cywilnej. Informacja ta nie narusza równości dostępu do służby cywilnej, podkreśla natomiast otwarcie instytucji publicznych na osoby niepełnosprawne i brak barier w zatrudnianiu takich osób w urzędach.

Ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych przewiduje, że poza innymi warunkami, na stanowisko sędziego sądu rejonowego może być powołany ten, kto jest zdolny, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków sędziego. Podobne wymaganie stawiane jest ławnikom.

Ustawa o pracownikach sądów i prokuratury przewiduje, że urzędnikiem lub innym pracownikiem sądu może być osoba, której stan zdrowia pozwala na zatrudnienie na określonym stanowisku. Brak jest szczególnych przepisów dotyczących ustalania stanu zdrowia – stosuje się przepisy Kodeksu pracy mające powszechne zastosowanie.

Konstytucja RP zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych. Regulacje dotyczące tworzenia związków zawodowych, ich działania, członkostwa w związkach zawodowych oraz odpowiedzialności za naruszenie praw związkowych zawiera ustawa o związkach zawodowych. Ustawa o związkach zawodowych nie przewiduje ograniczeń prawa zrzeszania się w związkach zawodowych z uwagi na niepełnosprawność. Pracownicy niepełnosprawni korzystają z praw związkowych w takim samym zakresie, jak inni pracownicy. Zgodnie z ustawą przejście na emeryturę lub rentę nie pozbawia prawa przynależności i wstępowania do związków zawodowych.

Zwiększanie aktywności zawodowej

Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy przewiduje, że w stosunku do osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy (napotykających szczególne trudności na rynku pracy), do których zalicza się osoby niepełnosprawne, mogą być podejmowane działania dodatkowe w stosunku do dostępnych dla innych grup osób:

- bezrobotnym korzystającym ze świadczeń pomocy społecznej powiatowy urząd pracy w ciągu 6 miesięcy od utraty prawa do zasiłku z powodu upływu okresu jego pobierania powinien przedstawić propozycję zatrudnienia, innej pracy zarobkowej, szkolenia, stażu, odbycia przygotowania zawodowego dorosłych, zatrudnienia w ramach prac interwencyjnych, robót publicznych lub, na wniosek ośrodka pomocy społecznej, może skierować do udziału w kontrakcie socjalnym, indywidualnym programie usamodzielnienia, lokalnym programie pomocy społecznej, o których mowa w przepisach o pomocy społecznej, lub udziału w indywidualnym programie zatrudnienia socjalnego, o którym mowa w przepisach o zatrudnieniu socjalnym,
- starosta zwraca pracodawcy, który zatrudnił bezrobotnych w ramach prac interwencyjnych na okres do 6 miesięcy, część kosztów poniesionych na wynagrodzenia, nagrody oraz składki na ubezpieczenia społeczne,
- jeżeli pracodawca bezpośrednio po zakończeniu prac interwencyjnych trwających co najmniej 6 miesięcy zatrudnił bezrobotnego przez dalszych 6 miesięcy i po upływie tego okresu dalej go zatrudnia w pełnym wymiarze czasu pracy, starosta może przyznać pracodawcy jednorazową refundację wynagrodzenia,

- starosta może skierować bezrobotnych na staż trwający maksymalnie 6 miesięcy (12 miesięcy dla bezrobotnych, którzy nie ukończyli 27. roku życia i nie minęło jeszcze 12 miesięcy od dnia określonego w dyplomie lub innym dokumencie poświadczającym ukończenie przez nich szkoły wyższej) u pracodawcy, w rolniczej spółdzielni produkcyjnej lub u osoby fizycznej prowadzącej działalność w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej, w tym ogrodniczej, sadowniczej, pszczelarskiej i rybnej, w jej gospodarstwie rolnym. Staż odbywa się według programu określonego w umowie, przy jego ustalaniu powinny być uwzględnione predyspozycje psychofizyczne i zdrowotne, poziom wykształcenia oraz kwalifikacje zawodowe bezrobotnego.

Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy stanowi, że usługi pośrednictwa pracy oraz poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej dla bezrobotnych i poszukujących pracy oraz dla pracodawców realizowane są przez powiatowe i wojewódzkie urzędy pracy zgodnie z zasadami:

- dostępności,
- dobrowolności,
- równości,
- jawności (tylko w przypadku pośrednictwa pracy),
- swobody wyboru zawodu i miejsca zatrudnienia (tylko w przypadku poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej),
- bezpłatności (tylko w przypadku poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej),
- poufności i ochrony danych (tylko w przypadku poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej).

W konsekwencji ustawa nakłada na powiatowy urząd pracy obowiązek odmowy przyjęcia oferty pracy, jeżeli pracodawca zawarł w niej wymagania, które naruszają zasadę równego traktowania w zatrudnieniu w rozumieniu przepisów prawa pracy. Pracodawca ma jednak możliwość podania w ofercie pracy informacji, że oferta przeznaczona jest dla osób niepełnosprawnych. Niedopuszczalne jest natomiast określenie rodzaju lub stopnia niepełnosprawności.

Przy kierowaniu na szkolenie obowiązuje zasada równości w korzystaniu ze szkoleń.

Również w przypadku agencji zatrudnienia (prywatne instytucje rynku pracy) ustawa zakazuje stosowania działań dyskryminujących, między innymi ze względu na niepełnosprawność.

Sankcją karną wobec tego, kto ze względu na niepełnosprawność odmówi zatrudnienia kandydata na wolnym miejscu zatrudnienia lub miejscu przygotowania zawodowego, jest grzywna, nie mniej niż 3 000 zł. W przypadku naruszenia zasady równego traktowania do dochodzenia roszczeń z tego tytułu mają zastosowanie przepisy ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów UE w zakresie równego traktowania.

Analiza danych statystycznych pokazuje znaczny wzrost liczby osób niepełnosprawnych korzystających z usług rynku pracy. Wzrost ten jest szczególnie widoczny w ostatnich latach – od 2008 r. zarejestrowane osoby niepełnosprawne stanowią 5% osób zarejestrowanych w urzędach pracy, w 2000 r. stanowiły one 1,5%.

Konieczność poprawy usług dla osób niepełnosprawnych jest dostrzegana przez doradców zawodowych, z tego powodu MPiPS w 2009 r. wydało publikację „Poradnictwo zawodowe dla osób niepełnosprawnych”. Publikacja w wersji drukowanej została przekazana instytucjom rynku pracy, natomiast jej wersja elektroniczna została udostępniona wszystkim zainteresowanym na portalu publicznych służb zatrudnienia www.praca.gov.pl/eurodoradztwo. Planowane jest wydanie kolejnej publikacji „Poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy dla osób niepełnosprawnych – poradnik dla urzędów pracy”.

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przewiduje, że dyrektor urzędu pracy inicjuje i organizuje szkolenie dla bezrobotnych osób niepełnosprawnych lub innych osób niepełnosprawnych poszukujących pracy i niepozostających w zatrudnieniu, zarejestrowanych w powiatowym urzędzie pracy.

Zachętą do zatrudniania osób niepełnosprawnych jest dofinansowanie wynagrodzeń, przewidziane przez ustawę o rehabilitacji zawodowej i społecznej

oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Miesięczne dofinansowanie przysługuje w wysokości:

- 170% najniższego wynagrodzenia – w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności,
- 125% najniższego wynagrodzenia – w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności,
- 50% najniższego wynagrodzenia – w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do lekkiego stopnia niepełnosprawności³⁾.

Kwoty te zwiększa się o 40% najniższego wynagrodzenia w przypadku pracowników niepełnosprawnych z chorobą psychiczną, upośledzeniem umysłowym, całościowym zaburzeniem rozwoju lub epilepsją oraz niewidomych.

Pracodawca, który zatrudnia pracownika niepełnosprawnego, może otrzymać z PFRON zwrot miesięcznych kosztów zatrudnienia pracowników pomagających pracownikowi niepełnosprawnemu w pracy w zakresie czynności ułatwiających komunikowanie się z otoczeniem, a także czynności niemożliwych lub trudnych do samodzielnego wykonania przez pracownika niepełnosprawnego.

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przewiduje, że osoba niepełnosprawna zarejestrowana w powiatowym urzędzie pracy jako bezrobotna albo poszukująca pracy niepozostająca w zatrudnieniu może jednorazowo otrzymać z PFRON środki na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej w wysokości określonej w umowie zawartej ze starostą, nie więcej niż do wysokości piętnastokrotnego przeciętnego wynagrodzenia, jeżeli nie otrzymała środków publicznych na ten cel.

³⁾ W 2012 i 2013 r. przeprowadzona zostanie korekta stawek procentowych. Od 1 lipca 2012 r. miesięczne dofinansowanie do wynagrodzenia pracownika niepełnosprawnego przysługiwać będzie w kwocie:

- 180% najniższego wynagrodzenia - w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności;
- 115% najniższego wynagrodzenia - w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności;
- 45% najniższego wynagrodzenia - w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do lekkiego stopnia niepełnosprawności.

Osoba niepełnosprawna prowadząca działalność gospodarczą albo własne lub dzierżawione gospodarstwo rolne może otrzymać dofinansowanie do 50% oprocentowania kredytu bankowego zaciągniętego na kontynuowanie tej działalności, jeżeli:

- nie korzystała z pożyczki na podjęcie działalności gospodarczej lub rolniczej albo pożyczka została w całości spłacona lub umorzona,
- nie otrzymała bezzwrotnych środków na podjęcie działalności gospodarczej lub rolniczej albo prowadziła tę działalność co najmniej przez 24 miesiące od otrzymania pomocy na ten cel.

PFRON refunduje:

- osobie niepełnosprawnej wykonującej działalność gospodarczą obowiązkowe składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe do wysokości odpowiadającej wysokości składki, której podstawą wymiaru jest kwota określona w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych,
- niepełnosprawnemu rolnikowi lub rolnikowi zobowiązanemu do opłacania składek za niepełnosprawnego domownika, składki na ubezpieczenia społeczne rolników,

pod warunkiem terminowego opłacenia tych składek w całości.

Refundacja składek dla osoby niepełnosprawnej wykonującej działalność gospodarczą przysługuje w wysokości:

- 100% kwoty obowiązkowych składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe – w przypadku osób zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności,
- 60% kwoty obowiązkowych składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe – w przypadku osób zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności,
- 30% kwoty obowiązkowych składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe – w przypadku osób zaliczonych do lekkiego stopnia niepełnosprawności.

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych zawiera rozwiązania ułatwiające osobom niepełnosprawnym wykonywanie pracy na otwartym rynku pracy:

- czas pracy osoby niepełnosprawnej nie może przekraczać 8 godzin na dobę i 40 godzin tygodniowo, czas pracy osoby niepełnosprawnej zaliczonej do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności nie może

przekraczać 7 godzin na dobę i 35 godzin tygodniowo, jeżeli lekarz przeprowadzający badania profilaktyczne pracowników lub, w razie jego braku, lekarz sprawujący opiekę nad osobą niepełnosprawną wyda zaświadczenie o celowości stosowania skróconej normy czasu pracy,

- osoba niepełnosprawna nie może być zatrudniona w porze nocnej i w godzinach nadliczbowych, przepisów tych nie stosuje się do osób zatrudnionych przy pilnowaniu oraz gdy na wniosek osoby zatrudnionej lekarz przeprowadzający badania profilaktyczne pracowników lub w razie jego braku lekarz sprawujący opiekę nad tą osobą wyrazi na to zgodę,
- osoba niepełnosprawna ma prawo do dodatkowej przerwy w pracy na gimnastykę usprawniającą lub wypoczynek, przerwa wynosi 15 minut i jest wliczana do czasu pracy,
- stosowanie obniżonych norm czasu pracy nie powoduje obniżenia wysokości wynagrodzenia wypłacanego w stałej miesięcznej wysokości, godzinowe stawki wynagrodzenia zasadniczego ulegają podwyższeniu w stosunku, w jakim pozostaje dotychczasowy wymiar czasu pracy do tych norm,
- osobie zaliczonej do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności przysługuje dodatkowy urlop wypoczynkowy (10 dni roboczych w roku kalendarzowym), urlop taki nie przysługuje osobie uprawnionej do urlopu wypoczynkowego w wymiarze przekraczającym 26 dni roboczych lub do urlopu dodatkowego na podstawie odrębnych przepisów,
- osoba o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności ma prawo do zwolnienia od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia w wymiarze do 21 dni roboczych w celu uczestniczenia w turnusie rehabilitacyjnym, nie częściej niż raz w roku,
- osoba niepełnosprawna zaliczona do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności może również korzystać ze zwolnienia od pracy w celu wykonania badań specjalistycznych, zabiegów leczniczych lub usprawniających, a także w celu uzyskania zaopatrzenia ortopedycznego lub jego naprawy, jeżeli czynności te nie mogą być wykonane poza godzinami pracy.

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przewiduje, że część środków PFRON przeznaczana się na:

- realizację działań wyrównujących różnice między regionami, w szczególności w jednostkach samorządu terytorialnego, na terenie których stopa bezrobocia jest wyższa niż 110% średniej stopy bezrobocia w kraju lub nie utworzono warsztatu terapii zajęciowej albo zakładu aktywności zawodowej,
- zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych realizowane przez fundacje i organizacje pozarządowe,
- realizację programów wspieranych ze środków UE na rzecz osób niepełnosprawnych,
- dofinansowanie zadań wynikających z programów rządowych, w tym ukierunkowanych na rozwój zasobów ludzkich oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych, a także pomoc rodzinom, których członkami są osoby niepełnosprawne,
- zadania inne niż wymienione w ustawie:
 - programy zatwierdzone przez Radę Nadzorczą PFRON, służące rehabilitacji społecznej i zawodowej,
 - finansowanie w części lub całości badań dotyczących rehabilitacji zawodowej i społecznej.

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych stanowi, że do podstawowych form aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej zalicza się udział w warsztatach terapii zajęciowej oraz w turnusach rehabilitacyjnych.

Warsztat terapii zajęciowej jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w celu nabycia lub przywrócenia umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub przez inne podmioty. Koszty utworzenia i działalności są współfinansowane przez PFRON oraz samorząd powiatowy lub z innych źródeł.

Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie warsztatów terapii zajęciowej określa zasady tworzenia, działania i dofinansowywania warsztatu terapii zajęciowej, zakres działania rady programowej oraz

sposób dokonywania oceny postępów osób uczestniczących w rehabilitacji, zakres i tryb przeprowadzania kontroli warsztatów.

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przewiduje tworzenie zakładów pracy chronionej i zakładów aktywności zawodowej.

Zakłady pracy chronionej są to przedsiębiorstwa produkcyjne lub usługowe stwarzające warunki do pracy osobom, które z powodu niepełnosprawności nie mogą uzyskać pracy w zwykłych warunkach na otwartym rynku pracy. Zakłady te mają miejsca pracy przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. Są również zobowiązane do zatrudniania personelu medycznego, psychologów i pracowników socjalnych mających za zadanie zapewnienie opieki lekarskiej, rehabilitacyjnej i socjalnej osobom niepełnosprawnym.

Pracodawca prowadzący zakład pracy chronionej może otrzymać ze środków PFRON:

- dofinansowanie w wysokości do 50% oprocentowania zaciągniętych kredytów bankowych pod warunkiem wykorzystania tych kredytów na cele związane z rehabilitacją zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych,
- zwrot dodatkowych kosztów wynikających z zatrudnienia osób niepełnosprawnych:
 - budowy lub rozbudowy obiektów i pomieszczeń zakładu,
 - transportowych,
 - administracyjnych.

Prowadzący zakład pracy chronionej tworzy zakładowy fundusz rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Co najmniej 15% środków funduszu rehabilitacji przeznaczanych jest na indywidualne programy rehabilitacji, zaś co najmniej 10% środków funduszu przeznacza się na pomoc indywidualną dla niepełnosprawnych pracowników i byłych niepracujących niepełnosprawnych pracowników tego zakładu.

Zakład aktywności zawodowej może być utworzony przez gminę, powiat oraz fundację, stowarzyszenie lub inną organizację społeczną, której statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych.

Warunkiem jest, by:

- co najmniej 70% osób zatrudnionych stanowiły osoby niepełnosprawne, w szczególności skierowane do pracy przez powiatowe urzędy pracy, zaliczone do znacznego stopnia niepełnosprawności i zaliczone do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, w tym osób, w stosunku do których rada programowa zajęła stanowisko uzasadniające podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej,
- obiekty i pomieszczenia użytkowane przez zakład pracy odpowiadały przepisom i zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy i uwzględniały potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń higieniczno-sanitarnych i ciągów komunikacyjnych oraz spełniają wymagania dostępności do nich,
- zapewniona była doraźna i specjalistyczna opieka medyczna, poradnictwo i usługi rehabilitacyjne,
- przeznaczają uzyskane dochody na zakładowy fundusz aktywności,
- uzyskały pozytywną opinię starosty o potrzebie utworzenia zakładu aktywności zawodowej.

Celem tworzenia zakładów aktywności zawodowej jest nie tylko zatrudnianie osób niepełnosprawnych, ale także przygotowanie ich, poprzez rehabilitację zawodową i społeczną, do prowadzenia, w miarę możliwości, niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia w otwartym środowisku i pracy poza zakładem. Koszty utworzenia i działania zakładów aktywności zawodowej są współfinansowane przez PFRON, organizatora i z innych źródeł.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie zakładów aktywności zawodowej reguluje warunki utworzenia, finansowanie i prowadzenie rehabilitacji osób niepełnosprawnych.

W zakładzie tworzy się fundusz aktywności zawodowej, z jego środków mogą być finansowane wydatki związane z:

- usprawnianiem i dodatkowym oprzyrządowaniem stanowisk pracy, wspomagającym samodzielne funkcjonowanie osób niepełnosprawnych,

zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności,
w zakładzie,

- poprawą warunków pracy osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności,
- zakupem sprzętu i wyposażenia pomagającego osobie niepełnosprawnej, zaliczonej do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, w samodzielnym życiu i uczestnictwie w życiu społecznym w lokalnym środowisku,
- pomocą w przygotowaniu osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności do pracy poza zakładem i wyrównaniem ich szans w nowym miejscu pracy,
- doksztalcaniem, przekwalifikowaniem i szkoleniem osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności,
- pomocą w przygotowaniu, budowie, remoncie i wyposażeniu indywidualnych i zbiorowych form mieszkalnictwa chronionego dla osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, które nie znajdują oparcia we własnej rodzinie lub usamodzielniających się,
- rekreacją i uczestnictwem osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności w życiu kulturalnym,
- pomocą w zaspokajaniu innych potrzeb socjalnych i związanych z rehabilitacją społeczną zatrudnionych osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności.

Pomoc może być udzielana osobom niepełnosprawnym zatrudnionym w zakładzie w formie pomocy bezzwrotnej lub w formie nieoprocentowanej pożyczki oraz zakupów bezpośrednich.

Zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych prowadzący zakład pracy chronionej, u którego wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych wynosi co najmniej 30% niewidomych lub psychicznie chorych, albo upośledzonych umysłowo zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności oraz zakład aktywności zawodowej jest zwolniony z podatków i opłat, z wyjątkiem opłaty skarbowej i opłat o charakterze sankcyjnym, podatku od gier, podatku od towarów i usług

oraz podatku akcyzowego, cła, podatków dochodowych, podatku od środków transportowych. Środki uzyskane ze zwolnień prowadzący zakład pracy chronionej przeznacza na PFRON – w wysokości 10% oraz na zakładowy fundusz rehabilitacji osób niepełnosprawnych – w wysokości 90%. Natomiast organizator zakładu aktywności zawodowej przeznacza środki uzyskane ze zwolnień, w wysokości 100%, na zakładowy fundusz aktywności.

Ustawa o zatrudnieniu socjalnym stosuje się do, między innymi, chorych psychicznie w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego oraz osób niepełnosprawnych w rozumieniu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, które uległy wykluczeniu społecznemu i, ze względu na sytuację życiową, nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić podstawowych potrzeb życiowych i uczestniczyć w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym.

Zatrudnienie socjalne polega na udziale w zajęciach prowadzonych przez centra integracji społecznej oraz kluby integracji społecznej i zatrudnienia wspieranego.

Centrum integracji społecznej umożliwia:

- kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiąganie pozycji społecznych dostępnych osobom niepodlegającym wykluczeniu społecznemu,
- nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych,
- naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza przez możliwość osiągnięcia własnych dochodów przez zatrudnienie lub działalność gospodarczą,
- nauczenie się umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi.

Centrum, w ramach reintegracji zawodowej, może prowadzić działalność wytwórczą, handlową lub usługową oraz działalność wytwórczą w rolnictwie.

Działalność CIS jest finansowana z dotacji pochodzącej z dochodów własnych gminy, przeznaczonych na realizację gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, dochodów uzyskiwanych z działalności wytwórczej, handlowej lub usługowej, środków z UE.

W przypadku CIS utworzonego przez organizację pozarządową działalność może być ponadto finansowana z zasobów instytucji tworzącej pochodzących ze zbiorów, darowizn lub innych źródeł oraz innych dochodów własnych gminy.

W klubach integracji społecznej można organizować:

- działania mające na celu pomoc w znalezieniu pracy oraz przygotowanie do podjęcia zatrudnienia,
- prace społecznie użyteczne,
- roboty publiczne,
- poradnictwo prawne,
- działalność samopomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych i socjalnych.

Zgodnie z ustawą o spółdzielniach socjalnych przedmiotem działalności spółdzielni jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa, w oparciu o osobistą pracę członków. Spółdzielnia działa na rzecz:

- społecznej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu,
- zawodowej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy.

Spółdzielnia może też prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych, określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

We wrześniu 2010 r. MPiPS zorganizowało konferencję na temat zatrudnienia wspomaganego – nowego instrumentu wspierania zatrudnienia osób niepełnosprawnych. W konferencji uczestniczyli przedstawiciele samorządów, organizacji pozarządowych, organizacji pracodawców oraz przedstawiciele świata nauki. Omówiono doświadczenia międzynarodowe w zakresie zatrudnienia wspomaganego, a także specyfikę zatrudnienia wspomaganego w Polsce w odniesieniu do różnych grup osób niepełnosprawnych (z niepełnosprawnością

intelektualną, niewidomych i słabowidzących, niesłyszących, chorych psychicznie, głuchoniewidomych i z autyzmem). W jednym z paneli wzięły udział osoby z różnymi rodzajami niepełnosprawności, które podzieliły się doświadczeniami związanymi z wykonywaną pracą. Konferencja stanowiła wstęp do rozpoczynających się prac nad systemowym uregulowaniem kwestii zatrudnienia wspomaganego.

Programy współfinansowane przez PFRON:

- Komputer dla Homera 2010, realizowany w latach 2010 – 2011 (wcześniej Komputer dla Homera 2003, realizowany w latach 2003 – 2009 – program pomocy w zakupie sprzętu elektronicznego oraz oprogramowania umożliwiającego rehabilitację zawodową i społeczną osób niewidomych i niedowidzących),
- Partner III – wsparcie zadań i projektów realizowanych na rzecz osób niepełnosprawnych przez organizacje pozarządowe, realizowany w latach 2008 – 2010 (wcześniej Partner 2006, realizowany w latach 2006 – 2007 oraz Partner, realizowany w latach 2000 – 2005),
- Pegaz 2010 – pomoc w aktywizowaniu osób niepełnosprawnych poprzez likwidację barier transportowych (umożliwia dofinansowanie kosztów oprzyrządowania samochodu, zakupu i utrzymania sprawności technicznej wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym oraz uzyskania prawa jazdy kategorii B) i w komunikowaniu się (umożliwia dofinansowanie zakupu sprzętu komputerowego i oprogramowania); wcześniej Pegaz 2003 obejmujący także pomoc w dofinansowaniu przedsięwzięć realizowanych w ramach programu Stowarzyszenia na Rzecz Osób Niepełnosprawnych Joni i Przyjaciele Polska „Wózki dla Polski”, pomoc w dofinansowaniu likwidacji barier transportowych osób niepełnosprawnych – uczestników warsztatów terapii zajęciowej i zatrudnionych w zakładach aktywności zawodowej oraz przez Pegaz 2006,
- Sprawny dojazd (program pilotażowy, realizowany w latach 2007 – 2008) – pomoc w nabyciu przez osoby niepełnosprawne samochodu osobowego oraz w uzyskaniu prawa jazdy kategorii B,

- Trener pracy – zatrudnienie wspomagane osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy, realizowany w latach 2007 – 2010,
- Telepraca oraz inne elastyczne formy zatrudniania osób niepełnosprawnych (realizowany w latach 2009 – 2013), którego celem jest aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych poprzez:
 - podniesienie kwalifikacji osób niepełnosprawnych, pozwalające na ich zatrudnienie w formie telepracy,
 - zmniejszenie barier w zatrudnieniu osób niepełnosprawnych poprzez zakup sprzętu komputerowego, biurowego, oprogramowania oraz instalacji szerokopasmowego łącza internetowego,
 - propagowanie zatrudnienia w formie telepracy wśród pracodawców.

W ramach projektu „Praca dla każdego niepełnosprawnego – kampania medialna” PFRON zrealizował kampanię medialną z hasłem przewodnim „Niepełnosprawni – pełnosprawni w pracy”. Celem kampanii była przede wszystkim zmiana postaw społecznych wobec osób niepełnosprawnych wśród pracodawców i pracowników otwartego rynku pracy, w szczególności spowodowanie zmiany niekorzystnego wizerunku osoby niepełnosprawnej, przedstawienie jej jako efektywnego i wartościowego pracownika, a także dotarcie z informacją na temat korzyści związanych z zatrudnianiem osób niepełnosprawnych do grona potencjalnych pracodawców.

Kampania medialna w ramach projektu „Wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy”, adresowana przede wszystkim do pracodawców, dotyczyła form wsparcia zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Miała ona także utrwalać pozytywny obraz osoby niepełnosprawnej jako pełnowartościowego pracownika i tym samym przyczyniać się do zmiany postaw społecznych wobec osób niepełnosprawnych.

W ramach projektu „Wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy II” zrealizowano kampanię informacyjną (w telewizji, radiu, prasie oraz w Internecie) adresowaną przede wszystkim do pracodawców. Działania informacyjne dotyczyły form wsparcia zatrudnienia osób niepełnosprawnych, miały także kształtować pozytywny obraz osoby niepełnosprawnej jako pełnowartościowego pracownika.

W ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w Priorytecie I „Zatrudnienie i integracja społeczna”, Działanie 1.3 „Ogólnopolskie programy integracji i aktywizacji zawodowej”, Poddziałanie 1.3.6 są realizowane projekty:

- 4 kroki – Wsparcie osób niesłyszących na rynku pracy II,
- Wsparcie osób niewidomych na rynku pracy II,
- Wsparcie osób głuchoniewidomych na rynku pracy II,
- Wsparcie osób niepełnosprawnych ruchowo na rynku pracy II,
- Wsparcie osób z autyzmem II,
- Wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi na rynku pracy II,
- Wsparcie osób z niepełnosprawnością intelektualną (osoby z zespołem Downa oraz z upośledzeniem w stopniu głębokim) II.

Realizowane działania na rzecz zwiększania aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych skutkują wzrostem zainteresowania pracodawców zatrudnianiem osób niepełnosprawnych, zwłaszcza na otwartym rynku pracy, co przekłada się na wzrost wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych oraz współczynnika ich aktywności zawodowej.

Racjonalne dostosowania w miejscu pracy

Kodeks pracy nakłada na każdego pracodawcę odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa i higieny pracy w zakładzie pracy. Pracodawca jest obowiązany chronić zdrowie i życie pracowników poprzez zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, przy odpowiednim wykorzystaniu osiągnięć nauki i techniki. Wymagania dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy powinny spełniać zarówno obiekty, w których znajdują się pomieszczenia pracy, jak i maszyny i urządzenia techniczne oraz narzędzia pracy.

W ramach tych obowiązków, doprecyzowanych w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy, pracodawca musi dążyć do jak najlepszego przystosowania miejsca pracy dla każdego pracownika, także dla osoby niepełnosprawnej, do potrzeb wynikających z jej możliwości.

Zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych niezbędne racjonalne usprawnienia polegają na przeprowadzeniu koniecznych w konkretnej sytuacji zmian lub dostosowań do

szczególnych, zgłoszonych pracodawcy potrzeb wynikających z niepełnosprawności danej osoby, o ile przeprowadzenie takich zmian lub dostosowań nie będzie skutkowało nałożeniem na pracodawcę nieproporcjonalnie wysokich obciążeń. Obciążenia nie będą uznane za nieproporcjonalne, jeżeli zostaną w wystarczającym stopniu rekompensowane ze środków publicznych.

Ustawa nakłada na pracodawcę obowiązek zapewnienia niezbędnych racjonalnych usprawnień dla osoby niepełnosprawnej pozostającej z nim w stosunku pracy, uczestniczącej w procesie rekrutacji lub odbywającej szkolenie, staż, przygotowanie zawodowe albo praktyki zawodowe lub absolwenckie. Niedokonanie takich usprawnień uważa się za naruszenie zasady równego traktowania w zatrudnieniu w rozumieniu Kodeksu pracy.

Wsparcie pracodawców w dostosowywaniu miejsc pracy zapewniane jest przez PFRON. Pracodawca może uzyskać zwrot kosztów do wysokości dwudziestokrotnego przeciętnego wynagrodzenia za każde przystosowane stanowisko pracy osoby niepełnosprawnej, a warunkiem ich zwrotu jest uzyskanie pozytywnej opinii PIP, odpowiednio, o przystosowaniu lub o spełnieniu warunków bezpieczeństwa i higieny pracy na stanowisku pracy lub w pomieszczeniach zakładu pracy. Rozwiązanie to jest uregulowane w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie zwrotu dodatkowych kosztów związanych z zatrudnianiem pracowników niepełnosprawnych. Zwrot kosztów wyposażenia stanowiska pracy do wysokości piętnastokrotnego przeciętnego wynagrodzenia jest dokonywany pod warunkiem zatrudniania przez 36 miesięcy osoby niepełnosprawnej zarejestrowanej w powiatowym urzędzie pracy jako bezrobotna albo poszukująca pracy niepozostająca w zatrudnieniu. Pracodawcy nie muszą wykazywać związku między niepełnosprawnością pracownika a poniesionymi kosztami wyposażenia jego stanowiska pracy.

Tryb i sposób postępowania w sprawach dotyczących zwrotu kosztów określa rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie zwrotu kosztów wyposażenia stanowiska pracy osoby niepełnosprawnej.

24. Odpowiednie warunki życia i ochrona socjalna (art. 28)

Rozwiązania podstawowe

Dostęp osób niepełnosprawnych do infrastruktury komunalnej (woda, gaz, elektryczność, ciepło) jest zapewniony na takich samych zasadach, jak innym osobom.

Do najmu lokali mieszkalnych stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego. Nie przewidują one ograniczeń prawa zawarcia umowy najmu lokalu mieszkaniowego ze względu na niepełnosprawność.

Ustawa o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego stanowi, że gmina zapewnia lokale socjalne i lokale zamienne, a także zaspokaja potrzeby mieszkaniowe gospodarstw domowych o niskich dochodach. Ustawa nie przewiduje, by niepełnosprawność miała jakikolwiek wpływ na możliwość zawarcia umowy o używanie lokalu wchodzącego w skład mieszkaniowego zasobu gminy lub innych jednostek samorządu terytorialnego.

Eksmisja może być orzeczona przez sąd, jeżeli lokator wykracza w sposób rażący lub uporczywy przeciwko porządkowi domowemu, czyniąc uciążliwym korzystanie z innych lokali w budynku. W wyroku nakazującym opróżnienie lokalu sąd orzeka o uprawnieniu do otrzymania lokalu socjalnego. Bezwzględne uprawnienie do otrzymania takiego lokalu mają, między innymi, osoby niepełnosprawne w rozumieniu przepisów ustawy o pomocy społecznej. Obowiązek zapewnienia lokalu socjalnego ciąży na gminie właściwej ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu.

Świadczenia społeczne

Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych stoi na gruncie równego traktowania wszystkich ubezpieczonych bez względu na płeć, stan cywilny, stan rodzinny. Zasada równego traktowania dotyczy:

- warunków objęcia systemem ubezpieczeń społecznych,
- obowiązku opłacania i obliczania wysokości składek na ubezpieczenie społeczne,
- obliczania wysokości świadczeń,
- okresu wypłaty świadczeń i zachowania prawa do świadczeń.

Ubezpieczony, który uważa, że nie zastosowano wobec niego zasady równego traktowania, ma prawo dochodzić roszczeń przed sądem.

Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych określa warunki nabywania prawa do świadczeń pieniężnych z ubezpieczeń emerytalnego i rentowych, zasady ustalania wysokości świadczeń, zasady i tryb przyznawania oraz wypłaty świadczeń.

Ubezpieczenia społeczne obejmują, między innymi:

- ubezpieczenia rentowe,
- ubezpieczenie z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (ubezpieczenie wypadkowe).

Osobie, która nie jest w stanie kontynuować wykonywania pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu, przysługuje renta z tytułu niezdolności do pracy, o ile ma wymagany okres składkowy i nieskładkowy, a niezdolność do pracy powstała w okresie wskazanym w ustawie.

Ustawa o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych określa warunki do nabywania uprawnień do świadczeń pieniężnych z ubezpieczenia wypadkowego: renty z tytułu niezdolności do pracy spowodowanej wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową oraz jednorazowego odszkodowania za procentowy uszczerbek na zdrowiu powstały wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, a także określa zasady ustalania wysokości świadczeń, tryb ich przyznawania i wypłaty.

Oceny niezdolności do pracy, jej stopnia oraz ustalenia trwałości lub przewidywanego okresu niezdolności do pracy, procentowego uszczerbku na zdrowiu, związku przyczynowego niezdolności do pracy lub śmierci z określonymi okolicznościami, trwałości lub przewidywanego okresu niezdolności do samodzielnej egzystencji, celowości przekwalifikowania zawodowego, dokonuje w formie orzeczenia lekarz orzecznik ZUS lub komisja lekarska ZUS.

Ustawa o świadczeniach rodzinnych stanowi, że zasiłek rodzinny ma na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka. Prawo do zasiłku rodzinnego i dodatków do tego zasiłku przysługuje:

- rodzicom, jednemu z rodziców albo opiekunowi prawnemu dziecka,

- opiekunowi faktycznemu dziecka,
- osobie uczącej się.

Zasiłek rodzinny przysługuje, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę albo dochód osoby uczącej się nie przekracza 504,00 zł. W przypadku gdy członkiem rodziny jest dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o umiarkowanym albo o znacznym stopniu niepełnosprawności, zasiłek rodzinny przysługuje, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę albo dochód osoby uczącej się nie przekracza 583,00 zł.

Zasiłek rodzinny przysługuje do ukończenia przez dziecko:

- 18. roku życia lub
- nauki w szkole, jednak nie dłużej niż do ukończenia 21. roku życia, albo
- 24. roku życia, jeżeli kontynuuje naukę w szkole lub w szkole wyższej i legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności.

Do zasiłku rodzinnego przysługuje dodatek z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego. Dodatek przysługuje matce lub ojcu, opiekunowi faktycznemu dziecka albo opiekunowi prawnemu dziecka, a także osobie uczącej się, na pokrycie zwiększonych wydatków związanych z rehabilitacją lub kształceniem dziecka w wieku:

- do ukończenia 16. roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o niepełnosprawności,
- powyżej 16. roku życia do ukończenia 24 roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym albo o znacznym stopniu niepełnosprawności.

Świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej przysługuje osobom, na których, zgodnie z Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym, ciąży obowiązek alimentacyjny, a także opiekunowi faktycznemu dziecka, jeżeli nie podejmuje lub rezygnuje z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji

i edukacji, albo osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności. Świadczenie wypłacane jest bez względu na osiągnięty dochód i przez czas nieokreślony, chyba że orzeczenie o niepełnosprawności albo o znacznym stopniu niepełnosprawności zostało wydane na czas określony – w takim przypadku do ostatniego dnia miesiąca, w którym upływa termin ważności orzeczenia.

Ustawa o rencie socjalnej przewiduje, że renta taka przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało:

- przed ukończeniem 18. roku życia,
- w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej – przed ukończeniem 25. roku życia,
- w trakcie studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej.

Renta socjalna stała przysługuje, jeżeli całkowita niezdolność do pracy jest trwała, zaś renta socjalna okresowa – jeżeli całkowita niezdolność do pracy jest okresowa.

Ustawa o pomocy społecznej przewiduje rozwiązania mające na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie pokonać przy wykorzystaniu środków będących w ich dyspozycji. Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb oraz umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka. Zadaniem pomocy społecznej jest również zapobieganie trudnym sytuacjom życiowym poprzez podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem. Pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom między innymi z powodu ubóstwa, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych. Odpowiednio do sytuacji, może zostać przyznane jedno ze świadczeń pieniężnych lub rzeczowych przewidzianych w ustawie. Niepełnosprawność jest uzasadnionym powodem ich przyznania.

Ustawa o dodatkach mieszkaniowych przewiduje, że dodatek mieszkaniowy

przysługuje najemcom oraz podnajemcom lokali mieszkalnych, osobom mieszkającym w lokalach mieszkalnych, do których przysługuje im spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego, osobom mieszkającym w lokalach mieszkalnych znajdujących się w budynkach stanowiących ich własność i właścicielom samodzielnych lokali mieszkalnych, innym osobom mającym tytuł prawny do zajmowanego lokalu mieszkalnego i ponoszącym wydatki związane z jego zajmowaniem, osobom zajmującym lokal mieszkalny bez tytułu prawnego, oczekującym na przysługujący im lokal zamienny albo socjalny. Ze względu na niepełnosprawność zwiększa się metraż mieszkania na osobę, będący jednym z kryteriów przyznania dodatku.

Zwolnienia z opłat lub ulgi w opłatach ze względu na niepełnosprawność przewidują:

- ustawa – Prawo pocztowe (zwolnienie z opłat przesyłek dla ociemniałych),
- ustawa – Prawo telekomunikacyjne (specjalne pakiety cenowe dla konsumentów o niskich dochodach i szczególnych potrzebach społecznych),
- ustawa o opłatach abonamentowych (zwolnienie z opłat abonamentowych),
- ustawa o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego (ulgi przy przejazdach koleją i komunikacją autobusową).

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie zakładowego funduszu rehabilitacji osób niepełnosprawnych pracownicy zatrudnieni w zakładach pracy chronionej mogą uzyskać indywidualną pomoc finansową na pokrycie kosztów, między innymi:

- adaptacji i wyposażenia mieszkań, budynków mieszkalnych oraz obiektów zamieszkałych lub przeznaczonych dla osób niepełnosprawnych,
- utrzymania przez osoby niewidome psa przewodnika,
- zakupu wydawnictw i pomocy dydaktycznych,
- opłacania przewodników towarzyszących osobom niewidomym zaliczonym do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności oraz osobom z niepełnosprawnością narządu ruchu zaliczonym do znacznego stopnia niepełnosprawności,
- opłacania tłumacza języka migowego,

- ubezpieczeń komunikacyjnych oraz ryczałtu za używany własny pojazd mechaniczny do celów pozasłużbowych dla osób zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności oraz dla osób zaliczonych do lekkiego stopnia niepełnosprawności z uszkodzeniem narządu ruchu,
- dojazdu do pracy osób niepełnosprawnych mających trudności w korzystaniu z publicznych środków transportu,
- kształcenia lub doksztalcania, w tym w szkołach średnich i wyższych,
- kursów i szkoleń rozwijających pozazawodowe zainteresowania osób niepełnosprawnych.

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przewiduje dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze przez PFRON, o ile dochód osoby niepełnosprawnej nie przekracza określonego w przepisach kryterium dochodowego. W przypadku sprzętu rehabilitacyjnego o pomoc mogą ubiegać się także osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej.

Ustawa o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych zawiera rozwiązania zmniejszające wydatki związane z niepełnosprawnością:

- świadczeniobiorcy, na podstawie zlecenia lekarza ubezpieczenia zdrowotnego lub felczera ubezpieczenia zdrowotnego, przysługuje bezpłatny przejazd środkami transportu sanitarnego – w przypadku dysfunkcji narządu ruchu uniemożliwiającej korzystanie ze środków transportu publicznego, w celu odbycia leczenia – do najbliższego zakładu opieki zdrowotnej udzielającego świadczeń i z powrotem,
- świadczeniobiorcom upośledzonym umysłowo, a także chorującym na niektóre choroby przewlekłe, wrodzone lub nabyte, leki i wyroby medyczne są przepisywane bezpłatnie, za opłatą ryczałtową lub za częściową odpłatnością,
- inwalidom wojskowym, innym osobom wskazanym w ustawie o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin przysługuje bezpłatne zaopatrzenie w leki objęte wykazami leków podstawowych i uzupełniających,

- inwalidom wojennym, ich małżonkom pozostającym na ich utrzymaniu oraz wdowom i wdowcom po inwalidach wojennych, uprawnionym do renty rodzinnej, jak też cywilnym niewidomym ofiarom działań wojennych przysługuje bezpłatne zaopatrzenie w niektóre leki,
- inwalidom wojennym i wojskowym, cywilnym niewidomym ofiarom działań wojennych przysługuje prawo do bezpłatnych wyrobów medycznych będących przedmiotami ortopedycznymi i środków pomocniczych na zlecenie,
- zaopatrzenie w wyroby medyczne będące przedmiotami ortopedycznymi oraz w środki pomocnicze przysługuje świadczeniobiorcom wydawanych na zlecenie.

W celu zmniejszenia obciążenia finansowego związanego z koniecznością zaopatrzenia w urządzenia ułatwiające mobilność ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych przewiduje, że od podstawy obliczenia podatku odlicza się wydatki na cele rehabilitacyjne oraz wydatki związane z ułatwieniem wykonywania czynności życiowych, poniesione w roku podatkowym przez podatnika będącego osobą niepełnosprawną lub podatnika, na którego utrzymaniu są osoby niepełnosprawne.

25. Udział w życiu politycznym i publicznym (art. 29)

Gwarancje podstawowe

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej:

- zakazuje dyskryminacji w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny,
- gwarantuje wolność tworzenia i działania partii politycznych, związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji,
- zapewnia każdemu wolność zrzeszania się.

Ustawa – Prawo o stowarzyszeniach przewiduje, że obywatele polscy realizują prawo zrzeszania się w stowarzyszeniach zgodnie z przepisami Konstytucji oraz porządkiem prawnym określonym w ustawach. Prawo tworzenia stowarzyszeń przysługuje obywatelom polskim mającym pełną zdolność do czynności prawnych i niepozbawionym praw publicznych. Prawo zrzeszania się

w stowarzyszeniach może podlegać ograniczeniom przewidzianym jedynie przez ustawy, niezbędnym do zapewnienia interesów bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego oraz ochrony zdrowia lub moralności publicznej albo ochrony praw i wolności innych osób. Stowarzyszenia samodzielnie określają swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne.

Ustawa o partiach politycznych stanowi, że partia polityczna jest dobrowolną organizacją, stawiającą sobie za cel udział w życiu publicznym poprzez wywieranie metodami demokratycznymi wpływu na kształtowanie polityki państwa lub sprawowanie władzy publicznej. Członkami partii politycznych mogą być obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, którzy ukończyli 18 lat.

Prawa wyborcze

Konstytucja RP gwarantuje obywatelowi polskiemu prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania Prezydenta RP, posłów, senatorów i przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat. Prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania nie przysługuje osobom, które prawomocnym orzeczeniem sądowym są ubezwłasnowolnione lub pozbawione praw publicznych albo wyborczych.

Wybrany do Sejmu może być obywatel polski mający prawo wybierania, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 21 lat. Wybrany do Senatu może być obywatel polski mający prawo wybierania, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 30 lat. Na urząd Prezydenta RP może być wybrany obywatel polski, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych do Sejmu.

Regulacja konstytucyjna została uszczegółowiona w przepisach szczebla ustawowego. Ustawa – Kodeks wyborczy przewiduje, że prawa wybierania (czynne prawo wyborcze) nie mają osoby ubezwłasnowolnione prawomocnym orzeczeniem sądu. Prawo wybieralności (bierne prawo wyborcze) przysługuje osobom mającym prawo wybierania, przy spełnieniu dodatkowych warunków. Przepisy rangi ustawowej nie różnicują statusu osób ubezwłasnowolnionych całkowicie od ubezwłasnowolnionych częściowo i nie rozróżniają materialnoprawnych przesłanek ubezwłasnowolnienia, w wyniku czego prawa wybierania pozbawione są wszystkie osoby ubezwłasnowolnione, niezależnie od tego, jaka jest podstawa ubezwłasnowolnienia.

Kodeks wyborczy określa zasady i tryb zgłaszania kandydatów, przeprowadzania oraz warunki ważności wyborów:

- do Sejmu i do Senatu ,
- Prezydenta RP,
- do Parlamentu Europejskiego w RP,
- do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego,
- wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

Osoby, którym przysługuje prawo wybierania, wpisuje się do spisu wyborców. Wyborca niepełnosprawny, na pisemny wniosek wniesiony do urzędu gminy najpóźniej w 14 dniu przed dniem wyborów, jest dopisywany do spisu wyborców w wybranym przez siebie obwodzie głosowania spośród obwodów głosowania, w których znajdują się lokale dostosowane do potrzeb wyborców niepełnosprawnych, na obszarze gminy właściwej ze względu na miejsce jego stałego zamieszkania.

Głosowanie przeprowadza się w stałych i odrębnych obwodach głosowania utworzonych na obszarze gminy. Odrębny obwód głosowania tworzy się, między innymi, w zakładzie opieki zdrowotnej i domu pomocy społecznej. Głosowanie odbywa się w lokalu obwodowej komisji wyborczej, w obwodach głosowania utworzonych w zakładzie opieki zdrowotnej lub domu pomocy społecznej można zarządzić stosowanie drugiej urny wyborczej. Głosowanie odbywa się przy pomocy urzędowych kart do głosowania.

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych określa warunki techniczne, jakim powinien odpowiadać lokal obwodowej komisji wyborczej, tak aby był dostosowany do potrzeb wyborców niepełnosprawnych:

- usytuowanie lokalu w budynku, warunki ruchu dogodne dla wyborców niepełnosprawnych,
- wysokość urny wyborczej,
- miejsca zapewniające tajność głosowania, dostosowane do potrzeb wyborców niepełnosprawnych,
- umieszczanie urzędowych obwieszczeń wyborczych i informacji o sposobie głosowania.

Ustawa – Przepisy wprowadzające ustawę – Kodeks wyborczy przewiduje dodatkowo, że do 31 grudnia 2014 r. co najmniej 1/5 lokali obwodowych komisji wyborczych na terenie każdej gminy powinna być dostosowana do potrzeb wyborców niepełnosprawnych.

Głosuje się osobiście, ale Kodeks wyborczy przewiduje możliwość głosowania przez wyborcę o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności w rozumieniu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, przez pełnomocnika. Rozwiązanie to stosuje się także do wyborcy, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 75 lat. Pełnomocnictwa do głosowania udziela się przed wójtem lub innym pracownikiem urzędu gminy upoważnionym przez wójta do sporządzania aktów pełnomocnictwa do głosowania. Akt pełnomocnictwa do głosowania jest sporządzany w miejscu zamieszkania wyborcy udzielającego pełnomocnictwa do głosowania lub w innym miejscu, zgodnie z wnioskiem udzielającego pełnomocnictwa. Czynności związane ze sporządzeniem aktu pełnomocnictwa są wolne od opłat.

Osoby niepełnosprawne mogą korzystać przy głosowaniu z pomocy innych osób, niebędących członkami obwodowej komisji wyborczej ani mężami zaufania kandydatów.

Wyborca o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności w rozumieniu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, może głosować korespondencyjnie.

W obwodach głosowania utworzonych za granicą w celu przeprowadzenia wyborów do Sejmu i do Senatu, wyborów Prezydenta RP oraz wyborów do Parlamentu Europejskiego w RP możliwe jest głosowanie korespondencyjne, w tym przypadku nie jest konieczne spełnienie wymogów zgodnych z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

Jeżeli chodzi o inne dostosowania w zakresie organizacji wyborów do potrzeb osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności ustawa – Kodeks wyborczy przewiduje:

- prawo uzyskiwania informacji o organizacji wyborów ustnie bezpośrednio lub telefonicznie, w drukowanych materiałach przesyłanych na wniosek, w tym w formie elektronicznej,
- zamieszczanie przez Państwową Komisję Wyborczą na jej stronie internetowej informacji o uprawnieniach przysługujących wyborcom niepełnosprawnym, w formie uwzględniającej różne rodzaje niepełnosprawności oraz sporządzanie w alfabecie Braille’a materiału informacyjnego i przekazywanie go zainteresowanym na żądanie,
- obowiązek zamieszczania obwieszczeń wyborczych oraz wyników głosowania, w lokalach wyborczych i poza nimi, w miejscach łatwo dostępnych dla osób niepełnosprawnych o ograniczonej sprawności ruchowej,
- obowiązek członków obwodowej komisji wyborczej ustnego przekazywania treści obwieszczeń wyborczych, na wniosek wyborcy niepełnosprawnego,
- głosowanie przy użyciu nakładek do kart głosowania sporządzonych w alfabecie Braille’a, wzory nakładek określone są przez Państwową Komisję Wyborczą,
- zagwarantowanie dostępności lokali wyborczych dla osób o ograniczonej sprawności ruchowej.

Uprawnienia wynikające z ustawy przysługują wszystkim osobom niepełnosprawnym, definiowanym jako osoby o ograniczonej sprawności fizycznej, psychicznej, umysłowej lub w zakresie zmysłów, która utrudnia wzięcie udziału w wyborach, z wyjątkami, kiedy ustawa odwołuje się wprost do ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudniania osób niepełnosprawnych.

Obowiązujące przepisy nie zobowiązują do przedstawiania informacji i materiałów wyborczych w języku migowym lub w formie napisów, ale przewiduje się, po przeprowadzeniu zmiany ustawy o radiofonii i telewizji, odpowiednią zmianę przepisów.

Z otrzymywanych przez Państwową Komisję Wyborczą informacji wynika, że część gmin nie przestrzega przepisów dotyczących dostosowania lokali wyborczych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Po wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 r. do PKW wpłynęło wiele skarg od osób niewidomych

dotyczących braku możliwości zagłosowania przy pomocy kart sporządzonych w alfabecie Braille'a. Również do Sądu Najwyższego wpłynęło wiele protestów w tej sprawie. Dlatego w czerwcu 2010 r. PKW wystąpiła do komisarzy wyborczych z zaleceniem, aby dokonali kontroli nieruchomości, w których organizowane są lokale wyborcze przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych.

26. Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30)

Gwarancje podstawowe

Konstytucja przewiduje, że każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Kultura

Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej nie przewiduje szczególnych uprawnień wynikających z niepełnosprawności – osoby niepełnosprawne mają równy dostęp do działalności kulturalnej i dóbr kultury. Faktyczne ograniczenia dostępu mogą wynikać z różnego rodzaju niepełnosprawności. W celu usunięcia utrudnień czy barier przyjęte zostały i wdrażane są odpowiednie rozwiązania prawne.

Ustawa o grach hazardowych ustanowiła Fundusz Promocji Kultury, na który przeznaczana jest część (20%) wpływów z dopłat do stawek, cen losów lub innych dowodów udziału w grze w grach liczbowych, wideoloterii, loterii pieniężnych i gry telebingo. Środki funduszu przeznacza się, między innymi, na promowanie lub wspieranie działań na rzecz dostępu do dóbr kultury osób niepełnosprawnych.

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych powołała Fundusz Promocji Twórczości, którego środki przeznacza się, między innymi, na pokrycie w całości lub w części kosztów wydań dla niewidomych.

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych stanowi, że bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu tylko do własnego użytku osobistego. Jednakże wolno korzystać z już rozpowszechnionych utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli korzystanie to odnosi się bezpośrednio do ich upośledzenia, nie ma charakteru zarobkowego i jest

podejmowane w rozmiarze wynikającym z natury upośledzenia.

Ustawa o bibliotekach stanowi, że biblioteki organizują i zapewniają powszechny dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej. Ustawa przewiduje także obsługę specjalnych grup użytkowników. Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych zapewnia obsługę biblioteczną niewidomych oraz koordynuje działalność pokrewnych bibliotek i instytucji. Ponadto, w celu zapewnienia obsługi biblioteczej specjalnych grup użytkowników, prowadzone są biblioteki w zakładach opieki zdrowotnej, domach pomocy społecznej.

Zbiory Biblioteki Centralnej PZN udostępniane są w czterech formach: wypożyczanie zbiorów osobom przychodzącym do biblioteki, przesyłanie za pośrednictwem poczty, udostępnianie drogą internetową zbiorów w zapisie cyfrowym, dowóz książek do czytelników (starszych i unieruchomionych chorobą w domu) mieszkających w Warszawie i okolicach. Biblioteka obsługuje rocznie ponad 15 tysięcy czytelników w kraju i za granicą.

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przewiduje, że do zadań powiatu należy dofinansowanie, między innymi, kultury osób niepełnosprawnych. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie określenia rodzajów zadań powiatu, które mogą być finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych o dofinansowanie organizacji sportu, kultury, rekreacji i turystyki dla osób niepełnosprawnych mogą ubiegać się osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej.

Instytucje kultury, podległe MKiDN są, w większości, dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych (brak barier architektonicznych). W części obiektów (dotyczy to zwłaszcza obiektów o charakterze zabytkowym), całkowita likwidacja barier architektonicznych jest bardzo trudna lub niemożliwa ze względu na wymogi konserwatorskie, ewentualnie bardzo wysokie koszty. Zgłaszane przez instytucje potrzeby w tym zakresie są stopniowo realizowane, a podejmowane inwestycje związane z modernizacją obiektów realizowane są z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych. Ministerstwo dąży także do poprawy dostępu osób niepełnosprawnych do działalności kulturalnej poprzez propagowanie nowych rozwiązań, w tym wykorzystywanie dostępnych technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Sport

Zasady uprawiania sportu przez osoby niepełnosprawne określają przepisy statutów i regulaminów organizacji krajowych i międzynarodowych zajmujących się sportem osób niepełnosprawnych.

Rada Sportu Osób Niepełnosprawnych została powołana przez Ministra Sportu i Turystyki w 2008 r. i ma za zadanie:

- opracowywanie propozycji kierunków rozwoju sportu osób niepełnosprawnych,
- inicjowanie działań, wspieranie i promowanie propozycji zadań,
- przedstawianie własnych opracowań i opinii oraz wniosków w sprawach związanych ze sportem osób niepełnosprawnych.

Ustawa o sporcie postanawia, że Polski Komitet Paraolimpijski organizuje narodowy ruch paraolimpijski osób niepełnosprawnych. Komitet jest związkiem stowarzyszeń i innych osób prawnych, których celem jest organizacja, upowszechnianie oraz działalność na rzecz rozwoju sportu osób niepełnosprawnych. Komitet realizuje cele i zadania ruchu paraolimpijskiego oraz zajmuje się organizacją, upowszechnianiem i działalnością na rzecz rozwoju sportu osób niepełnosprawnych. Jest członkiem Międzynarodowego Komitetu Paraolimpijskiego i Europejskiego Komitetu Paraolimpijskiego.

Na podstawie ustawy o sporcie opieka medyczna nad zawodnikami zakwalifikowanymi do kadry narodowej osób niepełnosprawnych oraz kadry paraolimpijskiej jest finansowana z budżetu państwa. Opieka medyczna, obejmująca profilaktykę zdrowotną, leczenie, rehabilitację i działania koordynujące procesy leczenia i rehabilitacji, zapewniana jest przez Centralny Ośrodek Medycyny Sportowej w Warszawie.

Ustawa o grach hazardowych ustanowiła Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej, na który przeznaczają się 77% wpływów z dopłat do stawek cen losów lub innych dowodów udziału w grach objętych monopolem państwa. Środki Funduszu są przeznaczane na modernizację, remonty i dofinansowanie inwestycji w obiekty sportowe oraz rozwijanie sportu między innymi osób niepełnosprawnych. Rozporządzenie Ministra Sportu i Turystyki w sprawie dofinansowania zadań ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej określa szczegółowo warunki

dofinansowania realizacji zadań dotyczących obiektów sportowych oraz rozwijania sportu wśród dzieci, młodzieży i osób niepełnosprawnych.

Stadiony, na których rozgrywane będą mistrzostwa Euro 2012, mają miejsca dostosowane dla osób niepełnosprawnych (miejsca na trybunach, dostęp do nich, miejsca parkingowe, toalety, usługi, oznakowanie w alfabecie Braille'a). Na wszystkich stadionach zostanie zainstalowany sprzęt do audiodeskrypcji (po 30 zestawów do odbioru komentarza). Urządzenia te pozostaną po Euro 2012.

Rekreacja

Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie określa, między innymi, minimalne wymagania w zakresie dostosowania obiektów hotelarskich do potrzeb osób niepełnosprawnych. Nie ma obowiązku dostosowania hoteli mieszczących się w obiektach historycznych, między innymi z uwagi na niemożność ingerencji w historyczną tkankę budynku, układ konstrukcyjny lub brak miejsca w obiekcie. Ograniczenia dotyczą tylko obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub innych obiektów usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską.

Ustawa o usługach turystycznych zobowiązuje do umieszczenia na widocznym miejscu w obiekcie hotelarskim informacji o przystosowaniu obiektu do obsługi osób niepełnosprawnych.

Dofinansowanie przez PFRON dostosowania obiektów hotelowych i kempingów jest możliwe, o ile obiekty te służą rehabilitacji osób niepełnosprawnych, a podmiot ubiegający się o dofinansowanie spełnia warunki określone w rozporządzeniu Ministra Polityki Społecznej w sprawie określenia zadań samorządu województwa, które mogą być dofinansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wycieczek dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania przewiduje, że organizatorzy wycieczek dla dzieci i młodzieży szkolnej są obowiązani zapewnić bezpieczne warunki wycieczki i właściwą opiekę wychowawczą. Organizatorzy są również

obowiązani zatrudniać odpowiednio przygotowaną kadrę pedagogiczną. Dopuszczalna liczba uczestników wycieczki pozostających pod opieką jednego wychowawcy ulega zmniejszeniu, jeżeli uczestnikami są dzieci i młodzież niepełnosprawna wymagająca stałej opieki lub pomocy. Zmniejszenie liczby uczestników następuje odpowiednio do rodzaju i stopnia niepełnosprawności. Obiekt przeznaczony na placówkę wycieczki musi spełniać wymogi bezpieczeństwa i higieny określone odrębnymi przepisami, a w przypadku organizacji wycieczki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej obiekt musi być dostosowany do potrzeb wynikających z rodzaju i stopnia ich niepełnosprawności.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki gwarantuje, że organizację i program wycieczek oraz imprez dostosowuje się do wieku, zainteresowań i potrzeb uczniów, ich stanu zdrowia, sprawności fizycznej, stopnia przygotowania i umiejętności specjalistycznych.

27. Statystyka i zbieranie danych (art. 31)

Ustawa o statystyce publicznej tworzy podstawy rzetelnego, obiektywnego i niezależnego prowadzenia badań. Program badań statystycznych statystyki publicznej ustala corocznie Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia. Rada Ministrów zapewnia ujęcie w programach badań statystycznych statystyki publicznej badań mających podstawowe znaczenie do obserwacji procesów społecznych i gospodarczych.

Zbierane i gromadzone w badaniach statystycznych statystyki publicznej dane indywidualne i dane osobowe są poufne; dane te mogą być wykorzystywane wyłącznie do opracowań, zestawień i analiz statystycznych. Udostępnianie lub wykorzystywanie danych indywidualnych i danych osobowych do celów innych niż podane jest zabronione (tajemnice statystyczne).

Program badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2011 jest załącznikiem do rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2011. Przewiduje on zbieranie i przekazywanie danych statystycznych dotyczących, między innymi, zagadnień umożliwiających

kształtowanie i realizowanie polityki społecznej państwa, w tym adresowanej do osób niepełnosprawnych:

- ludność, procesy demograficzne,
- rynek pracy,
- wynagrodzenia, koszty pracy i świadczenia społeczne,
- warunki bytu ludności, pomoc społeczna,
- edukacja,
- kultura,
- zdrowie i ochrona zdrowia,
- turystyka i sport.

Badania statystyczne skierowane bezpośrednio do osób lub gospodarstw domowych przeprowadzane są metodą reprezentacyjną. Badani są członkowie gospodarstw domowych zamieszkali w wylosowanych mieszkaniach. Osoby niepełnosprawne uczestniczą więc w badaniach z takim samym prawdopodobieństwem, jak inne osoby, z wyjątkiem osób, z którymi kontakt jest niemożliwy, na przykład ze względu na ciężkie upośledzenie umysłowe. Badania realizowane są na zasadzie bezpośredniego kontaktu z respondentem metodą CAPI lub PAPI. Osoby niewidzące udzielają odpowiedzi na pytania zadawane przez ankietera, osoby niesłyszące mogą samodzielnie udzielić odpowiedzi na piśmie. W przypadku ciężkich schorzeń, które uniemożliwiają kontakt, w badaniach dopuszczane są wywiady zastępcze z osobą opiekującą się respondentem. Wywiady zastępcze nie są realizowane, jeśli pytania dotyczą opinii i odczuć respondentów.

Wyniki badań udostępniane są przez autorów badań w formie publikacji i opracowań analitycznych, a także na stronach internetowych, w tym na stronie GUS www.stat.gov.pl.

Informacje statystyczne dotyczące osób niepełnosprawnych MPiPS udostępnia na swojej stronie internetowej (www.niepelnosprawni.gov.pl).

W ostatnich latach nastąpił rozwój badań naukowych poświęconych niepełnosprawności, prowadzonych przez publiczne i prywatne uczelnie wyższe, instytuty naukowe, organizacje pozarządowe. Badania te są często finansowane przez PFRON.

Badania statystyczne prowadzone są także przez PFRON, na przykład w 2010 roku dotyczyły one wpływu wykształcenia na proces integracji zawodowej i społecznej, zadowolenia z pracy, efektywności wykonywania przez organizacje pozarządowe zadań zleczanych, rezultatów dofinansowywania kształcenia niepełnosprawnych dzieci wiejskich w ramach programu „Uczeń na wsi”.

28. Współpraca międzynarodowa (art. 32)

Prowadzona przez Polskę współpraca międzynarodowa ma charakter inkluzyjny, projekty nie prowadzą do dzielenia odbiorców pomocy w zależności od cech fizycznych (wyjątek stanowią działania realizowane w związku z wdrażaniem Milenijnych Celów Rozwoju, dotyczące wyrównywania szans kobiet). Jeżeli państwo-odbiorca pomocy zwróci się o udzielenie pomocy na rzecz osób niepełnosprawnych, realizowane są odpowiednie działania. Wśród dotychczas zrealizowanych takich projektów znalazły się: budowa ośrodka w Nairobi (Kenia) dla dzieci niewidomych oraz projekt na rzecz osób niepełnosprawnych na Białorusi.

Umowy międzynarodowe zawierane przez Polskę w dziedzinie zdrowia (współpraca dwu- i wielostronna) nie są, zasadniczo, zorientowane na pomoc osobom niepełnosprawnym, co do zasady treść takich umów formułowana jest na wyższym poziomie ogólności jeżeli chodzi o podmioty objęte współpracą.

VI. PRZEWIDYWANE SKUTKI SPOŁECZNE, GOSPODARCZE, FINANSOWE, POLITYCZNE I PRAWNE ZWIĄZANE Z WEJŚCIEM W ŻYCIE UMOWY MIĘDZYNARODOWEJ, Z OKREŚLENIEM ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA

1. Skutki społeczne i polityczne

Ratyfikacja Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych będzie wyrazem poparcia przez Rzeczpospolitą Polską ideałów i zasad w niej zapisanych, stanowić będzie zwłaszcza potwierdzenie zobowiązań określonych w Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych. Zasady konwencji będą uwzględniane przy wytyczaniu kierunków polityki społecznej dotyczącej osób niepełnosprawnych i określaniu środków jej realizacji, zwłaszcza wzmocnią proces włączania

problematyki niepełnosprawności w główny nurt polityki realizowanej na różnych szczeblach zarządzania państwem.

Szczególnie istotnym skutkiem ratyfikacji i następnie wdrażania konwencji będzie utrwalenie w społecznej świadomości praw i potrzeb osób niepełnosprawnych – uprzedzenia wobec nich ciągle istnieją. Przełamanie barier w społeczeństwie wzmocni też postawy – przewyciężanie bierności – samych osób niepełnosprawnych. Efektem będzie ich realny dostęp i obecność we wszystkich obszarach społecznego funkcjonowania, w tym zwłaszcza w życiu politycznym, rynku pracy, edukacji, kulturze, wypoczynku.

2. Środki zapewniające wykonywanie umowy międzynarodowej

Decyzja o ratyfikacji Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych jest konsekwencją stwierdzenia, że Polska zapewnia właściwe wykonywanie jej postanowień dotyczących tak praw kwalifikowanych jako politycznie i obywatelskie, jak i praw społecznych – prawo polskie jest zgodne z postanowieniami konwencji. Ocenę tę wzmocnia stwierdzenie, że prawo polskie w pełni realizuje standardy określone w regulacjach wspólnotowych podejmujących kwestie uregulowane w konwencji (zakres regulacji wspólnotowych przedstawiony jest w części III uzasadnienia wniosku).

Prawo polskie nie jest zgodne z częścią dwóch postanowień konwencji – art. 12 ust. 4 i art. 23 ust. 1 pkt a (odpowiednio, zdolność do czynności prawnych i zawieranie małżeństw). Aby nie wstrzymywać ratyfikacji, w odniesieniu do art. 12 ust. 4 i art. 23 ust. 1 pkt a konwencji złożone zostanie, odpowiednio, oświadczenie interpretacyjne oraz zastrzeżenie. Pozwoli to uniknąć zarzutów o naruszeniu konwencji, do czasu przeprowadzenia odpowiednich zmian w prawie. Zważywszy zamiar złożenia oświadczenia i zastrzeżenia, Polska nie będzie mogła być zobowiązana do zmiany ustawodawstwa krajowego. Prace nad odpowiednią zmianą Kodeksu cywilnego oraz Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zostały już rozpoczęte, ale z uwagi na złożony charakter procesu legislacyjnego ich zakończenie jest przewidziane za kilka lat. Niezwłocznie po nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wycofane zostanie zastrzeżenie. Z niezgodności z art. 12 konwencji wynika, pośrednio, niezgodność z art. 29 pkt a dotyczącym praw wyborczych – niezgodność ta zostanie usunięta po

zniesieniu instytucji ubezwłasnowolnienia częściowego. Szczegółowe informacje – punkt 3/ „Zmiany prawne, ze wskazaniem kosztów ich wprowadzenia”.

Rząd jest zdania, że choć w obecnym stanie prawnym zagwarantowane jest już wdrożenie postanowień konwencji, to pożądana jest dalsza rozbudowa szeroko rozumianych praw społecznych lub poprawa ich wdrażania, tak aby zapewnić ich realizację na poziomie odpowiadającym zmieniającym się oczekiwaniom osób niepełnosprawnych i, szerzej, całego społeczeństwa. Rząd, po ratyfikacji konwencji, stanowiącej potwierdzenie, że jest ona w Polsce realizowana, nie zamierza zaprzestać działań na rzecz poprawy polityki dotyczącej osób niepełnosprawnych.

Zmiany takie będą przeprowadzane stopniowo, biorąc pod uwagę osiągnięty już poziom tej polityki, oczekiwania osób niepełnosprawnych, postęp techniczny oraz w tempie i zakresie determinowanym dostępnością finansowych. W szczególności, będą one przeprowadzane w zakresie i tempie uzależnionym od środków, jakimi będzie dysponował budżet państwa, a przede wszystkim PFRON, który jest podstawowym źródłem finansowania działań adresowanych do osób niepełnosprawnych.

Na przyjęcie takiego stanowiska pozwala konwencja, która przewiduje, że w obszarze szeroko rozumianych praw społecznych, państwa mają obowiązek podejmować działania, ale działania te mogą podejmować stopniowo – odpowiednio do możliwości finansowych. W szczególności art. 4 ust. 2 konwencji przewiduje, że państwo będzie podejmować kroki „wykorzystując maksymalnie dostępne mu środki i, gdy to potrzebne, w ramach współpracy międzynarodowej, w celu stopniowego osiągnięcia pełnej realizacji praw, bez uszczerbku dla tych zobowiązań zawartych w niniejszej konwencji, które, zgodnie z prawem międzynarodowym, mają skutek natychmiastowy”. Jak wyraźnie wynika z tego postanowienia, konwencja pozostawia państwom margines swobody, jeżeli chodzi o określenie celów i terminów ich osiągnięcia. Nawet jeżeli podjęcie określonych działań zostanie odłożone lub działania będą realizowane na ograniczoną skalę, Polska nie narazi się na zarzut ze strony Komitetu do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych o niedostatecznym wdrażaniu konwencji.

W punkcie 4/ „Zmiany prawa, sposobu wdrażania prawa i polityki, w celu zapewnienia lepszego wykonywania konwencji” przedstawione są niektóre z takich zmian, w szczególności już realizowane, lub których realizacja jest przewidywana wkrótce, odzwierciedlające wolę rządu rozbudowywania rozwiązań wspierających udział osób niepełnosprawnych we wszystkich aspektach życia społecznego.

3. Zmiany prawne, ze wskazaniem kosztów ich wprowadzenia

Równość wobec prawa (art. 12)

Działająca przy Ministrze Sprawiedliwości Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego prowadzi prace nad nowym Kodeksem cywilnym, także w zakresie zwiększenia upodmiotowienia osób niepełnosprawnych intelektualnie i minimalizacji ograniczeń ich udziału w życiu publicznym. Z uwagi na etap prac nie jest możliwe określenie kształtu, terminu uchwalenia i wejścia w życie zmian prawnych. Wstępnie przyjmuje się, że prace nad projektem Kodeksu cywilnego zostaną ukończone do końca obecnej kadencji Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego (styczeń 2015 roku).

Prace nad zmianami podjęte zostały niezależnie od decyzji o ratyfikacji konwencji i bez bezpośredniego związku z tą ratyfikacją (ich uzasadnieniem nie jest zapewnienie zgodności z konwencją) – ewentualne koszty związane z realizacją nowych postanowień nie powinny być traktowane jako skutek finansowy ratyfikacji konwencji. Przede wszystkim jednak koszty wprowadzenia nowych rozwiązań prawnych, z uwagi na wstępny etap prac nad nimi, nie są jeszcze możliwe do ustalenia.

Zgodnie ze stanowiskiem niektórych organizacji pozarządowych art. 12 ust. 2 konwencji powinien być interpretowany jako zakazujący pozbawiania zdolności do czynności prawnych (zakaz orzekania o ubezwłasnowolnieniu). Przyjęcie takiej interpretacji również przez Komitet do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych mogłoby prowadzić do stwierdzenia przez niego, że instytucja ubezwłasnowolnienia uregulowana w Kodeksie cywilnym jest niezgodna z postanowieniami konwencji. Ponieważ nie można przesądzić, jaki kierunek interpretacji przyjmie w przyszłości komitet, w celu wyeliminowania wątpliwości interpretacyjnych oraz zapobieżenia ewentualnym zarzutom w stosunku do

polskich regulacji prawnych dotyczących ubezwłasnowolnienia, konieczne jest złożenie następującego oświadczenia interpretacyjnego:

„Rzeczpospolita Polska oświadcza, że interpretuje art. 12 konwencji w sposób zezwalający na stosowanie ubezwłasnowolnienia, w okolicznościach i w sposób określony w prawie wewnętrznym, jako środka, o którym mowa w art. 12 ust. 4, w sytuacji, gdy wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego lub innego rodzaju zaburzeń psychicznych osoba nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem.”.

Zważywszy zamiar złożenia oświadczenia interpretacyjnego do tego postanowienia konwencji, Polska nie będzie mogła być zobowiązana przez Komitet do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych do przeprowadzenia zmian ustawodawstwa krajowego w określony sposób i w określonym terminie.

Poszanowanie domu i rodziny (art. 23)

Uregulowania zawarte w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, w szczególności, jako zasada, zakaz zawierania małżeństw przez osoby dotknięte niedorozwojem umysłowym lub chorobą psychiczną, nie pozwalają na pełną realizację art. 23 ust. 1 lit. a konwencji, gwarantującego wszystkim osobom niepełnosprawnym, które są w odpowiednim do zawarcia małżeństwa wieku, prawa do zawarcia małżeństwa i do założenia rodziny, na podstawie swobodnie wyrażonej i pełnej zgody przyszłych małżonków.

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego podjęła pracę nad projektem zmian przepisów dotyczących zdolności do zawarcia małżeństwa przez osoby niepełnosprawne intelektualnie. Z uwagi na wczesny etap prac nad tym projektem nie jest obecnie możliwe przedstawienie szczegółowych informacji w tym zakresie ani też wskazanie terminu uchwalenia i wejścia w życie zmian prawa. W związku z tym w chwili składania dokumentów ratyfikacyjnych złożone zostanie zastrzeżenie do artykułu 23 ust. 1 lit. a konwencji następującej treści:

„Art. 23.1(a) konwencji dotyczy uznania prawa wszystkich osób niepełnosprawnych, które są w odpowiednim do zawarcia małżeństwa wieku, prawa do zawarcia małżeństwa i do założenia rodziny, na podstawie swobodnie wyrażonej i pełnej zgody przyszłych małżonków. Na podstawie art. 46 konwencji Rzeczpospolita Polska zastrzega sobie prawo do niestosowania postanowienia

art. 23.1(a) konwencji do czasu zmiany przepisów prawa polskiego. Do momentu wycofania zastrzeżenia, osoba niepełnosprawna, której niepełnosprawność wynika z choroby psychicznej albo niedorozwoju umysłowego, a która jest w odpowiednim do zawarcia małżeństwa wieku, nie będzie mogła zawrzeć związku małżeńskiego, chyba że sąd zezwoli na zawarcie małżeństwa stwierdzając, że stan zdrowia lub umysłu takiej osoby nie zagraża małżeństwu, ani zdrowiu przyszłego potomstwa i jeżeli osoba ta nie została ubezwłasnowolniona całkowicie. Uwarunkowania te wynikają z art. 12 § 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59, z późn. zm.)”.

Z uwagi na etap prac nad ewentualną zmianą Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie jest możliwe wskazanie kosztów, jakie wyniknęłyby z wprowadzenia nowych rozwiązań dotyczących zawierania małżeństw przez osoby dotknięte niedorozwojem umysłowym lub chorobą psychiczną. Zważywszy zamiar złożenia zastrzeżenia do tego postanowienia konwencji, Polska nie będzie mogła być zobowiązana przez Komitet do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych do przeprowadzenia zmian ustawodawstwa krajowego, decyzję o terminie ich przeprowadzenia będzie podejmować samodzielnie.

Udział w życiu politycznym i publicznym (art. 29)

Obecne ograniczenia prawa wyborczego są – w świetle konwencji – zbyt daleko idące. Stanowisko takie potwierdza orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Kiss v. Węgry (38832/06), w którym stwierdzono, że niedopuszczalne w świetle Europejskiej konwencji o prawach człowieka i wolnościach podstawowych są ograniczenia prawa wyborczego osób ubezwłasnowolnionych nieuwzględniające różnic statusu osób ubezwłasnowolnionych całkowicie i osób ubezwłasnowolnionych częściowo oraz nierozróżniające materialnoprawnych przesłanek ubezwłasnowolnienia.

Zmiana w zakresie korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego przez ubezwłasnowolnione osoby niepełnosprawne będzie konsekwencją zmian w prawie cywilnym, ale prowadzone będą dodatkowe analizy dotyczące ewentualnego dodatkowego uregulowania w prawie wyborczym wykonywania przez osoby ubezwłasnowolnione czynnego i biernego prawa wyborczego. Do ewentualnego rozważenia pozostaje poddanie szczegółowej analizie postanowień

ustawy – Kodeks wyborczy, w celu przesądzenia, czy istnieje potrzeba dodatkowego uregulowania w prawie wyborczym kwestii wykonywania przez ubezwłasnowolnione osoby niepełnosprawne czynnego i biernego prawa wyborczego.

Sprawy związane z wyborami do konstytucyjnych organów państwa oraz organów jednostek samorządu terytorialnego stanowią domenę Sejmu RP. Zadania i ranga Państwowej Komisji Wyborczej przesądzają o właściwości tego organu w przedmiocie prezentowania ocen w zakresie prawa wyborczego.

4. Zmiany prawa, sposobu wdrażania prawa i polityki, w celu zapewnienia lepszego wykonywania konwencji

Przedstawione zmiany, już realizowane, lub których realizacja jest przewidywana wkrótce, nie warunkują ratyfikacji konwencji ponieważ, jak wcześniej wskazano, pełne wykonywanie konwencji jest już zapewnione w obecnym stanie prawnym. Zmiany te, stanowiące odpowiedź na oczekiwania i potrzeby osób niepełnosprawnych, będą także służyć lepszemu wykonywaniu konwencji.

Dostępność (art. 9)

- 1) Prawo polskie nie definiuje pojęcia projektowania uniwersalnego ani nie nakłada ogólnego obowiązku zapewniania dostępności. Takie obowiązki nakładają przepisy szczegółowe. Nie została stwierdzona potrzeba wprowadzenia definicji i zobowiązań mających ogólny, abstrakcyjny zakres.

Prowadzenie systematycznego badania dostępności środowiska fizycznego, urządzeń i usług dla osób niepełnosprawnych i, szerzej, dla wszystkich ludzi, przez podmioty w sektorze publicznym i prywatnym, jest pożądane, podobnie jak wprowadzenie wytycznych co do projektowania uniwersalnego. Dlatego pożądane jest podjęcie współpracy z technicznymi uczelniami wyższymi, w celu uwzględnienia w programach studiów kwestii projektowania uniwersalnego. Konieczne jest także podejmowanie działań informacyjnych adresowanych do przedsiębiorców.

Koncepcja projektowania uniwersalnego zakłada tworzenie urządzeń i infrastruktury dostępnych dla wszystkich, w tym dla osób niepełnosprawnych. Nie jest możliwe wydzielenie związanych z jej wprowadzaniem kosztów dotyczących bezpośrednio osób niepełno-

sprawnych. Ratyfikacja konwencji będzie stymulować działania na rzecz jej upowszechnienia i wdrożenia.

- 2) Obwieszczenie Prezesa Urzędu Transportu Kolejowego w sprawie ustalenia listy właściwych krajowych specyfikacji technicznych i dokumentów normalizacyjnych, których zastosowanie umożliwi spełnienie zasadniczych wymagań dotyczących interoperacyjności kolei zawiera, między innymi, wymagania dotyczące wyposażenia pojazdów kolejowych w urządzenia umożliwiające podróż osobom niepełnosprawnym. Ich wdrażanie następuje stopniowo, odpowiednio do środków finansowych przeznaczonych na funkcjonowanie transportu kolejowego.

Po wydaniu obwieszczenia opublikowane zostały wszystkie techniczne specyfikacje interoperacyjności w zakresie systemu kolei, w tym TSI PRM, które określają większość parametrów umożliwiających spełnienie zasadniczych wymagań dotyczących osób o ograniczonej możliwości poruszania się. Obecnie w Polsce stosuje się wymagania zawarte w TSI PRM. Przewidywane jest zastąpienie obwieszczenia rozporządzeniem Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej, w którym lista krajowych aktów prawnych i dokumentów technicznych zostanie zaktualizowana, a odniesienia w zakresie zasadniczych wymagań w aspekcie osób niepełnosprawnych zostaną usunięte, ponieważ istnieje w tym zakresie właściwa TSI (decyzja Komisji 2008/164/WE) i jest ona wykonywana przez Polskę w miarę postępu prac modernizacyjnych obiektów infrastruktury kolejowej oraz procesu wymiany i modernizacji taboru kolejowego.

Dostęp do wymiaru sprawiedliwości (art. 13)

W programie szkoleń przeprowadzanych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury nie jest uwzględniana tematyka udziału osób niepełnosprawnych w postępowaniach sądowych, zasad komunikacji z osobami z niepełnosprawnością słuchu lub mowy.

W przypadku ratyfikacji konwencji Minister Sprawiedliwości, na podstawie postanowień ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, będzie miał możliwość wpływania na zakres szkoleń sędziów, prokuratorów, pracowników sądów i prokuratury, jak też programów aplikacji prokuratorskiej i sędziowskiej, aby zostały uwzględnione wymagania

stawiane w tym zakresie przez wiążące Polskę akty prawa międzynarodowego.

Wolność wypowiedzania się i wyrażania opinii oraz dostęp do informacji (art. 21)

- 1) 7 czerwca 2011 r. Rada Ministrów przyjęła projekt założeń do projektu ustawy o zmianie ustawy o świadczeniu usług drogą elektroniczną. Zgodnie z założeniami w projekcie znajdzie się zalecenie dla usługodawcy dostosowania stron internetowych do potrzeb osób niepełnosprawnych, co zapobiegać będzie wykluczeniu cyfrowemu tych osób. Prace nad projektem ustawy trwają.

Trwają także prace nad projektem rozporządzenia Ministra Administracji i Cyfryzacji dotyczącego, między innymi, dostępności usług eAdministracji dla osób niepełnosprawnych, ze szczególnym uwzględnieniem osób niewidomych i niedowidzących. Wymagania w zakresie dostępu osób niewidomych i niedowidzących do treści przekazywanych przez Internet oparte zostaną na „Wytycznych dotyczących ułatwień dostępu do zawartości sieci 2.0” (Web Content Accessibility Guidelines) z 27 kwietnia 2006 roku publikowanych przez World Wide Web Consortium (W3C). Za minimalny poziom wymagań w rozporządzeniu zostanie przyjęty poziom AA.

Prace nad nowymi aktami prawnymi stanowią odpowiedź na potrzeby osób niepełnosprawnych, podjęte zostały uprzednio w stosunku do decyzji o ratyfikacji konwencji. Koszty związane z realizacją nowych regulacji nie powinny być traktowane jako skutek finansowy ratyfikacji konwencji.

- 2) Dostawcy usług medialnych, w tym programów telewizyjnych powinni być zachęceni przez KRRiT do udostępniania usług osobom z niepełnosprawnością narządów wzroku i słuchu, poprzez niższe opłaty koncesyjne za wprowadzanie udogodnień. Przy udzielaniu koncesji na programy telewizyjne wnioskodawcy deklarujący wyższy udział audycji z udogodnieniami powinni otrzymywać wyższą ocenę za przedłożony KRRiT projekt przedsięwzięcia. Dostęp osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządów wzroku i słuchu do programów i innych usług telewizyjnych mogłyby poprawić usługi opcjonalne, na przykład

rozszerzone wyświetlanie na ekranie, napisy i audiodeskrypcja włączane i wyłączane przez użytkownika, dodatkowe kanały audio, alternatywne ścieżki wideo, możliwość skalowania tekstu i obrazu, elektroniczny przewodnik po programach zawierający listę programów dostępnych dla osób z niepełnosprawnością narządów słuchu i wzroku, cyfrowe usługi tekstowe, telewizja interaktywna. Techniczne urządzenia odbiorcze, takie jak set top box, powinny być wyposażane w dekodery, które umożliwią osobom niepełnosprawnym z dysfunkcją narządów wzroku i słuchu dostęp do świadczonych przez dostawców usług.

Kwestia systematycznego stosowania udogodnień dla osób niepełnosprawnych powinna zostać rozwiązana w ustawie o wdrożeniu naziemnej telewizji cyfrowej.

Praca i zatrudnienie (art. 27)

1) Potrzeby osób niepełnosprawnych uwzględnia modernizacja systemu kształcenia zawodowego zaproponowana w poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, do którego Rząd przedstawił swoje pozytywne stanowisko, z pewnymi uwagami. Obecnie w Sejmie trwają prace nad tym projektem. Przewiduje się, że zmiany wejdą w życie 1 września 2012 roku.

Prace nad nowymi aktami prawnymi stanowią odpowiedź na potrzeby osób niepełnosprawnych, podjęte zostały uprzednio w stosunku do decyzji o ratyfikacji konwencji. Koszty związane z realizacją nowych regulacji nie powinny być traktowane jako skutek finansowy ratyfikacji konwencji.

Otwarcie na potrzeby osób niepełnosprawnych jest podział zawodów na kwalifikacje, które będą potwierdzane świadectwem wydawanym przez okręgową komisję egzaminacyjną, po zdaniu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie, w zakresie jednej kwalifikacji. Odrębne potwierdzanie każdej wyodrębnionej w zawodzie kwalifikacji ułatwi wejście na rynek pracy osobom, które z powodu swojej niepełnosprawności nie mogą zdobyć kwalifikacji w pełnym zawodzie. Osoby niepełnosprawne będą przystępowały do

egzaminu zawodowego w warunkach i formach dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych określonych na podstawie przepisów w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych oraz w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach. Kwalifikacje będzie można zdobywać, uczestnicząc w formach szkolnych obejmujących szkoły prowadzące kształcenie zawodowe (zasadnicza szkoła zawodowa, technikum, szkoła policealna) oraz w ramach kwalifikacyjnego kursu zawodowego, którego program nauczania będzie uwzględniał podstawę programową kształcenia w zawodach, w zakresie jednej kwalifikacji.

Weryfikacja i modernizacja podstaw programowych kształcenia w zawodach pod kątem ich dostosowania do wymogów gospodarki opartej na wiedzy realizowana jest przez Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, w ramach projektu „Doskonalenie podstaw programowych kluczem do modernizacji kształcenia zawodowego” (2010 – 2013). Do tej pory dokonany został podział zawodów na kwalifikacje, sporządzono nowy opis kwalifikacji, opracowano warunki realizacji kształcenia zawodowego oraz określono możliwości uzyskiwania dodatkowych kwalifikacji w zawodach w ramach obszaru kształcenia określonego w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego.

- 2) W efekcie szeroko zakrojonych i zróżnicowanych działań zwiększa się aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych. Zakres realizowanych działań – zwłaszcza w sferze dostosowań, wspierania mobilności, zmiany świadomości osób niepełnosprawnych i pracodawców – determinowany jest głównie dostępnością środków finansowych. Poprawa wdrażania rozwiązań i ich rozszerzenie będzie następować

stopniowo, zgodnie z art. 4 ust. 2 konwencji, odpowiednio do środków będących w dyspozycji PFRON.

W celu utrzymania możliwości finansowania instrumentów wynikających z ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, jak też w celu stworzenia możliwości finansowania przez PFRON nowych rozwiązań (na przykład zatrudnienia wspomaganego na otwartym rynku pracy), które proponowane będą w celu zwiększenia aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych, wprowadzono czasowe (w latach 2011 i 2012), ograniczenia dofinansowania wynagrodzenia pracownika niepełnosprawnego, które przysługuje uprawnionym pracodawcom z otwartego rynku pracy. Jednocześnie w 2012 roku nastąpi, w dwóch etapach, ograniczenie dofinansowania wynagrodzenia niepełnosprawnego pracownika zaliczonego do umiarkowanego lub lekkiego stopnia niepełnosprawności, przy podwyższeniu dofinansowania przysługującego do wynagrodzenia niepełnosprawnego pracownika zaliczonego do znacznego stopnia niepełnosprawności. Od 1 stycznia 2013 r. będzie obowiązywać ograniczenie dofinansowania wynagrodzenia niepełnosprawnego pracownika zaliczonego do umiarkowanego lub lekkiego stopnia niepełnosprawności. Jednocześnie, w odniesieniu do niepełnosprawnych pracowników zatrudnionych na otwartym i chronionym rynku pracy będzie przysługiwać pracodawcom dofinansowanie w wysokości zależnej od stopnia niepełnosprawności pracownika.

VII. PODMIOTY PRAWA KRAJOWEGO, KTÓRYCH DOTYCZY UMOWA MIĘDZYNARODOWA, ZAKRES, W JAKIM UMOWA MIĘDZYNARODOWA DOTYCZY OSÓB FIZYCZNYCH I PRAWNYCH

Za koordynację wykonywania konwencji opowiadać będzie minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego (obecnie Minister Pracy i Polityki Społecznej) – działający jako punkt kontaktowy przewidziany w konwencji (art. 33). Jego obowiązki obejmować będą także sporządzanie sprawozdań dla Komitetu do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych i, zadanie to, podobnie jak w przypadku

innych konwencji dotyczących praw społecznych, będzie wykonywane w ramach zwykłych obowiązków, co nie będzie wymagać przeznaczenia dodatkowych środków.

Z uwagi na bardzo szeroki zakres przedmiotowy konwencji jej wykonywanie powierzone zostanie głównie następującym ministerstwom i instytucjom, odpowiednio do ich kompetencji:

- Ministerstwu Administracji i Cyfryzacji,
- Ministerstwu Edukacji Narodowej,
- Ministerstwu Finansów,
- Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego,
- Ministerstwu Sportu i Turystyki,
- Ministerstwu Sprawiedliwości,
- Ministerstwu Spraw Wewnętrznych,
- Ministerstwu Spraw Zagranicznych,
- Ministerstwu Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej,
- Ministerstwu Zdrowia,
- Głównemu Inspektorowi Ochrony Danych Osobowych,
- Głównemu Urzędowi Statystycznemu,
- Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego,
- Krajowej Radzie Radiofonii i Telewizji,
- Narodowemu Funduszowi Zdrowia,
- Państwowej Komisji Wyborczej,
- Państwowej Inspekcji Pracy,
- Państwowemu Funduszowi Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- Pełnomocnikowi Rządu do spraw Równego Traktowania,
- Urzędowi Komunikacji Elektronicznej,
- Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych.

Część zadań, w zakresie i formach określonych w ustawodawstwie, wykonywana będzie przez jednostki samorządu terytorialnego różnego szczebla. Nie

przewiduje się, w związku z ratyfikacją konwencji, nadania im nowych kompetencji i zadań. Obecnie im przypisane są wystarczające, aby w sposób właściwy wykonywać konwencję.

Proponuje się, aby Rzecznik Praw Obywatelskich został wskazany jako niezależna instytucja właściwa do pełnienia zadań w zakresie promowania, ochrony i monitorowania wdrażania konwencji (art. 33). Zgodnie z ustawą o Rzeczniku Praw Obywatelskich wykonuje on zadania w zakresie promowania, ochrony i monitorowania wdrażania umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka. Ponadto Rzecznik Praw Obywatelskich jest jedyną w Polsce instytucją spełniającą wymogi określone w Paryskich zasadach dotyczących mechanizmów ochrony praw człowieka, do których pośrednio odwołuje się konwencja w art. 33 ust. 2. Podobną funkcję niezależnego monitorowania RPO wykonuje już w ramach Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Po nałożeniu, po ratyfikacji konwencji (w procedurze jaką zastosowano w związku z Konwencją w sprawie zakazu stosowania tortur...), kolejnych obowiązków na RPO wystąpić może potrzeba finansowania od 2013 r. dodatkowego etatu w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich, o ile nie będzie możliwe wykonywanie zadań w ramach obecnego zatrudnienia w biurze (ustalenie realnych potrzeb i wystąpienie o odpowiednie środki należy do kompetencji RPO).

VIII. TRYB ZWIĄZANIA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ UMOWĄ MIĘDZYNARODOWĄ

Ratyfikacja konwencji wymaga uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, zgodnie z art. 89 ust. 1 pkt 2 i 5 Konstytucji RP. Konwencja dotyczy bowiem wolności, praw i obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji oraz spraw uregulowanych w ustawie lub w których Konstytucja wymaga ustawy.

Lista skrótów

CIS – Centrum Integracji Społecznej

EKG ONZ – Europejska Komisja Gospodarcza ONZ

Kpa – Kodeks postępowania administracyjnego

KRRiT – Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji

KRUS – Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

MEN – Ministerstwo Edukacji Narodowej

MENiS – Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu

MKiDN – Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

MPiPS – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

NFZ – Narodowy Fundusz Zdrowia

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

PAN – Polska Akademia Nauk

PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

PIP – Państwowa Inspekcja Pracy

PKW – Państwowa Komisja Wyborcza

PO KL – Program Operacyjny Kapitał Ludzki

RP – Rzeczpospolita Polska

UE – Unia Europejska

WE – Wspólnota Europejska

ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Lista ustaw i innych aktów prawnych omówionych w uzasadnieniu wniosku

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.)
2. Uchwała Sejmu RP z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M. P. Nr 50, poz. 475)
3. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674, z późn. zm.)
4. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.)
5. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.)
6. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, z późn. zm.)
7. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071, z późn. zm.)
8. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.)
9. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.)
10. Ustawa z dnia 28 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 848, z późn. zm.)
11. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94, z późn. zm.)
12. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59, z późn. zm.)
13. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. Nr 21, poz. 112, z późn. zm.)
14. Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 275, późn. zm.)
15. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z późn. zm.)
16. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2006 r. Nr 234, poz. 1694, z późn. zm.)
17. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (Dz. U. Nr 71, poz. 734, z późn. zm.)
18. Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. Nr 143, poz. 1027, z późn. zm.)
19. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. Nr 112, poz. 1198)
20. Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. Nr 167, poz. 1131 i z 2011 r. Nr 133, poz. 768)
21. Ustawa z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (Dz. U. z 2007 r. Nr 19, poz. 115, z późn. zm.)
22. Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (Dz. U. Nr 112, poz. 654, z późn. zm.)
23. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536)

24. Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227, z późn. zm.)
25. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności dowodach osobistych (Dz. U. z 2006 r. Nr 139, poz. 993, z późn. zm.)
26. Ustawa z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych (Dz. U. Nr 201, poz. 1540, z późn. zm.)
27. Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. Nr 64, poz. 565, z późn. zm.)
28. Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich (Dz. U. Nr 219, poz. 1708 oraz z 2011 r. Nr 112, poz. 654 i Nr 113, poz. 657)
29. Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (Dz. U. Nr 209, poz. 1243)
30. Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (Dz. U. Nr 26, poz. 157, z późn. zm.)
31. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926, z późn. zm.)
32. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. z 2005 r. Nr 31, poz. 266, z późn. zm.)
33. Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375)
34. Ustawa z dnia 21 kwietnia 2005 r. o opłatach abonamentowych (Dz. U. Nr 85, poz. 728, z późn. zm.)
35. Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców (Dz. U. Nr 55, poz. 235, z późn. zm.)
36. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2001 r. Nr 13, poz. 123, z późn. zm.)
37. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych (Dz. U. z 2011 r. Nr 155, poz. 924)
38. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717, z późn. zm.)
39. Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78, z późn. zm.)
40. Ustawa z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz. U. Nr 169, poz. 1411, z późn. zm.)
41. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2010 r. Nr 95, poz. 613, z późn. zm.)
42. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz. U. z 2010 r. Nr 51, poz. 307, z późn. zm.)
43. Ustawa z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych (Dz. U. z 2010 r. Nr 101, poz. 649, z późn. zm.)
44. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687)
45. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.)
46. Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych (Dz. U. Nr 223, poz. 1458, z późn. zm.)
47. Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o pracownikach sądów i prokuratury (Dz. U. z 2011 r. Nr 109, poz. 639, Nr 113, poz. 659 i Nr 203, poz. 1192)

48. Ustawa z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz. U. z 2001 r. Nr 86, poz. 953, z późn. zm.)
49. Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2012 r. poz. 159)
50. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631, z późn. zm.)
51. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415, z późn. zm.)
52. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493, z późn. zm.)
53. Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o publicznej służbie krwi (Dz. U. Nr 106, poz. 681, późn. zm.)
54. Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz. U. z 2011 r. Nr 43, poz. 226, z późn. zm.)
55. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721, z późn. zm.)
56. Ustawa z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (Dz. U. Nr 135, poz. 1268, z późn. zm.)
57. Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147, z późn. zm.)
58. Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej (Dz. U. Nr 227, poz. 1505, z późn. zm.)
59. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o służbie zagranicznej (Dz. U. Nr 128, poz. 1403, z późn. zm.)
60. Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz. U. Nr 127, poz. 857 i Nr 151, poz. 1014)
61. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. Nr 94, poz. 651, z późn. zm.)
62. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiolowej (Dz. U. Nr 62, poz. 558, z późn. zm.)
63. Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. Nr 88, poz. 439, z późn. zm.)
64. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. z 2010 r. Nr 220, poz. 1447, z późn. zm.)
65. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.)
66. Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585, z późn. zm.)
67. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2008 r. Nr 164, poz. 1027, z późn. zm.)
68. Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 139, poz. 992, z późn. zm.)
69. Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. Nr 144, poz. 1204, z późn. zm.)
70. Ustawa z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (Dz. U. z 2007 r. Nr 16, poz. 94, z późn. zm.)
71. Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291, z późn. zm.)

72. Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz. U. z 2009 r. Nr 167, poz. 1322, z późn. zm.)
73. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2009 r. Nr 189, poz. 1472, z późn. zm.)
74. Ustawa z dnia 20 czerwca 1992 r. o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego (Dz. U. z 2002 r. Nr 175, poz. 1440, z późn. zm.)
75. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 223, poz. 2268, z późn. zm.)
76. Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. Nr 254, poz. 1700)
77. Ustawa z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz. U. Nr 144, poz. 1043, z późn. zm.)
78. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887 i Nr 288, poz. 1690)
79. Ustawa z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (Dz. U. z 2010 r. Nr 101, poz. 648 i Nr 113, poz. 745 oraz z 2011 r. Nr 112, poz. 654)
80. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2011 r. Nr 43, poz. 225 i Nr 205, poz. 1211)
81. Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz. U. z 2011 r. Nr 277, poz. 1634 i z 2012 r. poz. 95)
82. Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 854, z późn. zm.)
83. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (Dz. U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60, z późn. zm.)
84. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623, z późn. zm.)
85. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. – Prawo farmaceutyczne (Dz. U. z 2008 r. Nr 45, poz. 271, z późn. zm.)
86. Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (Dz. U. z 2006 r. Nr 100, poz. 696, z późn. zm.)
87. Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (Dz. U. z 2008 r. Nr 189, poz. 1158, z późn. zm.)
88. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. Nr 153, poz. 1270, z późn. zm.)
89. Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908, z późn. zm.)
90. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855, z późn. zm.)
91. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.)
92. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070, z późn. zm.)
93. Ustawa z dnia 12 czerwca 2003 r. – Prawo pocztowe (Dz. U. z 2008 r. Nr 189, poz. 1159, z późn. zm.)

94. Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. – Prawo przewozowe (Dz. U. z 2000 r. Nr 50, poz. 601, z późn. zm.)
95. Ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz. U. Nr 171, poz. 1800, z późn. zm.)
96. Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2010 r. Nr 113, poz. 759, z późn. zm.)
97. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Przepisy wprowadzające ustawę Kodeks wyborczy (Dz. U. Nr 21, poz. 113, z późn. zm.)
98. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2011 (Dz. U. Nr 239, poz. 1594, z późn. zm.)
99. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 października 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu kierowania przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych na rehabilitację leczniczą oraz udzielania zamówień na usługi rehabilitacyjne (Dz. U. Nr 131, poz. 1457)
100. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 lutego 2009 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich unieważniania, wymiany, zwrotu lub utraty (Dz. U. Nr 47, poz. 384)
101. Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 3 lutego 2006 r. w sprawie uzyskiwania i uzupełniania przez osoby dorosłe wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych (Dz. U. Nr 31, poz. 216)
102. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 czerwca 2007 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego (Dz. U. Nr 124, poz. 860, z 2008 r. Nr 144, poz. 903 oraz z 2010 r. Nr 60, poz. 374)
103. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 lutego 2009 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci (Dz. U. Nr 23, poz. 133)
104. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 września 2008 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz. U. Nr 173 poz. 1072, z późn. zm.)
105. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17)
106. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach (Dz. U. Nr 109, poz. 631)
107. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 września 2008 r. w sprawie sposobu i trybu organizowania indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży (Dz. U. Nr 175, poz. 1086)
108. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 sierpnia 1999 r. w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. Nr 67, poz. 756, z późn. zm.)
109. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół

- i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 50, poz. 400 i z 2012 r. poz. 174)
110. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. Nr 228, poz. 1488)
 111. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.)
 112. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 stycznia 1997 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania (Dz. U. Nr 12, poz. 67 i Nr 18, poz. 102 oraz z 2009 r. Nr 218, poz. 1696)
 113. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz. U. Nr 228, poz. 1490)
 114. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz. U. Nr 228, poz. 1489)
 115. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 1997 r. w sprawie zasad organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim (Dz. U. Nr 14, poz. 76)
 116. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 228, poz. 1487)
 117. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69, z późn. zm.)
 118. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 27 lutego 2003 r. w sprawie organizacji kształcenia oraz warunków i form realizowania specjalnych działań opiekuńczo-wychowawczych w szkołach specjalnych zorganizowanych w zakładach opieki zdrowotnej i jednostkach pomocy społecznej (Dz. U. Nr 51, poz. 446)
 119. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 207, poz. 2110)
 120. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. Nr 135, poz. 1516)
 121. Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (Dz. U. z 2006 r. Nr 22, poz. 169 oraz z 2011 r. Nr 259, poz. 1553)
 122. Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej (Dz. U. Nr 63, poz. 587)

123. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 24 października 2005 r. w sprawie homologacji typu pojazdów samochodowych i przyczep (Dz. U. Nr 238, poz. 2010, z późn. zm.)
124. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 158, poz. 938)
125. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 14 listopada 2003 r. w sprawie regulaminów przewoźników lotniczych (Dz. U. Nr 204, poz. 1983)
126. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 3 lipca 2003 r. w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego (Dz. U. Nr 120, poz. 1133 oraz z 2008 r. Nr 201, poz. 1239)
127. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 24 marca 2005 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących świadczenia usługi powszechnej oraz wymagań dotyczących świadczenia usługi szerokopasmowego dostępu do Internetu dla jednostek uprawnionych (Dz. U. Nr 68, poz. 592 oraz z 2010 r. Nr 65, poz. 410)
128. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 75, poz. 690, z późn. zm.)
129. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 17 czerwca 2011 r. w sprawie warunków technicznych, jaki powinny odpowiadać obiekty budowlane metra i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 144, poz. 859)
130. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych pojazdów oraz zakresu ich niezbędnego wyposażenia (Dz. U. z 2003 r. Nr 32, poz. 262, z późn. zm.)
131. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 2 marca 2011 r. w sprawie warunków technicznych tramwajów i trolejbusów oraz zakresu ich niezbędnego wyposażenia (Dz. U. Nr 65, poz. 344)
132. Rozporządzenie Ministrów Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2002 r. w sprawie znaków i sygnałów drogowych (Dz. U. Nr 170, poz. 1393, z późn. zm.)
133. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz. U. poz. 131).
134. Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 23 marca 2005 r. w sprawie nadzoru i kontroli w pomocy społecznej (Dz. U. Nr 61, poz. 543 i Nr 210, poz. 1750)
135. Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 6 sierpnia 2004 r. w sprawie określenia zadań samorządu województwa, które mogą być dofinansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 187, poz. 1940 oraz z 2007 r. Nr 230, poz. 1696)
136. Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 22 września 2005 r. w sprawie specjalistycznych usług opiekuńczych (Dz. U. Nr 189, poz. 1598 oraz z 2006 r. Nr 134, poz. 943)
137. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 marca 2011 r. w sprawie zwrotu kosztów wyposażenia stanowiska pracy osoby niepełnosprawnej (Dz. U. Nr 62, poz. 317)
138. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz. U. z 2003 r. Nr 169, poz. 1650, z późn. zm.)

139. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie określenia rodzajów zadań powiatu, które mogą być finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 96, poz. 861, z późn. zm.)
140. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 lutego 2008 r. w sprawie rodzajów zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zleczanych fundacjom oraz organizacjom pozarządowym (Dz. U. Nr 29, poz. 172)
141. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2010 r. w sprawie środowiskowych domów samopomocy (Dz. U. Nr 238, poz. 1586)
142. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 listopada 2007 r. w sprawie turnusów rehabilitacyjnych (Dz. U. Nr 230, poz. 1694)
143. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 kwietnia 2010 r. w sprawie wydawania certyfikatów potwierdzających status psa asystującego (Dz. U. Nr 64, poz. 399)
144. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2007 r. w sprawie zakładowego funduszu rehabilitacji osób niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 245, poz. 1810, z późn. zm.)
145. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 grudnia 2007 r. w sprawie zakładów aktywności zawodowej (Dz. U. Nr 242, poz. 1776)
146. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 marca 2011 r. w sprawie zwrotu dodatkowych kosztów związanych z zatrudnianiem pracowników niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 62, poz. 316)
147. Rozporządzenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 23 sierpnia 2010 r. w sprawie dofinansowania zadań ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej (Dz. U. Nr 156, poz. 1051)
148. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności (Dz. U. Nr 15, poz. 142)
149. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 lutego 1995 r. w sprawie kontroli przestrzegania praw osób z zaburzeniami psychicznymi przebywających w szpitalach psychiatrycznych i domach pomocy społecznej (Dz. U. Nr 23, poz. 128)
150. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. Nr 151, poz. 1469)
151. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 16 sierpnia 2010 r. w sprawie dokumentów paszportowych (Dz. U. Nr 152, poz. 1026 oraz z 2011 r. Nr 169, poz. 1014)
152. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 6 lutego 2009 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich unieważniania, wymiany, zwrotu lub utraty (Dz. U. Nr 47, poz. 384)
153. Rozporządzenie Ministra Transportu z dnia 31 maja 2006 r. w sprawie rejestru i oznakowania pojazdów kolejowych (Dz. U. Nr 105, poz. 713 oraz z 2009 r. Nr 105, poz. 872)
154. Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 10 września 1998 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budowle kolejowe i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 151, poz. 987)

155. Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 30 maja 2000 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogowe obiekty inżynierskie i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 63, poz. 735 oraz z 2010 r. Nr 65, poz. 408)
156. Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 26 lutego 1996 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać skrzyżowania linii kolejowych z drogami publicznymi i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 33, poz. 144, z 1997 r. Nr 96, poz. 591 oraz z 2000 r. Nr 100, poz. 1082)
157. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 21 grudnia 2010 r. w sprawie rodzajów i zakresu dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania (Dz. U. Nr 252, poz. 1697).
158. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 30 sierpnia 2009 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia stomatologicznego (Dz. U. Nr 140, poz. 1144, z późn. zm.)
159. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 30 sierpnia 2009 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień (Dz. U. Nr 140, poz. 1146 i Nr 211, poz. 1641 oraz z 2011 r. Nr 101, poz. 583)
160. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 29 sierpnia 2009 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej (Dz. U. Nr 139, poz. 1139 i Nr 211, poz. 1642 oraz z 2010 r. Nr 208, poz. 1376)
161. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 30 sierpnia 2009 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu rehabilitacji leczniczej (Dz. U. Nr 140, poz. 1145, z późn. zm.)
162. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 lutego 2009 r. w sprawie wymagań dotyczących oznakowania produktu leczniczego i treści ulotki (Dz. U. Nr 39, poz. 321)
163. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 października 2005 r. w sprawie zakresu zadań lekarza, pielęgniarki i położnej podstawowej opieki zdrowotnej (Dz. U. Nr 214, poz. 1816)
164. Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 20 października 1995 r. w sprawie organizowania zajęć rehabilitacyjnych w szpitalach psychiatrycznych i nagradzania uczestników tych zajęć (Dz. U. Nr 127, poz. 614)
165. Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 23 sierpnia 1995 r. w sprawie sposobu stosowania przymusu bezpośredniego (Dz. U. Nr 103, poz. 514)
166. Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 3 listopada 1995 r. w sprawie zasad organizowania i zakresu rehabilitacji leczniczej w domach pomocy społecznej (Dz. U. Nr 132, poz. 653)
167. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 marca 2000 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania w sprawach o nadanie lub wyrażenie zgody na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego oraz wzorów zaświadczeń i wniosków (Dz. U. Nr 18, poz. 231 oraz z 2001 r. Nr 42, poz. 475)
168. Obwieszczenie Prezesa Urzędu Transportu Kolejowego z dnia 8 sierpnia 2005 r. w sprawie ustalenia listy właściwych krajowych specyfikacji technicznych i dokumentów normalizacyjnych, których zastosowanie umożliwi spełnienie zasadniczych wymagań dotyczących interoperacyjności kolei (Dz. Urz. MI z dnia 2 września 2005 r.)
169. Rozporządzenie (WE) nr 1107/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie praw osób niepełnosprawnych oraz osób o ograniczonej

- sprawności ruchowej podróżujących drogą lotniczą (Dz. Urz. UE L 204 z 26.07.2006, s. 1)
170. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/22/WE z dnia 7 marca 2002 r. w sprawie usługi powszechnej i związanych z sieciami i usługami łączności elektronicznej praw użytkowników (dyrektywa o usłudze powszechnej), (Dz. Urz. UE L 108 z 24.04.2002, s. 51)
 171. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/136/WE z dnia 25 listopada 2009 r. zmieniająca dyrektywę 2002/22/WE w sprawie usługi powszechnej i związanych z sieciami i usługami łączności elektronicznej praw użytkowników, dyrektywę 2002/58/WE dotyczącą przetwarzania danych osobowych i ochrony prywatności w sektorze łączności elektronicznej oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 w sprawie współpracy między organami krajowymi odpowiedzialnymi za egzekwowanie przepisów prawa w zakresie ochrony konsumentów (Dz. Urz. UE L 337 z 18.12.2009, s. 11)
 172. Decyzja Komisji z dnia 21 grudnia 2007 r. dotycząca technicznej specyfikacji interoperacyjności w zakresie aspektu „Osoby o ograniczonej możliwości poruszania się” transeuropejskiego systemu kolei konwencjonalnych i transeuropejskiego systemu kolei dużych prędkości (Dz. Urz. UE L 64 z 7.03.2008, s. 72)
 173. Decyzja Rady z 27 marca 2007 roku w sprawie podpisania w imieniu WE Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych), ST 07404/07, nie publikowana
 174. Decyzja Rady 2010/48/EC z 26 listopada 2009 roku w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (OJ L 23 z 27.01.2010, brak wydania polskiego)
 175. Decyzja Rady z 2 grudnia 2010 roku Kodeks postępowania pomiędzy Radą, państwami członkowskimi i Komisją zawierający wewnętrzne ustalenia dotyczące wdrażania przez Unię Europejską i reprezentowania Unii Europejskiej w odniesieniu do Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. Urz. UE C 340 z 15.12.2010)
 176. Konkluzje Rady z 17 czerwca 2011 roku „Wsparcie realizacji Europejskiej strategii w sprawie niepełnosprawności 2010-2020”, 11843/1, nie publikowane